

אספרה שמך לאח

סיפור יציאת מצרים

בעזה"ת

ניתן להשיג את החוברת

אספרה שמך לאחי

על

סיפור יציאת מצרים

מגילת אסתר

מתן תורה

נס חנוכה

אצל ישראל יצחק משי להב

מודיעין צילית

0533142953

תרומות להדפסה ותקבלו בהרכה

הצרות והארות ניתן ללפוח wa052052@gmail.com

דברי פתיחה

כתוב בתורה למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, שנצטוונו לזכור הנסים שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים, ומצוה זו נוהגת כל השנה אך בליל פסח יש לנו מצוה מיוחדת לספר ביציאת מצרים, וכמו שכתב הרמב"ם במצוה קנ"ז שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, וכן כתב החת"ס (דרשות) כי ענין הסיפור איננו לפלפל בהלכה אך לספר בניסי ה' ובנפלאותיו.

על כן באתי בזה לכתוב סיפור יציאת מצרים על פי מדרשי חז"ל והמפרשים בדרך סיפור, וציינתי למטה מאין מקור הדברים, ואע"פ שיש מעלה גדולה בלשון קדשם של חז"ל והראשונים, שיניתי קצת מהלשון שיהא בדרך סיפור, שזה ממחיש יותר את העניין, וכפי שכתב בספר הכשרת אברכים מהאבד"ק פיאסצנא בפרק ז' בתוך דבריו, כשתלמוד תנ"ך תשתדל להשתתף בכל מאורעות הקודש שעברו, כאילו גם אתה היית אז, ותרחיב ותפשט את אשר ניתן לך, הן לא תדע אם באמת כך היה כפי שאתה משער לך בנפשך אבל הלא לפי יסודות הנאמרים בתורה ובמדרשות אתה חושב רק שאתה מרחיב את מחשבתך בהן, למשל איזה רושם עשתה ביאת מש"ר ואהרן הכהן על ישראל בבשורת הגאולה במצרים, איך דברו אז בבתי ישראל מזה וכו' ע"כ.

ואקווה לה' שיהא בעזרי להתחיל ולסיים סיפור יציאת מצרים, ולוואי שיעזור להורים ומורים עי"ז להשריש האמונה בלב ילדי ישראל, ולקיים בזה מצוותו יתברך אשר ציוונו למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים.

ידוע כי כל המצוות זמניות בבוא הזמן של המצוה נתעורר הדבר שהיה בעת הראשון כשנצטווה המצוה, בחג המצות יצאנו ממצרים, והעיקר שיצאנו מן מ"ט שערי טומאה, וכמו כן בכל עת בא חג הנ"ל יוצאים אנחנו בני ישראל כל אחד מקליפיות כי לולא היה חג המצות בכל שנה לא היה באפשרי לאדם להתחזק בהשם. (מאור עינים - פרשת מקץ דרוש לחנוכה)

יש אומרים קודם ההגדה מאמר הזוהר (זח"ב מ ע"ב):

פקודת בתר דא לספר בשבתא דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבתא לעלמין, חכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מפלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא ברין הוא חדי בההוא ספור. ביה שעטא כניש קודשא ברין הוא לכל פמלייא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבתא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפירקני. כדון כלהו מתכנשין ואתנין, ומתחברין בחדיהו דישראל, ושמעו ספורא דשבתא דקא חדאן בחדוה דפירקנא דמרחון, כדון אתנין ואודן ליה לקודשא ברין הוא על כל אינון נסין וגבורן, ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפירקנא דמרחון, כדון אתוסף חילא וגבורתא לעילא וישראל בהאי ספורא יחבין חילא למאריהון כמלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כלהו. ובגין כך אית לשבתא ולאשתעי בספורא דא כמח דאתמר. כגונא דא חובא איהו על בר נש לאשתעי תדיר קמי קודשא ברין הוא ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבד. ואי תימא אמאי איהו חובתא ודא קודשא ברין הוא ידע כל מה דהוה ויחוי לבתר דנא אמאי פרסומא דא קמיה על מה דאיהו עבד ואיהו ידע, אלא ודאי אצטריך בר נש לפרסומי ניסא ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן כלהו לקודשא ברין הוא ואסתלק יקריה עליהו עילא ותתא ברין חי לעולם אמן ואמן:

ירידת יעקב למצרים

יעקב אבינו בחר האבות, חי בארץ פגעו בצער גדול שאין לשיער, ברוחניות ובגשמיות, בנו יקירו יוסף הצדיק געלט, כפר עשרים ושתים שנה שיעקב אבינו מתאבל ובוכה עליו, אינו יודע האם יוסף עדיין בחיים, ועוד צער כפול ומכופל שנסתלקה ממנו שכינה, וחשש יעקב שלא יהיה לו עולם הבא כי הקב"ה יתבע ממנו מיתנו של יוסף, ובסוף השנים הללו נוסף עוד צרה צרורה בארץ שורר רעב חזק מאוד, אין לחם בכל הארץ, וכולם יורדים למצרים לקנות אוכל, התחילה רוח הקודש להתנוצץ ביעקב והוא שלח את בניו למצרים, וכך על ידי השתלשלות הענינים הוא שמע והתבשר "עוד יוסף חי" והוא מושל בכל מצרים. יוסף שלח עגלות להוריד את יעקב למצרים כדי שיוכל לכלכל ולזון אותו. יעקב הצטער ליצאת לחוצה לארץ עד שיה' אמר לו אני ארד אתך למצרים ואני גם אעלה אותך. מיד יעקב ירד למצרים עם כל משפחתו המונה ששים ותשע נפשות והקב"ה הצטרף להשלים את מנין השבעים כפי שהבטיחו, "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלהך".

יעקב אבינו מתקרב לארץ מצרים ויוסף הצדיק שמח לקראת המעמד הגדול להפגש עם אביו שפבר לא ראה אותו כל כך הרבה שנים. מרוב שמחתו למצות כיבוד אב הוא לא המתין שמשרתיו יאסרו את הסוסים לרפב, אלא הוא בכבודו ובעצמו אף שהיה מלך אסר את הסוסים למרכבה. יוסף יצא לקראת אביו לגשון. כשהמצרים שמעו שהמלך שלהם שעד היום לא ידעו מאיזה משפחה הוא והיה בעיניהם עד עכשיו כאסופי מן השוק, ועכשיו נודע שאביו הוא יעקב אבינו שהיה בעיני הגוים כשר גדול וחשוב, הצטרפו אליו למסע אלפים ורבות אנשים לקבל את פניו. יעקב אבינו געגעעו גברו והלכו, חשב לעצמו מי האמין שעוד אופה לראות את בני. והנה מתקרבים למצרים, הבנים והנכדים של יעקב, ולהבדיל ג"כ המצרים פולם מיחלים לראות את הרגע ההיסטורי בו יפגשו ויתבקו האב והבן, הצדיקים הקדושים שעשרים ושתים שנה לא נפגשו.

¹ רש"י בראשית מ"ו ל'

² פרקי דרבי אליעזר פל"ט

³ עולת תמיד לר' שמואל הומינר פ"כ קריאת שמע

אֲבֵל יַעֲקֹב אָבִינוּ שְׁכָל פּוֹלוֹ הָיָה קוֹדֵשׁ לָהּ חֶשֶׁב לְעַצְמוֹ הֵנָּה אֲנִי רוֹצֵה כָּל יָמַי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִי שְׁבַשְׁמִים לְאַהֲוֵב וּלְקַדֵּשׁ אֶת ה' כְּמוֹ שְׂצִיּוֹנוֹ: "וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלוֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", אֲמַנֵם עַד הַיּוֹם אֶהְבַּתִּי אֶת ה' וְעָשִׂיתִי רְצוֹנוֹ, אֲבֵל עַד עַכְשָׁיו הָיוּ לִי חַיֵּי צַעַר, צָרוֹת שׁוֹנוֹת עֲבָרוּ עַל רַאשֵׁי חַיִּים רָעִים הָיוּ לִי, לֹא הִיָּתָה לִי הַנְּאֻה גְדוֹלָה מִהָעוֹלָם הַזֶּה, רְדִיפוֹת וּפְחָדִים בָּכִי וְאַבְלוֹת הָיוּ מֵעַתְּ הַלְּקִי, וּכְשֶׁאֵין מִה לְאַהֲוֵב חוּץ מִה זֶה לֹא רָאִיָּה שְׂאוֹהֲבִים אֶת ה', הָאֵם זֶה חֲכָמָה לְאַהֲוֵב אֶת ה' כְּשֶׁחַיִּים חַיֵּי פֶחַד וְצַעַר? אֵךְ כְּשֶׁאֵין צָרוֹת, וַיֵּשׁ לִי כָּל טוֹב הָעוֹלָם, כָּל בְּנֵי חַיִּים וְקַיִימִים, וְעוֹד מוֹבֵטָח אֲנִי שְׁלֹא אֶרְאֶה גִיהֲנוֹם, בְּנֵי מֶלֶךְ בְּמַצְרַיִם וּמִה עוֹד חֶסֶר, אֵן רוֹאִים בְּאַמַּת הָאֵם אוֹהֲבִים אֶת ה' בְּכָל הַלֵּב אֵן שְׂיֵשׁ אֶהְבָּה גַם לְדַבְּרֵי הָעוֹלָם. לָכֵן בְּמַעֲמַד הַגְּדוֹל כְּשִׁיּוֹסֵף נִתְרַאָּה לְאַבְיוֹ, וְנִפְלַע עַל צוֹאֲרֵי אָבִיו בְּבִכּוֹ גְדוֹל מְרֹב הַתְּרַגְּשׁוֹת, וְלֹא הָיָה לוֹ לִיעֲקֹב עוֹד שׁוֹם צַעַר בְּעֵת שֶׁנִּפְגַּשׁ עִם בְּנֵי אֶהוֹבּוֹ, מִה עָשָׂה יַעֲקֹב? לֹא נִפְלַע עַל צוֹאֲרֵי יוֹסֵף וְאָף לֹא נִשְׁקַל לוֹ, אֲלֵא בְּהַתְּלַהֲבוֹת עֲצוּמָה קָרָא בְּקוֹל רֶם בְּכֹנֶה בְּאַיְמָה וּבִירְאָה בְּרַתֵּת וַיֵּעַ, וְאָמַר: שְׂמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלוֹהֵינוּ ה' אֶחָד, הַמְּלִיךְ אֶת ה' יִתְבָּרַךְ עָלֵינוּ וְעַל רַמ"ח אֵיבָרָיו וְעַל בְּנָיו וְצִאֲצָאָיו הָעוֹמְדִים וְעוֹטְרִים אוֹתוֹ מִסְבִּיב, וּבְקוֹל רֶם בְּאַהֲבָה רַבָּה עֲזָה וְעֲצוּמָה, הַמְּשִׁיךְ וְאָמַר לְעֵינַי כָּל הָאֲלֹפִים וְהַרְבָּבוֹת: וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלוֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ שְׂאֲפִילוֹ בְּרַגַע זֶה הוּא עוֹמֵד מוֹכֵן לְקַדֵּשׁ שְׂמוֹ יִתְעַלֶּה בְּמַסִּירוֹת נֶפֶשׁ וְעוֹזֵב אֶת אֶהְבַּת יוֹסֵף וְכָל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָּה וְהַתְּעַנּוּג לְמַעַן שְׂמוֹ יִתְבָּרַךְ.

בְּנָיו וְצִאֲצָאָיו וְכָל הָעוֹמְדִים בְּמַעֲמַד הַקְּדוּשָׁה וְהַנִּפְלָא הַזֶּה, פּוֹלֵם הַסִּתְּכָלוֹ, רָאוּ וְהִבִּיעוּ אֵיךְ צְרִיכָה לִהְיוֹת אֶהְבַּת ה' תְּקוּעַ בְּלֵב, שְׂאֲפִילוֹ יֵשׁ לְאָדָם כָּל אֶהְבַּת הָעוֹלָם בְּשִׂיא הַפְּסָגָה בְּרוֹם הַמַּעֲלָה הַיּוֹתֵר אֶפְשָׁרִי, הַכֵּל לֹא נַחֲשֵׁב לְכָלוֹם נֶגֶד אֶהְבַּת הָאָדָם לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

פגישת יעקב עם פרעה

יוסף הצדיק הביא את יעקב אביו לפרעה. בפתח בית פרעה היה ע"ז, הפתח היה נמוך, וכאשר היה אדם נכנס בפתח היה נראה שהוא משתחוה לע"ז. כשינכנס יעקב אבינו בדרך גם הוגבה המשקוף כדי שלא יצטרך לטווח לע"ז. באותה שעה שינכנס יעקב אבינו לפרעה, ישב שם גם עוג מלך הבשן, וכאשר ראה את יעקב, אמר לעוג: הרי אתה היית תמיד צוחק ומלגלג על אברהם שאינו מוליד, הרי כאן יעקב נכדו, אמר לו עוג: זה לא נכדו של אברהם אלא זה אברהם בעצמו! כי יעקב היה נראה זקן מאד וישערות ראשו וזקנו לבנות מרוב זקנה, וצורת פניו היה דומה לאברהם אבינו, שאל פרעה את יעקב: כמה ימי שני הייך, ענה יעקב ואמר: אני רק בן מאה ושלושים שנה, וכיון שהיה לי הרבה צרות קפצה עלי זקנה, אז ראו פרעה ועוג שאכן זה לא אברהם אבינו אלא נכדו. כשיעקב רצה ללכת הוא בירך את פרעה, כיון שפך הדרך כשיוצאים מהמלך מברכים אותו, ומה היתה ברפת יעקב?

ארץ מצרים שונה משאר ארצות במצרים אין גשמים, יש יאור הנילוס שעולה ומשקה את השדות פעם בארבעים שנה, ואם רוצים עוד מים צריך לשאוב ולהשקות. נוסף על הצרה הזאת שרר כעת במצרים רעב כבד במשך שנתים, ולפי פתרון החלום שפטר יוסף לפרעה היה עוד צריך להיות רעב במשך חמש שנים. כעת בירך יעקב את פרעה, שגבל פעם שפרעה יבא לנילוס יעלו המים לקראתו, ואכן כך היה⁴ ונסתלק הרעב בזכות יעקב. יוסף הושיב את אביו ואחיו בארץ גושן ולא במצרים הטמאה, גושן היתה מקודשת,⁵ כי שרה אמנו כשירדה למצרים קבלה את המקום במתנה מפרעה, ואז קנה המקום⁶ שפע קדושה בזכותה.⁷

⁴ אלשיך שמות א' ח'

⁵ מדרש הגדול מ"ז ח. ועיין בתורה שלמה בשם מדרש רבה מכת"

⁶ דעת זקנים מבעלי התוס' בראשית מ"ז ח'.

⁷ רש"י עמוס פ"ח ח'.

⁸ רש"י מ"ז י"ט

⁹ פרקי דר"א פכ"ו

¹⁰ אלשיך פמ"ה פסוק ד' ופסוק ל"א

פְּטִירַת יַעֲקֹב

יעקב אָבִינוּ חֵי בְּמִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה. בְּסוֹף יָמָיו קָרָא לְבָנָיו וּבִירַד אֹתָם, וַיֹּעֲקֹב אָבִינוּ אֶמֶר לָהֶם; דַּעוּ לָכֶם בְּנֵי כְּשִׁתְּצֵאוּ מִמִּצְרַיִם עֵתִיד הַקֹּבִי'ה לְצִוּוֹת אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר מַעֲצֵי שִׁטִּים, וּלְכֹן הִבְאֵתִי עִמִּי מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲרָזִים וְנִטְעוֹתַי אֹתָם כָּאֵן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּכְשִׁתְּגָאֵלוּ קָחוּ אֹתָם אֶתְכֶם כְּדֵי שְׂיִהְיוּ מְזוּמָנִים בְּיַדְכֶם, וְצִוּוּהָ אֶת יוֹסֵף שְׂיִקְבֹּר אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. כִּיֹּן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב נִסְתָּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִיבָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצְרַת הַשְּׁעָבוֹד שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעֲבֹדָם, [לְאַחַר פְּטִירַת יַעֲקֹב חֹזֵר הָרַעֵב לְמִצְרַיִם בְּמִשְׁךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים וְיוֹסֵף כֻּלְּכֶלֶם], יוֹסֵף כָּבֵר¹¹ לֹא הָיָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד וּגְדוּלָה כְּמִקּוּדָם, לָכֵן הָיָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רִשׁוּת מִפְּרַעַה לְלָכֵת לְקַבֹּר אֶת אָבִיו. יוֹסֵף עִם הָאֲחִים וְכָל מִשְׁפַּחַתֵּיהֶם יַחַד עִם עַבְדֵי פְּרַעַה וְזִקְנֵי מִצְרַיִם עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְקַבֹּר אֶת יַעֲקֹב בְּמַעַרַת הַמְּכַפְלָה. יוֹסֵף הֶצְדִּיק הוֹרִיד אֶת הַכֶּתֶר מֵעַל רֵאשׁוֹ וְתָלָה אוֹתוֹ בְּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. בְּדֶרֶךְ בְּמִסְעֵ הַלְוִיָּה בָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְּנָעַן וְנִשְׂיֵאֵץ יִשְׁמַעְאֵל¹² וְיֹרְצוּ לְהַלְחֵם בָּהֶם, כִּיֹּן שֶׁרָאוּ אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְאֵת כְּתָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף עַל הָאֲרוֹן עָמְדוֹ כּוֹלֵם וְהוֹרִידוּ אֶת כְּתָרָם וְתָלוּ בּוֹ כְּתָרֵיהֶם, וְהָיָה הָאֲרוֹן מוֹקֵף בְּכַתְרֵיָם כְּמוֹ גֹרֵן הַמוֹקֵף בְּגִדְרֵי קוֹצִים, וְלָכֵן נִקְרָא הַמָּקוֹם גֹּרֵן הָאֲטוּד.

כְּשֶׁהִגִּיעוּ¹³ לְמַעַרַת הַמְּכַפְלָה וְרָצוּ לְקַבֹּר אֶת יַעֲקֹב, הִגִּיעַ עֲשׂוֹ הַרְשָׁע וְאָמַר: לֹא יִקְבֹּר יַעֲקֹב כָּאֵן, שְׁלִי הִיא הַמַּעַרָה, אָמַר לוֹ יוֹסֵף: הֲרֵי יַעֲקֹב אָבִי קָנָה מִמֶּנִּי אֶת הַמַּעַרָה בְּכֶסֶף מְלֵא, עָנָה עֲשׂוֹ וְאָמַר: שִׁקֹּר אֶתָּה אֹמֵר, אֵף פַּעַם לֹא מְכַרְתִּי אֶת הַמַּעַרָה, אָמַר לוֹ יוֹסֵף: הֲרֵי יֵשׁ לָנוּ שִׁטֵּר מְכִירָה שֶׁחֲתָמָתָ עָלָיו וְהוּא נִמְצָא בְּמִצְרַיִם, אָמַר עֲשׂוֹ: תָּבִיאוּ אֶת הַשִּׁטֵּר וְנִרְאָה, מִיֵּד שְׁלַח יוֹסֵף אֶת גַּפְתָּלִי לְהַבִּיאַת מֵהָר אֶת הַשִּׁטֵּר מִמִּצְרַיִם, וּבִינֵתִיִּים כּוֹלֵם עָמְדוֹ וְחִיפּוֹ, בֵּין הָאֲנָשִׁים שֶׁעָמְדוּ שָׁם הָיָה גַם הוֹשִׁיָם בֶּן דָּן שֶׁהָיָה חִרֵּשׁ וְאֵלֶם, הוּא לֹא הִבִּין וְלֹא שָׁמַע אֶת הַטְּעָנוֹת וְהוֹיִפוּחִים, הוּא רַק רָאָה שְׁכּוֹלֵם עוֹמְדִים וּמְחַכִּים וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ מוֹטֵל בְּבִזְיוֹן, שִׁאֵל הוֹשִׁיָם בְּרַמְזוֹת אֵי צְבָעוֹתָיו לָמָּה לֹא קוֹבְרִים אֶת יַעֲקֹב? הָרָאוּ לוֹ בְּאֲצָבַע עַל עֲשׂוֹ שֶׁהוּא מַעֲכֵב.¹⁴ שְׁלַח הוֹשִׁיָם

11 רש"י פכ"ו פסוק ט"ו
 12 תוספתא סוטה פ"ו
 13 אמת ליעקב
 14 רש"י פ"נ פ' י'
 15 ספר הישר פ' ויחי.
 16 תרגום יונתן בראשית פ"נ י"ג, ופרקי דר"א פל"ט

את חרבו והתניו את ראשו של עשו ונגננס הראש לתוך מערת המכפלה, ועיניו נפלו על רגליו של יעקב. ¹⁷באותה שעה פתח יעקב אגניו וחייד, על שראתה נקמה בעשיו.

כשגמרו השבטים לקבור את יעקב חזרו למצרים. כאמור כשנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם, אבל עדיין לא היה שעבוד ממש אלא היו מושכים אותם בדברים, והיו אומרים להם שזה צורך המדינה שפולם יעבדו, וספרו להם סיפורי סרק, שיש שתי ערים פיתום ורעמסס שנהלשו וצריך לחזק ולבצר אותם. מה עשו, לקחו תבנית ¹⁸שבו יוצקים טיט לעשות לגנים, והלו בצווארו של פרעה, וכל מי שאמר אגני לא רגיל לעבוד, אגני בטבעי מפונק, היו אומרים לו: האם אתה יותר מפונק מפרעה, וגם היו משלמים להם שכר עד שהרגילו אותם לעבודה. [פיתום ורעמסס ¹⁹נהלשו כשירדו אחי יוסף למצרים על ידי שאגותיהם של יהודה וחושבים בן דן על יוסף ברצונם לשחרר את בנימין].

פטירת יוסף ואחיו

יוסף הצדיק חי אחרי פטירת יעקב המישים וארבע שנים. לפני פטירתו ²⁰קרא לאחיו, ואמר להם: סימן זה יהיה בידיכם לגאולה כשיבוא איש ויאמר שהי שלח אותנו לגאול אתכם ממצרים, אם הוא יגיד את לשון הגאולה בתיבות המתחילות באותיות פ"ה ופ"ה ²¹סימן שהוא הגאול האמיתי. יוסף השביע את אחיו שישביעו לבניהם שכשיגאלו ויעלו ממצרים, יעלו גם את עצמותיו עם עצמותיהם. יוסף מת בשבת קודש בזמן מנחה, כשנפטר יוסף היה צער גדול לבני ישראל ²²והיה דומה להם כאילו שבאותו יום נגננסו למצרים, וגם העליונים ²³אמרו צדוק הדין, ואמרו את הפסוק "צדקתך כהררי אל משפטין תהום רבה" שיוסף הצדיק היה חשוב כהררי אל שהם

¹⁷ סוטה י"ג

¹⁸ רש"י סוטה י"א

¹⁹ בתי מדרשות ח"ב מדרש איוב אות כ"ה

²⁰ מדרש רבה ה' י"ג

²¹ פרקי ר"א מ"ח ועיי"ש בביאור מר"א ברודא שהיה בזה סימן מובהק כיון שמשה היה כבוד פה, קשה לו להוציא משפתיו אותיות

בומ"ף, ומשה אמרו כאיש צח שפתיים עיי"ש

²² מדרש רבה א' ד'

²³ זוהר ח"ב קנ"ו ע"א

²⁴הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, וְעַל יְדֵי יוֹסֵף הַתְּקוּיִים גַּם סוֹף הַפְּסוּק "אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ ה'" שֶׁהוּא זֶן וּמְכַלְכֵל אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אָנּוּ נוֹהֲגִים לֵאמֹר צְדָקָתְךָ בְּכָל שַׁבַּת בְּמִנְחָה (ג' פְּעָמִים עַל יוֹסֵף מִשָּׁה וְדוּד שֶׁנִּסְתַּלְקוּ בְּשַׁבַּת בְּמִנְחָה).

אַחַר שֶׁנִּפְטַר יוֹסֵף ²⁵הִנִּיחוּ אוֹתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ אֲרוֹן כְּדֵי שִׁמְצָאוּהוּ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם. הַמִּצְרַיִם שֶׁשִּׁמְעוּ מִהַשְּׂבִיעָה שֶׁהַשְּׂבִיעַ אֶת אֲחִיו, ²⁶אָמְרוּ לְפָרְעָה: אֲתָה רוֹצֵה שְׂהִיְהוּדִים לֹא יֵצְאוּ מִכְּאֵן, יֵשׁ לָנוּ עֵצָה נְחִיבָא אֶת עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף, כְּדֵי שֶׁהִיְהוּדִים לֹא יִמְצְאוּ אוֹתוֹ, וְכֵן לֹא יוּכְלוּ הִיְהוּדִים לְצִאת מִמִּצְרַיִם לְעוֹלָם. עוֹד רָצוּ הַמִּצְרַיִם ²⁷שֶׁהִנְלֹס יִתְבַּרְךְ בְּמִימֵי בְּזוּת יוֹסֵף. לָכֵן עָשׂוּ אֲרוֹן מִתְּכֵת וְהִכְנִיסוּ אֶת יוֹסֵף בְּאֲרוֹן וְהִטְבִּיעוּ אוֹתוֹ בְּנִילוֹס, אֲבָל ה' הַשׁוֹמֵר אֶת עַמּוֹ, סִיבַּב שֶׁבְּאֲתָהּ שָׁעָה הַזֹּדְמָנָה לְיַד הַנִּילוֹס סָרַח בֵּת אֲשֶׁר, וּרְאָתָה אֶת כָּל מַה שֶׁהֵם עוֹשִׂים, וְשִׁמְרָה אֶת הַדָּבָר בְּלִיבָה לְזִמְן הַמְּיוֹעֵד.

אֲחֵרֵי יוֹסֵף נִפְטְרוּ גַם אֲחִיו וְהֶאֱחָרוֹן שֶׁבָּהֶם הָיָה לְוִי שֶׁהָיָה גְדוֹל מִיוֹסֵף שֵׁשׁ שָׁנִים, וְשִׁנֵּי חַיָּו בְּמִצְרַיִם תִּשְׁעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְגַם כָּל הַדּוֹר שֶׁיִּרְדּוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב אֲבִינוּ נִפְטְרוּ, וְאֵז הַתְּחִיל הַשְּׁעָבוֹד.

שְׁעָבוֹד מִצְרַיִם

פְּרַעָה הִרְשָׁע שָׁנָא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּרְצָה לְעַנּוֹתָם, וְלֹא הָיָה לוֹ עֵילָה לְהֶאֱשִׁים אֶת הִיְהוּדִים, ²⁸הֵם לֹא חָטְאוּ לוֹ כְּלוּם, וְגַם הָיָה לָהֶם מַעֲמָד חָשׁוּב בְּעֵינֵי הַמִּצְרַיִם, כִּי הָרִי יוֹסֵף הִטִּיב מְאֹד לְמִצְרַיִם, לְוִלֵּי שֶׁהִיְהוּדִים הָיוּ כְּאֵן, הָרִי הָיוּ כָּל הַמִּצְרַיִם מִתִּים בְּרַעֲב. פְּרַעָה הִרְשָׁע ²⁹הוּא זֶה שֶׁהִתְחִיל בְּעֵצָה לְעַנּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲחֵרֵי נִמְשְׁכוּ כָּל הַמִּצְרַיִם, הִרְשָׁע הַזֶּה עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלוֹ שֶׁהוּא לֹא יוֹדֵעַ מִיוֹסֵף הַצְּדִיק, שֶׁהִצִּיל אֶת מִצְרַיִם מֵאֲבִדוֹן וּמִמּוֹת עַל יְדֵי שֶׁנִּיבָא לְפָרְעָה מִרֵאשׁ אֶת בּוֹאֵן שֶׁל שִׁבְעַת שָׁנֹת הַשּׁוֹבַע וְהַרְעָב וְאֲצַר לָהֶם אֶת הַתְּבוּאָה, וְהָיָה שִׁנֵּי לְמַלְךְ, לֹא וְלֹא, פְּרַעָה לֹא זוֹכֵר

²⁴ סדור יעב"ץ יעב"ץ במנחה לשבת

²⁵ בעה"ט ומושב זקנים פ"נ פ' כ"ו

²⁶ מדרש רבה י"א ז'.

²⁷ סוטה י"ג ע"א

²⁸ רש"ר הירש

²⁹ מדרש רבה א' ט'.

כלום, דבר אחד עמד לו בראש לדכא את עם ישראל. אמנם אי אפשר לענות עם שלם ללא סיבה מוצדקת, לכן פרעה בעצמו הגיע יום אחד לעבודה וגטל בידו³⁰ סל ומגרפה כאילו שהוא בעצמו גם עובד, וכל היהודים שראו שפרעה עובד, עבדו גם כן אתו משום כבוד המלכות ולא היה נעים להשתמש, וכך עשו לבגים כל היום, בסוף היום אמר פרעה לעבדיו: תספרו כמה לבגים עשו היהודים במשך היום, אחר כך אמר ליהודים: מעכשיו אתם חייבים לעשות מספר לבגים כזה כל יום, בתור מס למדינה. כאשר מיאן איש ישראל לעשות במלאכה הפו אותו המצרים במפות נמרצות,³¹ וכך באופן פתאומי הפכו בני ישראל לחסרי אונים ומשוללי כל זכויות.

פרעה שם שוטרים יהודים שישמרו על אחיהם,³² על כל עשרה יהודים היה ממונה שוטר יהודי, ועל עשרה שוטרים יהודים היה ממונה נוגש מצרי. אם היהודים לא הספיקו במשך היום לגמור את מכסת הלבגים, היה הנוגש מגיע לשוטר ושואל אותו למה אין מספיק לבגים ומי לא גמר את עבודתו. השוטרים היו יכולים להצביע על היהודי ולהיפטור, אבל השוטרים מסרו את נפשם ולא היו עונים לנוגש מי לא גמר, והיו הנוגשים מכים את השוטרים ללא רחמנות.

המצרים³³ האכזרים לא היו צריכים את הבגנים שהעבדו בהם את היהודים, רק רצו לענות את בני ישראל ולמדר את חייהם בעבודה קשה, רק לזה שאפו, ובשביל זה בדו והמציאנו שהם רוצים לבנות פיתום ורעמסס גם הפסיקו לתת שכר על העבודה, התחילו בחומר ובלבגים, אחר כך חקרו וחיפשו כל עבודה קשה והעבדו בהן את ישראל, שיטאטאו שווקים ורחובות וכדומה, היו של יהודי היה הפקר יותר מחיי כל בהמה וחיה, שלחו אותם למקומות מסוכנים שיצודו ויביאו להם דובים ואריות, וכל מצרי שוטה ורשע וכל נער מצרי בזוי התחצף לקלל ולהכות יהודי אף זקן וחשוב הכאות אימות, עד שהיה שובר את עצמותיו, והיה מסוגל אפילו להרגו. גם אם היהודי היה גבור יותר מהמצרי היה מוכרח לסבול את הכאותיו של כל נער משוקן, כי מי יעז לעמוד נגד מצרי שיכול חס ושלום להרגו. המצרים על ידי

³⁰ תנחומא בהעלותך פי"ג

³¹ רש"ר הירש בספרו במעגלי שנה ל'.

³² מדרש רבה א' כ"ח

³³ הכשרת האברכים פרק ז'.

שְׁהַעֲמִיסוּ עַל כָּל יְהוּדֵי עֲבוּדָה קָשָׁה יוֹתֵר מִכּוּחוֹ, וְגַם הַהֲכָאוֹת שֶׁהִכּוּ אוֹתָם, הָיוּ שׁוֹגְרִים אֶת רוּחָם, וְהָיוּ הַיְהוּדִים מְכוּסִים בְּמַפּוֹת וּפְצָעִים.

הָבָה עֲתַחְכְּמָה לוֹ

הָבָה עֲתַחְכְּמָה לוֹ – הִיָּה ³⁴הַפְתַּגֵּם שֶׁל הַמִּצְרַיִם, בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה רַק פְּתַגֵּם מַחְרִיד זֶה הָיָה שָׁגוּר בְּפִיהֶם. אֶת כָּל זְמַנָּם הִשְׁקִיעוּ בְּחֲכָמָה וּבְעֵרְמִימוֹת לַחֲקוֹר וּלְחִדוּשׁ צְרוֹת רְעוֹת וּמְרוֹת יוֹתֵר לְהִרְעֵ לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל, כְּאֵלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם דְּבַר בְּעוֹלָם רַק לְקוֹץ אֶת חַיֵּי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה הָיָה תְּכַלִּיתָם מִקָּטָן וְעַד גְּדוֹל, כָּל מַלְכוּת מִצְרַיִם וְכָל מִצְרֵי יְחִידֵי רַק עַל זֶה חָשְׁבוּ כָּל הַיּוֹם לְמַרַר אֶת חַיֵּי הַיְהוּדִים, וְאִם עָבַר זְמַן וְלֹא מִצְאוּ עֲבוּדָה יוֹתֵר קָשָׁה לְהַעֲמִיס עַל הַיְהוּדִים, הָיוּ מַחְלִיפִים אֶת הַמַּלְאָכוֹת, מַלְאָכוֹת שֶׁהָיוּ שִׁיּוּכוֹת לְגִבְרִים נִתְּנוּ לְנָשִׁים, מַלְאָכוֹת שֶׁהָיוּ שִׁיּוּכוֹת לְנָשִׁים נִתְּנוּ לְגִבְרִים. אַחֲרֵי כָּל הָעֲבוּדָה הַמְרָה שֶׁהַעֲבִידוּ אוֹתָם מִלְּפָנוֹת בּוֹקֵר בַּעֲת קְרִיאַת הַגִּבְרָה עַד הָעֶרֶב, וְאַחֲרֵי שֶׁהִכּוּ וְשָׁבְרוּ אֶת עַצְמוֹתֵיהֶם כָּל הַיּוֹם, לֹא נִתְּנוּ לָהֶם לְלַכֵּת הַבֵּיתָה לְעוֹת, אֲלֵא גָזְרוּ עַל הַגִּבְרִים שֶׁיִּשְׁעוּ בַשָּׂדֶה עַל הַחוּל בְּקִיץ וּבַחֲרֹף, וְכֵן הָיוּ הַיְהוּדִים הַמְסַכְּנִים יְשִׁנִּים, הָיוּ מְנַיְחִים אֶת הָרֵאשׁ עַל הַחִימָר וּמְתַכְּסִים בְּטִיט.

אַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ נִתְּוֹנִים בְּשִׁפְלַת הַמְדֻרְגָּה שֶׁאֵין עוֹד שִׁפְלָה מִמֶּנָּה, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם הָיוּ לְעֹבְדִים בְּמֵלֶא מוֹגֵן הַמְלָא, כָּל זְכוּיוֹת הָאָדָם נִשְׁלָלוּ מֵהֶם וּדְרָגָתָם הִיָּתָה נְחוּתָה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁל הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּחֱשְׁבָה אֲלֵיל בְּעֵינֵי הַמִּצְרַיִם, לֹא הָיָה לָהֶם כָּל זְכוּת עַל נֶכֶס כְּלָשְׁהוּ, עַל בֵּית וּמִשְׁפָּחָה, וְאַפִּילוּ לֹא עַל גּוֹפָם וּסְגוּלַת נַפְשָׁם, כָּל עֶרְכָם נִמְדָד רַק לְפִי מוֹדֵת הַתּוֹעֵלֶת שֶׁהִבִּיאוּ לְמִצְרַיִם בְּתוֹר עוֹבְדֵי כְּפִיָּה לְמַלְכוּת מִצְרַיִם.

וּבְתוֹךְ כָּל הַצְרוֹת הָאֲיוֹמוֹת שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל, ³⁵לֹא שָׁכְחוּ אֶת ה' וְלֹא הִזְנִיחוּ אֶת תּוֹרָתוֹ, וְהָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְתַקְבְּצִים וְיוֹשְׁבִים יַחַד וְהָיוּ פּוֹלֵם בְּאֶגְוִדָּה אַחַת וְכָרְתוּ בְרִית בֵּינֵיהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ גְמִילוּת חֲסָדִים זֶה עִם זֶה, ³⁶וַיִּשְׁמְרוּ בְרִית מִלָּה שֶׁהוּא בְרִית אֲבֵרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, יַעֲבִדוּ אֶת אֲבֵיהֶם שֶׁבְשָׂמִים לְבָדוּ, שֶׁלֹּא יִנְיָחוּ אֶת הַלְשׁוֹן שֶׁקִּיבְלוּ מִבֵּית

³⁴ הכשרת האברכים פ"ז.

³⁵ תנא דבי אליהו רבה פכ"ג

³⁶ תנוד"א רבה פכ"ג בסוף הפרק

יַעֲקֹב אָבִיהֶם, וְשָׁלַח יִלְמְדוּ אֶת לְשׁוֹן הַמִּצְרַיִם כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵעֲבֹדָה זָרָה. וְאַכְנָה כְּשֵׁהַמִּצְרַיִם הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם: עֲבְדוּ עֲבֹדָה זָרָה וְנִקַּל לָכֶם מֵהָעֲבֹדָה, הָיוּ הַיְהוּדִים עֹנִים כְּשֵׁם שְׂאֵבוֹתֵינוּ לֹא עֲבָדוּ כִּד אֲנַחְנוּ לֹא נַעֲבֹד. כְּשֵׁהָיוּ הַיְהוּדִים עֹשִׂים חֲתוּנָה וּמְקַיְימִים שִׁבְעַת יָמֵי מִשְׁתָּה, הָיוּ הַמִּצְרַיִם עֹמְדִים וְשׁוֹחֲקִים, לָמָּה אַתֶּם עֹשִׂים שִׁבְעַת יָמֵי מִשְׁתָּה, הֲרֵי אַחַר כֵּן יִלְקַח הַחֲתָן לְעֲבֹדַת פְּרָד, הָיוּ הַיְהוּדִים עֹנִים לָהֶם, אֲנַחְנוּ נַעֲשֶׂה שִׁבְעַת יָמֵי מִשְׁתָּה, וְאַחַר כֵּן עֲשׂוּ לָנוּ כְּרָצוֹנְכֶם, הֵמֶת יָמוֹת וְהַנְּהַרְג יְהַרְג וְהַבָּא בַחַיִּים יַחֲיֶה וְיִקְיִים אֶת הַמִּצְוֹת.

שִׁבְט לֹוי

שִׁבְטוֹ שֶׁל לֹוי לֹא הָיוּ מְשׁוֹעֲבָדִים בְּעֲבֹדַת פְּרָד, ³⁷כִּיּוֹן שִׁיעֲקֹב אָבִינוּ ³⁸הַפְּרִישׁ מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מַעֲשֵׂר לַה', וְכִשְׁעֵיִשָּׁר לַה', אֶת בְּנָיו הָיָה לֹוי עֲשִׂירֵי קוֹדֶשׁ לַה'. וְלָכֵן כְּשֵׁהַמִּצְרַיִם הִתְחִילוּ לְשַׁעֲבֹד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּפִתְחוּ אֹתָם בְּחִלְקִלְקוֹת לְשׁוֹנָם לְעֲבֹד בְּתַשְׁלוּם, הֵעִיר ה' אֶת לִיבָם שֶׁל בְּנֵי לֹוי, ³⁹וְהִכִּירוּ שְׁהַמִּצְרַיִם בָּאִים לְפִתּוֹתָם וְרוֹצִים לְשַׁעֲבָדָם, וְלֹא נָטוּ שְׁכָמָם לְסִבּוֹל עוֹל מַלְכוּת, כִּי אִם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. אֲבָל, עַל אִף שִׁשְׁבַּט לֹוי לֹא הָיוּ מְשׁוֹעֲבָדִים, ⁴⁰הַגְּזֹרוֹת וְהַצְּרוֹת כְּמוֹ זְרִיקַת יְלָדִים לִיאֵזֶר וְשִׁחִיטַת בְּנֵיהֶם עֲבוּר רְפוּאָת פְּרָעָה, חָלוּ גַם עֲלֵיהֶם.

וימת מלך מצרים

גְּזֵרוֹת רָעוֹת זָרְמוּ זוֹ אַחַר זוֹ עַד שֶׁחֲשַׁךְ הָעוֹלָם בְּעֵדָם, וְהֵנָּה שׁוֹמְעִים שִׁפְרָעָה נִחְלָה וְנִצְטָרַע, שְׁמַחוּ הַיְהוּדִים וְקִיוּוּ ⁴¹אוֹלֵי עֲכָשָׁיו יִכְנַע קֶצֶת לִיבּוֹ שֶׁל הָרוֹצֵחַ וְיִקַּל לָהֶם קֶצֶת, אֲבָל פְּרָעָה הִרְשָׁע עֲשֵׂה הַחִיפָד, הִרְבָּה לְהִרְעֵ לָהֶם וְגִזַּר לְקַחַת אֶת יְלָדֵיהֶם ⁴²הַבְּכוֹרִים שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִשְׁחָטָם בְּאֲכֹזְרִיּוֹת עוֹרָאָה, וְהָיוּ לוֹקְחִים מֵאֵה וְחַמִּישִׁים יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל בְּבוֹקֵר וּמֵאֵה חֲמִשִּׁים בְּעֶרְב, לְרַחוּץ בְּדָמָם אֶת גּוֹפּוֹ הַטָּמֵא וְהַמְּזוּהָם.

³⁷ גור אריה ה' ד'.

³⁸ יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבעה אמהות ונשתיירו שמונה בנים התחיל משמעון שבמעי אמו, ועוד התחיל

משמעון ועלה לוי מעשר קודש לה' שנ' העשירי יהיה קודש לה' (פרקי דר' אליעזר ל"ו)

³⁹ ספר הישר פ' שמות.

⁴⁰ גור אריה י"ח ב'.

⁴¹ הכשרת האברכים פ"ז

⁴² תרגום יונתן פ"ב כ"ה

כְּשִׁפְרָעָה מִתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶאֱנָחוּ, וְלִמָּה נֶאֱנָחוּ הָרִי הִיָּה לָהֶם לְשִׁמוּחַ? ⁴³ אֲלֵא כְּשִׁמְלֹךְ מִתְּ כָּל הָעַם בּוֹכִים וְצוֹעְקִים וּמְסַפִּידִים אוֹתוֹ, וּמִי שָׂאִינוּ עוֹשֶׂה כִּדְ הָרִי הוּא פּוֹגֵם בְּכַבּוֹד הַמַּלְכוּת, וְכִשִּׁפְרָעָה מִתְּ וְכָל הַמְּצָרִים צָעְקוּ וּבְכוּ, גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צָעְקוּ, אֲבָל לֹא עַל מִיתַתוֹ שֶׁל פְּרָעָה צָעְקוּ אֲלֵא צָעְקוּ לֵה' עַל קוֹשֵׁי הַשְּׁעָבוּד. הַמְּצָרִים חָשְׁבוּ שִׁיהֶם צוֹעְקִים עַל מוֹת הַמֶּלֶךְ, אֲבָל ה' הִיִּדַע מִחֲשֻׁבוֹת שִׁמַּע אֶת צָעְקוֹתָם שִׁהִיוּ הִיהוּדִים צוֹעְקִים וְאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אֲבֹרָהּם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, כִּדִּי לְעוֹרֵר אֶת זְכוֹת אֲבוֹת וְשִׁה' יִרְחַם עֲלֵיהֶם וַיַּגְאֵל אוֹתָם. הַמְּצָרִים חָשְׁבוּ שִׁיהֶם מְזֻכָּרִים נְשִׁמוֹת הַמִּתִּים לְכַבּוֹד הַמֶּלֶךְ שִׁתְּהֵא נְשִׁמְתוֹ צְרוּרָה בְּצְרוֹר הַחַיִּים עִם נְשִׁמַּת אֲבֹרָהּם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, אֲבָל ה' יִתְבַּרַךְ שִׁמַּע וְהִבִּין אֶת תְּפִילָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְרָאָה שִׁהִיהוּדִים חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה, ⁴⁴ וְזוֹה לֹא הִיָּה עַל יְדֵי אֶחָד שִׁהִעִיר אֶת פּוֹלֵם לְתִשׁוּבָה, אֲלֵא כָּל אֶחָד בְּנִפְרָד הִיָּה עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ חֲשָׁבוֹן נַפְשׁ וְהִתְחַרַּט עַל הַעֲבִירוֹת שֶׁעָשָׂה, וְאָף יְהוּדֵי לֹא יָדַע שִׁגַם חִבְרוּ חוֹזֵר בְּתִשׁוּבָה, וְעַל יְדֵי זֶה ה' רִיחַם עֲלֵיהֶם וְזָכַר לָהֶם אֶת בְּרִית הָאֲבוֹת.

פְּרָעָה חוֹלֵם

לִילָה אֶחָד ⁴⁵ פְּרָעָה חֵלֵם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, וְהִנֵּה הוּא רוֹאֶה זְכוֹן אֶחָד עוֹמֵד נֶגְדוֹ וּבִידוֹ מֵאֲזַנִּים, וַיִּקַּח הָאִישׁ הַזְכוֹן אֶת הַמֵּאֲזַנִּים וְתָלָה אוֹתָם לְפָנָי פְּרָעָה, וַיִּקַּח אֶת כָּל זְקָנֵי מִצְרַיִם וְאֲסָרָם בַּעֲבוֹתִים, וַיִּתְּנֵם בְּכַף מֵאֲזַנִּים הָאֵחָת, אַחַר כֵּן לָקַח טָלָה אֶחָד וַיִּתְּנֵהוּ בְּכַף מֵאֲזַנִּים הַשְּׁנִיָּה, וַיִּכְרִיעַ הַטָּלָה אֶת פּוֹלֵם. פְּרָעָה תָּמָה מְדוּעַ יִכְרִיעַ הַטָּלָה אֶת פּוֹלֵם, וַיִּיקֶץ פְּרָעָה וְהִנֵּה חֵלֵם. וַיִּשְׁכַּם בְּבוֹקֵר וַיִּקְרָא לְכָל עַבְדָּיו וַיִּסְפֹּר לָהֶם אֶת חֵלֵמוֹ וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה. אֶחָד מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר: פְּתוּרֹן הַחֵלֵם הוּא, כִּי יֵלֵד וַיֵּלֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּחְרִיב אֶת כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. לְפְרָעָה הָיוּ שְׁלוֹשָׁה יוֹעֲצִים וְשִׁמַּם הִיָּה, בְּלָעָם יִתְרוֹ וְאִיּוֹב, וַיּוֹעֵץ פְּרָעָה עִם יוֹעֲצָיו, וַיֹּאמֶר בְּלָעָם: אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא דְבַר מַלְכוּת מִלְּפָנָיו וַיִּכְתֹּב בְּדַתִּי מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּל זְכָר הַיְלָוִד בְּיִשְׂרָאֵל יִיחָרֵג לְמַעַן תִּחְדַּל הַרְעָה הַזֹּאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אִיּוֹב שִׁמַּע אֶת הָעֲצָה וְשִׁתְּקָה, יִתְרוֹ הִתְנַגֵּד לְעֲצָה אֲבָל כִּיּוֹן שִׁפְחָד שִׁיחָרְגוּ אוֹתוֹ הוּא בָּרַח מִמְּצָרִים.

⁴³ של"ה פסחים י"ט ע"א מצה שמורה ד"ה וירעו אותנו.

⁴⁴ תרגום יונתן פ"ב כ"ג

⁴⁵ ילקוט שמעוני רמז קס"ד ובספר הישר בשנת מאה ושלושים לרדת ישראל מצרימה

מִיִּלְדוֹת הָעֲבָרִיּוֹת

פָּרַעַה קִיבַל אֶת עֲצַתוֹ שֶׁל בְּלָעָם, אֲבָל לֹא רָצָה שְׁעוֹנֵשׁ הָעֲבִירָה תִּהְיֶה עָלָיו, ⁴⁶ טַכְס עֲצָה שֶׁהַיְהוּדִים בְּעֲצָמָם יִהְרְגוּ אֶת הַיְלָדִים, ⁴⁷ וְלָכֵן קָרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמַּיִלְדוֹת הָעֲבָרִיּוֹת יוֹכֵד וּבִיתָהּ מָרִים, וַיִּצְוּהָ אֹתָם לֵאמֹר כִּשְׁתַּבּוּאוּ לַיִּלֵּד אֶת הָעֲבָרִיּוֹת וְתָרְאוּ שֶׁהִתְיַנֵּק הוּא בֶן תִּהְרְגֵנוּ אֹתוֹ, וְאִם הִיא בַת תִּחְיוּ אֹתָהּ. הַמַּיִלְדוֹת לֹא עָלָה בְּדַעְתָּן לְקַיֵּם גְּזֵירַת פָּרַעַה חֶס וְחֶלְיָלָה, ⁴⁸ אֲבָל גַּם לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְמַסּוֹר אֶת נַפְשָׁם, כִּי הָיוּ יְכוּלֹת לְהִתְפַּטֵּר מִתְּפַקִּידוֹן מַלְהוּיֹת מַיִלְדוֹת, אֲבָל הַצְּדִיקוֹת הִלְלוּ חֲשִׁישׁוֹ שֶׁיְהִיוּ מַיִלְדוֹת אַחֲרוֹת בְּמִקּוֹמָן שֶׁיִּפְחָדוּ מִפָּרַעַה וַיִּקְיִמוּ גְזֵירָתוֹ, וְלָכֵן מָסְרוּ אֶת נַפְשָׁן עֲבוּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִמְשִׁיכּוּ בְּתִפְקִידוֹן, וְלֹא רַק שָׁלַא קִיּוּמוֹ אֶת גְּזֵירַת פָּרַעַה אֲלָא לְהִיפֵךְ מֵאֹתוֹ יוֹם הַתְּחִילוֹ לְהַבִּיא וּלְסַפֵּק לַיּוֹלְדוֹת מִים וּמִזוֹן, וְלֹא זוֹ בְּלִבְדָּה, הָרִי יֵשׁ יְלָדִים שֶׁנִּגְדָּר עֲלֵיהֶם שֶׁיִּוְלְדוּ חִיָּוִים אֶן עִוּוּרִים אֶן מוּם אַחַר חֶס וְחֶלְיָלָה, ⁴⁹ הָיוּ הַמַּיִלְדוֹת עוֹמְדוֹת בְּתַפְיִלָּה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵמְרוֹת: אֲתָה יוֹדַע שְׁלֹא קִיּוּמֵנוּ דְבָרְיוֹ שֶׁל פָּרַעַה, וְאֵנּוּ רוֹצִים לְקַיֵּם אֶת דְּבָרֶיךָ, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים עֲזֹר שֶׁהִתְיַנֵּק עֲזֹר שֶׁהִתְיַנֵּק יְהִיָּה בְרִיא וְשָׁלֵם שְׁלֹא יִחְשְׁדוּ אֹתֵנוּ חֶס וְשָׁלוֹם שֶׁרָצִינוּ לְהַרוֹג אֹתָם. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׁמַע תְּפִילָתָן וְהָיוּ הַיְלָדִים בְּרִיאִים וְשָׁלֵמִים. כִּאֲשֶׁר פָּרַעַה רָאָה שֶׁעֲצַתוֹ לֹא מִתְקַיֶּמֶת, וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמַּיִלְדוֹת וַאֲמַר לָהֶן: מִדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה, וַיֹּאמְרוּ לְפָרַעַה: הָעֲבָרִיּוֹת לֹא צְרִיכִים לַמַּיִלְדוֹת כִּי לְפָנֵי בַּאֲ הַמַּיִלְדוֹת הֵן מִתְּפַלְלֹת לָהֶן, וְהֵן יוֹלְדוֹת לָכֵן נָתַן ה' שָׂכָר לַמַּיִלְדוֹת שֶׁיִּצְאָ מֵהֶם בְּתֵי כְּהוֹנֵה לְוִיָּה וּמַלְכוּת.

ה' בִּרְךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ, ⁵⁰ וַיִּכְכַּל שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם נוֹתְנִים לֵב לְעַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּתְמַעְטּוּ וַיִּחְלְשׁוּ כִּן הָיָה ה' נוֹתֵן לֵב לְהַפְרוֹת וּלְהַרְבּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשִּׁיּוֹת שִׁשִּׁיּוֹת, וְאָף עַל פִּי שֶׁדָּרְכָם שֶׁל תְּאוֹמִים וּשְׁלִישִׁיּוֹת לְהִיּוֹת חֲלָשִׁים וּלְפַעֲמִים אֵינָם בְּנֵי קִיּוּמָא, אֲבָל כִּאֵן הָיוּ הַיְלָדִים בְּרִיאִים וְחֻזְקִים מְאֹד, וְהַמִּצְרַיִם שֶׁחֲשְׁבוּ שֶׁבִּזְזָה שִׁיעֵנוּ אֹתָם, הֵם יִתְמַעְטּוּ יוֹתֵר וַיִּתֵּר, קִצְוֹ בְּחַיֵּיהֶם.

⁴⁶ מהרש"א סנהדרין נ"ז:דבן נח נהרג אף על העוברים משא"כ ישראל.

⁴⁷ סוטה י"א ע"ב

⁴⁸ ח"ח בפתיחה לאהבת חס

⁴⁹ מדרש רבה א' ט"ו

⁵⁰ רש"י א' י"ב

כל היגן הילוד

המצרים הרשעים רצו להתחכם על הקב"ה, ואמרו לעצמם, כיון שהקב"ה אינו מעניש אלא מדה כנגד מדה, אנחנו נהרוג את היהודים באופן שיהי לא יוכל לשלם לנו מדה כנגד מדה, נשליך את הזכרים למימי היאור, ⁵¹ ויהרי ה' נשבע שלא יביא מבול לעולם. אמנם החכמים האלה טעו טעות גדולה, כי ה' באמת לא הביא עליהם מבול אגל השליך אותם לים סוף כמו שהם עשו לילדים. ויצווה פרעה לכל עמו לאמר כל היגן הילוד אצל בני ישראל תשליכו אותם ליהאור. האמהות היו מפתחות ⁵² ומחביאות את בניהם במחילות מתחת האדמה, מה היו המצרים עושים, היו לוקחים את הילדים שלחם ליד בתי ישראל מבחוץ והיו עוקצים אותם שהם יבנו, וכשהתנוק בפנים היה שומע שתנוק בוכה, היה גם הוא בוכה, כשהמצרים היו שומעים את קולו היו יודעים שיש שם תנוק, והיו נכנסים וגוזלים בנוח את התנוק מהידיים של ההורים המסכנים ומשליכים אותו ליהאור. וכך במשך יותר משלוש שנים השליכו שש מאות אלה תנוקות ליהאור, ובכל זאת היהודים שמרו על המצוות במסירות נפש כשנולד להם בן היו עושים ברית מילה, והיו המצרים משיחקים ואומרים להם: למה אתם מלים את בניהם? הרי עוד מעט נשליך אותן בנהר? והיו היהודים עונים להם, אנחנו נקיים את רצון ה' ונמול את בנינו אחר כך עשו לנו כרצונכם.

הצלת הילדים

מכל הילדים ⁵³ שהושלכו ליהאור אף אחד מהם לא מת, כי ⁵⁴ באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת: אני גראתי אתכם כדי שתהיו מוכנים להציל את בני ישראל, רדו מהר ובראו את בני חגיגי בני אברהם ויצחק ויעקב אך שהמצרים משליכים אותם בנהר, מיד ירדו המלאכים והיו מביהלים ועומדים במים עד ארכובותיהם והיו מקבלים את בניהם של ישראל שהושלכו, ומניחים אותם בשדה על פני הסלעים. כשהמצרים שמו לב וראו אותם, רצו להרגם, מה עשה ה'? היו התנוקות נבלעים באדמה, והרשעים המצרים לא אמרו עאש אלא הביאו שוורים וחרשו על גבם

⁵¹ מדרש רבה א' י"ח.

⁵² שיר השירים רבה פרשה ב' פסוק מ"ג בפסוק אחזו לנו שועלים (דף י"ח)

⁵³ פרקי דרבי אליעזר פמ"ב

⁵⁴ תנא דבי אליהו רבה פ"ז

בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁנַבְלָעוּ, אֲבָל ה' שָׁמַר עֲלֵיהֶם שְׁלֵא יִינָקוּ. לְאַחַר שִׁהְלָכּוּ הַמִּצְרַיִם, הָיוּ הַתִּינוּקוֹת מְבַצְבְּצִים וְיוֹצְאִים כְּמוֹ עֵשֶׂב. ה' הִזְמִין לָהֶם שִׁתֵּי אֲבָגִים, מֵאַחַד הָיוּ יוֹנְקִים דָּבֵשׁ וְהַשֵּׁנִי הָיָה סֹךְ אוֹתָם בְּשֶׁמֶן, וְכֵן גָּדְלוּ הַיְלָדִים לְבָדָם לְלֵא אָב וְאֵם, וְהָיוּ יוֹדְעִים לְבַד מִי הַחֹרִים שְׁלָחַם וְאִיפֹה הֵם גָּרִים, וְהָיוּ בָּאִים הַבֵּיתָה לַחֹרִים הַהִמּוּמִים, וּמְבַשְׂרִים לָהֶם שִׁתֵּי הַבָּגִים הָאֲבוּדִים שְׁלָחַם.

וַיִּרְעוּ אוֹתֵנוּ⁵⁵

הַמִּצְרַיִם הִרְשָׁעִים שִׁעֲבָדוּ וְעִינּוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא רַק בְּגִשְׁמִיּוֹת, לֹא רַק אֶת הַגּוֹף הַכֹּלֵה, אֲלָא אֶף בְּרוּחָנִיּוֹת הִרְעוּ לָנוּ, ⁵⁶עָשׂוּ אוֹתֵנוּ רָעִים וְחִטָּאִים לְלִמּוּד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְהָיוּ מְנַסִּים בְּכָל כּוֹחַם לְהַחֲטִיֵּא וּלְטַמֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ⁵⁷בְּכָל מִינֵי עֲבִירוֹת וּבְכָל מִינֵי טוּמְאוֹת עַד שֶׁנִּכְנַסְנוּ לַמִּיֵּט שִׁעֲרֵי טוּמְאָה. הַמִּצְרַיִם לֹא נָתְנוּ מְנוּחָה לְנַפְשׁוֹתֵינוּ, שָׂמוּ עָלֵינוּ שָׂרֵי מַסִּים לִיתֵן מַס לְעִבּוּדָה זָרָה ⁵⁸וְעַל יָדֵי זֶה הָיָה דוֹמָה כְּאִילוֹ הַעֲבִידוּ אוֹתֵנוּ לְעִבּוּדָה זָרָה, וְכָל כֵּן הָיָה הַמִּצְרַיִם גְּרוּעַ עַד שֶׁקִּטְרְגוּ הַמַּלְאָכִים עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאִין הַבְּדֵל חֵס וְשִׁלּוּם בֵּינֵיהֶם לַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ: ⁵⁹הִלָּלוּ וְהִלָּלוּ עוֹבְדֵי עִבּוּדָה זָרָה, ⁶⁰וְהָיוּ רוֹאִים כָּל יוֹם כָּל מִינֵי כִישׁוּף וְכָל מִינֵי דְבָרִים רָעִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְהַטְעוֹת אֶת הַיְהוּדִים מִדֶּרֶךְ ה', וּמַחֲמַת הַדְּחָק שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם לוֹחֲצִים אוֹתָם לֹא הָיָה לָהֶם דַּעַה צְלוּלָה וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְלִמּוּד וּלְהַתְפַּלֵּל כְּרָאוּי, וְכָל הַעוֹרָתָם וְתַפְלָתָם הָיָה רַק כְּמוֹ ⁶¹אֲדָם הַצּוֹעֵק מִכְּאֵבּוֹ, שֶׁצָּעֵקוֹ וְנִאֲנָחוֹ מִצַּעַר הָעִבּוּדָה ⁶²וְהָיָה הַקּוֹל בְּלִי דְבוּר וּבְלִי חֵיוֹת, כִּי לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְפָנוֹת מִחֲשַׁבְתָּם וּלְשִׁפּוֹחַ הַבְּלִי מִצְרַיִם לְהִיּוֹת הַלֵּב פְּנוּי בְּלִי מַחֲשַׁבָה זָרָה לְדַבֵּר ה', וְעַל יָדֵי כֵן הִיָּתְהָ כָּל עִבּוּדַת ה' זָרָה לָהֶם, וְנִכְלָ זֶה הִגִּיעַ לָהֶם עַל חִטָּא לְשׁוֹן הָרַע, וְזֶה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ⁶³אֲנִי עוֹדֵעַ הַדְּבָר שֶׁעַל יָדֵי חִטָּא הַלְשׁוֹן נִתְעַכְּבוּ בְּגָלוֹת, וְכָל כֵּן גָּדַל הַפֶּגֶם עַד שֶׁכִּשְׁשָׁלַח ה' אֶת מֹשֶׁה לְגִאֲלָם, הַתְפַּלֵּא מֹשֶׁה ⁶⁴וְשִׁאֵל מַה זָכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲשֶׂה לָהֶם נֶס].

⁵⁵ דברים כ"ו ו'

⁵⁶ של"ה פסחים י"ט ע"א מצה שמורה ד"ה וירעו אותנו.

⁵⁷ מדרש רבה ג' י"ג פרקי דר"א פמ"ח.

⁵⁸ כלי יקר בפ' הפסוק הב נתחכמה לו, א' י', ובשפת אמת וארא תר"מ כתב ג"כ חלילה לומר שהיו עובדי עבודה זרה

⁵⁹ ילקוט שמעוני סוף רמז רל"ד

⁶⁰ זוהר ח"ג פ"ה ע"א

⁶¹ אור החיים ב' כ"ג

⁶² זוהר ח"ב כ"ה ע"ב ע"פ פי' דברי סופרים לר' צדוק הכהן לקו"א י"א

⁶³ רש"י ב' י"ד

⁶⁴ רש"י פ"ג י"א.

אחרון מתנבא

עמרם בנו של קהת ונכדו של לוי בן יעקב היה גדול הדור, ויקח לאשה את יוכבד בת לוי והיא בת מאה עשרים ושש שנים, ותלד בת ותקרא שמה מרים כי בימיה מררו המצרים את בני ישראל. אחריה ילדה בן ותקרא שמו אהרן, ואהרן התחיל להתנבאות במצרים⁶⁵ כשהיה בן שלש שנים במשך שימונים שנה, עד שיצאו מצרים, וכך היה דבר ה' אל בני ישראל על ידי אהרן, אל היהודים שהתקלקלו וראו את מעשה הגזים ולמדו מהם, ויאמר אליהם אהרן בשם ה':⁶⁶ כל איש ואיש השליכו השקץ והתיעוב שעיניו מראות לו, כי העינים מביאות את האדם לחטא, ובעבודה זרה של מצרים אל תטמאו ללכת אחריהם, הרי אני ה' אלוהיכם ואני תחליפו אותי בעבודה זרה. אבל לא פולם שמעו אל ההתראה הזאת, רק אחד מחמישים,⁶⁷ שומר אמונים לה, יתר העם המרו בה, לא השליכו את תועבות עיניהם ולא עזבו את העבודה זרה של המצרים, ובעבור זה חשב ה' לטפוף עליהם חמתו ולהשליך בהם חרון אפו בתוך מצרים, אלא שה' עשה למען שמו שהבטיחם להוציאם מצרים, ולכן ה' שמע אל נאקת בני ישראל שמצרים מעבדים אותם, ושלה את משה רבינו להוציאם.

לידת משה

מרים הנביאה אחותו של אהרן הכהן, שהיתה מילדת ביחד עם אמה יוכבד, התנבאה ואמרה:⁶⁸ עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל, ואביה עמרם שמע את הנבואה שמח וחיכה שתתקיים. יוכבד היתה באותו זמן בת מאה ושלושים שנה, וכשהגיע הזמן ביום ז' באדר נולד משה רבנו, ויתמלא הבית אורה,⁶⁹ והיה תארו כמלאך אלוהים, עמד עמרם ונשק את מרים על ראשה ואמר לה: בתי נתקיימה נבואתך,⁷⁰ ויבאתו יום שנולד משה התחיל לדבר ולהלך ברגליו, ודבר עם אביו ואמו.

⁶⁵ דור הדורות ב"א שס"ה
⁶⁶ יחזקאל פ"כ ז' ע"פ המפרשים שם.
⁶⁷ במעגלי שנה לרש"ר הירש.
⁶⁸ מדרש רבה א' כ"ב.
⁶⁹ פרקי דר"א פמ"ח.
⁷⁰ מדרש רבה דברים י"א י'

באותו יום⁷¹ אמרו החוזים בפוכבים לפרעה: היום נולד המושיע של ישראל, אבל אנחנו לא יודעים אם הוא מצרי או יהודי, כי החוזים בפוכבים לא רואים דבר ברור, וכיון שמשה רבינו התגדל בבית פרעה לכן לא ידעו מה הוא. פרעה רצה בכל מחיר להרוג את המושיע של בני ישראל לכן גזר באותו יום גם על המצרים להשליך את הזכרים ליאור. והיו המצרים מחפשים מבית לבית כדי להשליך את התינוקות ליאור.⁷² אמא של משה רבינו החביאה אותו בבית בפערה תחת הארץ, ומלו אותו לשמונה ימים שהוא יום הפורים י"ד אדר, וכך החביאו אותו שלושה חדשים עד חג השבועות. בחג השבועות כשהיה משה בן שלשה חדשים התנבא משה ואמר: עתיד אני לקבל את התורה מתוך להבות אש.

החיפוש של המצרים גברו והלכו,⁷³ הם התחילו לחפור מתחת הבית של עמרם כיון שידיעו שהוא גדול הדור ומפני יצא הגואל, ולא יכלו עוד להסתיר את משה בבית, לכן לקחה יוכבד תיבה והדביקה זפת מבחוץ וטיט מבפנים שלא יפנסו בו מים, והניחה בו את הילד.⁷⁴ ומחמת צערה עשתה לו כמין חופה כמו שעושים לחתן, כי אמרה שמא לא אצקה להכניסו לחופה, ושמה אותו על שפת היאור, כדי שהחוזים בפוכבים יחשבו שכבר הושלך למים ולא יחפשו אחריו, ואכן⁷⁵ כשהושלך משה למים אמרו החוזים בפוכבים לפרעה: מושיע של ישראל כבר מושלך במים, ואז התבטלה הגזרה. עמרם ראה הכל והצטער,⁷⁶ עמד וטפח על ראש בתו ואמר: היכן גבואתך, אולם מרים לא התיאשה מגבואתה ויצאה ועמדה מרחוק לראות מה יהיה עם משה.

פלאי הי בראית משה רבינו

באותה שעה⁷⁷ אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבון העולמים מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקח ביום זה? ואף משה רבינו בכה ואמר: מי יודע אם

⁷¹ רש"י א' כ"ב.

⁷² פרקי דר"א פמ"ח.

⁷³ בעל הטורים פ"ב ג'.

⁷⁴ סוטה י"ב ע"ב, ובמדרש רבה א' כ"ג כפי מהרז"ו.

⁷⁵ מדרש רבה א' כ"ד.

⁷⁶ מגילה י"ד ע"א.

⁷⁷ מדרש רבה א' כ"ד

אָנֹכָה עוֹד לְרֵאוֹת אֶת אַחֹותַי הַמְסוּרָה שְׁעוֹמְדוֹת וּמְמַתִּינָה לִי, וְהִי הַשּׁוֹמֵר עַל עַמּוֹ שְׁלַח בְּיָוִם הַהוּא שָׂרָב וְשָׂמֶשׁ וְחוּם בְּאַרְצָן מִצְרַיִם, כְּמוֹ בְתַקּוּפַת תְּמוּזָה, וַתִּרְדַּ הַנְּסִיכָה בְּתִיָּה בֶּת פְּרָעָה לְרַחוּץ מִפְּנֵי הַחוּם וְהַשָּׂרָב, וְהִיא הִיְתָה מְעוּגָעַת בְּנִגְעִים קָשִׁים, וְלֹא יָכְלָה לְרַחוּץ בְּמֵיִם חַמִּים, לָכֵן הִלְכָה לְרַחוּץ בִּיאֹר, וְהִנֵּה לִפְנֵי שִׁירְדָה לְהִתְרַחֵץ רֵאתָה מִרְחוֹק אֶת הַתִּיבָה שֶׁל מֹשֶׁה.⁷⁸ בְּתִיָּה לֹא יָדְעָה שְׂזָה הוּא יָלֵד יְהוּדִי וְחַשְׁבָה שְׂאוּלִי זֶה יָלֵד מִצְרַיִ, וְלָכֵן נִסְתָּה לְהַצִּיל אֹתוֹ. בְּתִיָּה פְּשִׁטָה אֶת יָדָה לְאַחוֹז בְּתִיבָה, אַךְ הִיא הִיְתָה רַחוּקָה, עֲשֵׂה הִי גַם מוּפְלָא מְאֹד, שִׁהֲתַאֲרַךְ יָדָה הַרְבֵּה אַמּוֹת, עַד שֶׁהִגִּיעָה וְלָקְחָה אֶת תִּיבַת מֹשֶׁה.⁷⁹ כִּשְׁפִתְחָה בְּתִיָּה אֶת הַתִּיבָה וְנִגְעָה בְּמִשָּׁה עֲשֵׂה הִי גַם גְּדוֹל שִׁפְרָחָה מִפְּנֵה הַצְרָעַת וְנִתְרַפְּאָה, וְכִבֵּר לֹא הִיְתָה צְרִיכָה לְהִתְרַחֵץ, וְעוֹד דָּבַר מוּפְלָא רֵאתָה בְּתִיָּה שֶׁהִיָּה אֹר גְּדוֹל שֶׁל הַשְׂכִּינָה עִם הַיָּלֵד, וְכֹל זֶה הִפְךָ אֶת לִבָּה לְהַטִּיב עַמּוֹ, וְאַמְרָה: אֵין זֶה אֵלָא בְּן אֱלוֹקֵי.

מֹשֶׁה רִבִּיעוֹ בָּכָה, וַתַּחֲמַל עָלָיו בְּתִיָּה, וְנִתְנָה אֹתוֹ לְמִצְרַיִוֹת לְהַנִּיק אֹתוֹ וְלֹא רָצָה לִיעוֹק, וּבְתִיָּה טָרַחָה לְהַבִּיא אֹתוֹ לְהַרְבִּיה מִצְרַיִוֹת וְלֹא עֶזֶר כְּלוּם, מֹשֶׁה רִבִּיעוֹ לֹא יוֹנֵק מִגִּוְיָה. אַמְרָה בְּתִיָּה לְעֶצְמָה: וְהִיא יָלֵד זֶה לֹא רוּצָה לִיעוֹק מִהַמִּצְרַיִוֹת כִּיּוֹן שֶׁהוּא יְהוּדִי. אֵן אֵן נִגְשָׁה מְרִים אַחֹותַי שֶׁהַמְתִּינָה כָּל הַזְּמַן לְרֵאוֹת מַה קּוֹרָה לְאַחִיָּה, וְשִׂאֲלָה אֶת בְּתִיָּה, הָאֵם אַלְךָ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מַהֲעֲבְרַיִוֹת שֶׁתִּנְיֵק אֶת הַיָּלֵד, עֲנֵתָה בְּתִיָּה וְאַמְרָה: לָכֵן,⁸⁰ כִּשְׁשִׁמְעָה מְרִים בֶּת הַשִּׁישׁ אֶת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּתִיָּה, הִלְכָה בְּשִׂמְחָה וּבְזִרְיוֹת כְּמוֹ גְּדוּלָה וְקָרָאָה לְאַמָּה יוֹכְבֵד, בְּקִשָּׁה בְּתִיָּה וְאַמְרָה לְיוֹכְבֵד: קַחִי בְּבִקְשָׁה אֶת הַיָּלֵד וְהַנִּיקִי לִי אֹתוֹ, וְאַנִּי אֲשַׁלֵּם לָךְ עַל כֶּן שָׂכַר. יוֹכְבֵד לָקְחָה בְּשִׂמְחָה אֶת מֹשֶׁה חֹזְרָה הַבֵּיתָה, וְהַנִּיקָה אֹתוֹ בְּמִשְׁךְ שְׁנַתִּים, וְאַחַר כֶּן הִבִּיאָה אֹתוֹ יוֹכְבֵד לְבֵיתָה בֶּת פְּרָעָה. כֶּן סִיבַג הִי שֶׁהַמוֹשִׁיעַ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁפְּרָעָה וְהַמִּצְרַיִם נִיסוּ בְּכָל פּוֹחַם וּבְכָל חֲכָמָתָם לְהַאֲבִידוֹ מִהָעוֹלָם, הוֹלֵךְ וְגֹדֵל בְּבֵית שֶׁל פְּרָעָה.

⁷⁸ אור החיים פ"ב ו' לפירוש א'.

⁷⁹ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח לפי ר"א ברודא

⁸⁰ סוטה י"ב ע"ב.

כְּבֹד פֶּה

בְּשִׁנְיָה הַשְּׁלִישִׁית לְלִידַת מֹשֶׁה, ⁸¹ פְּרָעָה יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל שָׂרֵי הַמְּלוּכָה לְפָנָיו וְגַם בְּתִיָּה יוֹשֶׁבֶת אֲצֵלָם, וְהַיֶּלֶד מֹשֶׁה בְּחִיקָה. כְּשִׁיִּשְׁבוּ אֶל הַשׁוֹלְחָן, הוֹשִׁיט הַנַּעַר מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וְלָקַח אֶת הַכֶּתֶר מֵעַל רֹאשׁ פְּרָעָה, וְשָׂם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ. הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים נִבְהָלוּ, וְתַמְהוּ מְאוֹד עַל הַדָּבָר. הִיָּה שֵׁם אֶחָד מִיּוֹעֲצֵי פְּרָעָה בְּלָעַם הָרֶשָׁע, וַיֹּאמֶר: זָכַר נָא הַמֶּלֶךְ אֶת הַחֲלוֹם שֶׁחֲלַמְתָּ וְאֶת הַפְּתוּרֹן שֶׁפְּתַרְתִּי לָךְ, וְעַכְשָׁיו דַּע וּרְאֵה כִּי זֶה הוּא הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יַחְרִיב אֶת כָּל מִצְרַיִם, וּמַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת שֶׁהוֹרִיד אֶת כְּתֹרֶךְ, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב נַהְרֹג מִיַּד אֶת הַיֶּלֶד וְנִשְׁפּוֹךְ אֶת דָּמוֹ אֶרְצָה, בְּטָרִם יִגְדֹל וְיִקַּח אֶת הַמְּלוּכָה מִיָּדְךָ. וַיִּשְׁלַח ה' אֶת הַמַּלְאָךְ גְּבֻרִיאֵל, בְּלָבוּשׁ יוֹעֵץ מִיּוֹעֲצָיו, וַיֹּאמֶר לְפְּרָעָה: אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ, דַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוּק לְהוֹשִׁיט יָדוֹ לְדָבָר הַמֵּאִיר, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב נִגְסָה אוֹתוֹ, יָבִיאוּ אֲבָן שׁוֹהֵם וְגַחְלַת אֵשׁ וַיִּשִׂימוּ אוֹתָם לְפָנֵי הַיֶּלֶד, וְהָיָה אִם יִשְׁלַח יָדוֹ אֶל הַשׁוֹהֵם דַּע כִּי מַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת וְנַהְרֵגְהוּ, וְאִם עַל הַגַּחְלַת יָשִׁים יָדוֹ דַּע כִּי לֹא מַחְכְּמָה עָשָׂה זֹאת, וְנִשְׁאִיר אוֹתוֹ חַי, וַיִּטֵּב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדָבָר הַמַּלְאָךְ, וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַשֵּׁהָם וְהַגַּחְלַת, וַיִּקַּח הַמַּלְאָךְ אֶת יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אֶל הַגַּחְלַת, וַתִּדְבַּק הַגַּחְלַת בְּאֲצָבָעוֹ, וַיִּשָּׂם אֶת אֲצָבָעוֹ בְּפִיו, וְעַל יָדָיו זֶה נַעֲשֶׂה כְּבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן, וַיַּחְדְּלוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים, וְלֹא הִרְגִּיהוּ.

וַיִּגְדֹל מֹשֶׁה

וַיְהִי מֹשֶׁה ⁸² בְּבֵית פְּרָעָה וַתַּחֲשִׁיבֵהוּ בֵּית פְּרָעָה לְבֵן, וַיִּרְאוּ מִפְּנֵיו כָּל בֵּית פְּרָעָה, וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּגַּד לְבָלָעַם לֵאמֹר הִנֵּה מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ לְהַרְוֹג אוֹתְךָ, וַיִּבְרַח בְּלָעַם וּשְׁנֵי בָנָיו יוֹנִים וַיִּמְבְּרוּס אֹתוֹ, וַיִּנְסוּ וַיִּמְלְטוּ אֶת נַפְשָׁם וַיֵּלְכוּ אֶל אֶרֶץ כּוּשׁ, וּמֹשֶׁה גָּדַל בְּבֵית פְּרָעָה, כִּבְעוֹ שֶׁל הַנְּסִיכָה בְּתִיָּה, עַד שֶׁבְּמִשְׁךְ הַשָּׁנִים נִשְׁכַּח הַדָּבָר וְגַם פְּרָעָה עֲצָמוֹ חָשַׁב שֶׁהוּא נִכְדוֹ.

⁸¹ ילקוט שמעוני סוף רמז קס"ו ובשלה"ה וארא ל"ד
⁸² פפר הישר

כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנֶה עָשָׂרָה שָׁנִים הָלַךְ לְרֵאוֹת אֶת אָבִיו וְאָמַר, וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו, וַיֵּרָא בְּסִבְלוֹתָם וַיִּתְּנוּ לִיבּוֹ לְהִיּוֹת מֵיֵצֵר עֲלֵיהֶם, הָיָה מֹשֶׁה רוֹאֶה אֵיךְ⁸³ שִׁמְעֵנִים אֶת אָחִיו וְהָיָה בּוֹכָה וְאֹמֵר לָהֶם: הַלֹּוֹאִי וְהִיִּיתִי מִתַּחֲתֵיכֶם, וְהָיָה עִוְתוֹ כְּתַפְּסוֹ וּמְסִייעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, רָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין לָהֶם מְנוּחָה הָלַךְ וְאָמַר לְפָרְעֹה; מִי שֵׁיִשׁ לֹא עֶבֶד אִם אֵינוֹ עַד יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ הוּא מֵת, וְאֵילֹו הַיְּהוּדִים שִׁיֵּהֶם עֶבְדֵיךְ אִם אֵין אַתָּה מֵנִיחַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ הֵם מֵתִים, אָמַר לֹא פָרְעֹה: לֵךְ וַעֲשֵׂה לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ, הָלַךְ מֹשֶׁה וְתַקַּן לָהֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁיְהִיוּ נְחִים בּוֹ. לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ⁸⁴ מְגִילוֹת שֶׁקִּבְּלוּ מֵאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁהִיוּ מְשִׁתַּעֲשָׂעִים וְקוֹרְאִים בָּהֶם כָּל שַׁבָּת וְהָיָה כְּתוֹב שֵׁם שְׁעֵתֵיִד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגֵאֲאֵלֶם, וְעִיזֵי הָיָה לָהֶם כָּל שַׁבָּת הַתְּרוֹמְמוֹת הַרוּחַ.

יוֹם אֶחָד רָאָה מֹשֶׁה אִישׁ מִצְרֵי שֶׁהָיָה נוֹגֵשׁ מִמוֹנֶה עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה מְכַה אִישׁ עֵבְרִי מֵאָחִיו, וַיְהִי כִּרְאוֹת הָאִישׁ הַמוֹכָה אֶת מֹשֶׁה, וַיִּנָּס אֵלָיו לְעֹזְרָה, כִּי מֹשֶׁה הָיָה נִכְבָּד וְגָדוֹל בְּבֵית פָּרְעֹה, וַיִּבְקֹשׁ מִמֹּשֶׁה שֶׁיִּצִּיל אוֹתוֹ מֵהַמִּצְרִי, וַיִּתְּבוֹעַ מֹשֶׁה בְּמִצְרֵי וְרָאָה בְּרוּחַ קְדִישׁוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְעוֹלָם מִבְּנֵיו וּבְנֵי בְנֵיו שֶׁל הַמִּצְרִי אֶחָד שֶׁיִּתְגַּיֵּר, וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה כֵּן נִמְלָךְ בַּמְּלֶאכִים וְאָמַר לָהֶם: הַאֵם חַיִּיב זֶה הַרִיגָה? אָמְרוּ לוֹ: כֵּן הוּא חַיִּיב, מִיַּד הַרְגוּ מֹשֶׁה בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל.

וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פָּרְעֹה

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁנִי, וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁנֵי אַנְשִׁים דָּתוֹ וְאֲגִירִם מְתַקוֹטְטִים בִּינֵיהֶם,⁸⁵ וְרָצוּ לְהַרוֹג זֶה אֶת זֶה. דָּתוֹ הָרִים יָדוֹ לְהַכּוֹת אֶת אֲגִירִם. וַיֵּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה: לָמָּה תִּכָּה רֵעֶךָ, וַיֵּאמֶר לוֹ דָּתוֹ: מִי שֶׁמָּךְ לְאִישׁ שׂוֹר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ, הַאֵם רָצוֹנְךָ לְהַרְגֵנִי כְּמוֹ שֶׁהַרְגַת אֶת הַמִּצְרִי?⁸⁶ הֲלֹכְנוּ דָתוֹ וְאֲגִירִם וְהַלְשִׁינוּ לְפָרְעֹה אֲוֹדוֹת מֹשֶׁה, פָּרְעֹה הַחֲשִׁיב אוֹתוֹ לְנִכְדוֹ וְלֹא קִיבֵל מֵהֵר אֶת הַרְכִּילוֹת. אָמְרוּ לוֹ דָּתוֹ וְאֲגִירִם: מֹשֶׁה מְבֹזָה אֶת מַלְכוּתְךָ, אָמַר לָהֶם פָּרְעֹה: שִׁיעֶרְב לֹא, אָמְרוּ לוֹ: הוּא מְסִייעַ לְשׁוֹנְאִים, אָמַר לָהֶם פָּרְעֹה: שִׁיעֶרְב לֹא, אָמְרוּ לוֹ: דַּע לֵךְ מֹשֶׁה הוּא לֹא הַנְּכַד שְׁלֹךְ וְהוּא שׁוֹפֵד דָּמִים הוּא הַרְג אֶת הַמִּצְרִי. כִּאֲשֶׁר שָׁמַע פָּרְעֹה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כָּעַס מְאוֹד וְרָצָה לְהַרוֹג אֶת מֹשֶׁה,

⁸³ מדרש רבה א' כ"ז.

⁸⁴ מדרש תנחומא פ' וארא אות ו'.

⁸⁵ מדרש רבה א' כ"ט.

⁸⁶ ילקוט שמעוני רמז קס"ז.

אָמַר פְּרַעֲהַ: הֲרִיבָה דְבָרִים שְׁמַעְתִּי עַל מֹשֶׁה וְשַׁתְּקֹתִי, אֲגַל כִּי־וַיִּנְחַל לְשִׁפְיֹת דָּמִים תִּפְסֹו אֹתוֹ. פְּרַעֲהַ צִוָּה עַל הַשָּׂרִים לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַבְּיָמָה וּלְחַתּוֹךְ אֶת רֹאשׁוֹ.

מֹשֶׁה ⁸⁷הָיָה גְבוּהַ מְאֹד עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ. לָכֵן שָׁלַח פְּרַעֲהַ וְהִבְיָאוּ חָרָב מִיּוֹחַדָּת שְׂאִיִן כְּמוֹתָהּ. נָתַן הַשֵּׁר אֶת הַחֶרֶב עַל צְוֹאָרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא הִזִּיקוֹ, שֶׁנֶּעֱשֶׂה צְוֹאָרוֹ כְּמוֹ שֵׁשׁ, וְנִחַפֵּךְ הַחֶרֶב עַל הַשֵּׁר וְהָרְגוֹ. הִי נָתַן בְּלֵב מֹשֶׁה עֲצָה שְׂיִבְרַח, וְכָל עַבְדֵי פְּרַעֲהַ וְהַשָּׂרִים שֶׁעָמְדוּ שָׁם נֶעֱשׂוּ חֲרָשִׁים וְאַלְמָיִם וְסוּמִיִם, ⁸⁸אָמַר פְּרַעֲהַ לְאַלְמָיִם: הֵיטֵן בְּרַח מֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ מְדַבְּרִים, לְחֲרָשִׁים וְלֹא הָיוּ שׂוֹמְעִים, לְסוּמִיִם וְלֹא הָיוּ רוֹאִים, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה וְלֹא רָאוּ אֹתוֹ.

אֶרֶץ פּוֹשׁ

בְּיָמֵי הָהֵם ⁸⁹פְּרַעֲהַ מְלַחֲמָה בֵּין פּוֹשׁ וּבֵין אֶרֶם וּבְנֵי קָדֶם. קוֹקְנוֹס מְלַךְ פּוֹשׁ יָצָא לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי קָדֶם, וְהִפְקִיד אֶת בְּלָעָם וְשִׁנֵּי בְּנָיו יוֹנוֹס וַיִּמְבְּרוֹס שְׂבָרְחוּ מִמִּצְרַיִם לְשִׁמּוֹר עַל הָעִיר. אַחֲרֵי שֶׁהִמְלִיךְ יָצָא מִהָעִיר מָרְדּוֹ בְּלָעָם וּבְנָיו בְּמִלְכָם, וַיִּמְלֹךְ בְּלָעָם עַל הָעִיר וּבְנָיו נֶעֱשׂוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת, וַיִּגְבְּיֵהוּ אֶת הַחוֹמוֹת מִשְׁנֵי צְדֵי הָעִיר, וַיִּמְהַעֲבֵר הַשְּׁלִישִׁי חֲפְרוֹ בּוֹרוֹת אֵין מִסְפָּר וַיִּמְלֵאוֹם בְּמֵי הַנְּהַר הַסּוּבֵב אֶת אֶרֶץ פּוֹשׁ, וַיִּמְהַעֲבֵר הָרְבִיעִי קִבְצֵי נְחָשִׁים לָרוֹב עַל יְדֵי כְּשָׁפִים, וַתְּהִי הָאֶרֶץ מְסוּגֶרֶת אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא. וַיְהִי בְּשׁוּב הַמֶּלֶךְ קוֹקְנוֹס וְכָל שָׂרֵי הַחֵילוֹת מִהַמְּלַחֲמָה, וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהֵנָּה גְּבַהּ חוֹמוֹת הָעִיר, וַיִּתְמָהוּ מְאֹד אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיְהִי כְּאִשֶּׁר קָרְבוּ אֶל הָעִיר וַיִּרְאוּ וְהֵנָּה שְׁעָרֵי הָעִיר סְגוּרִים, וַיִּקְרָאוּ אֶל הַשׁוֹעֲרִים לֵאמֹר פְּתוּחֵי לָנוּ וְנִבְּרָא הָעִירָה, וַיִּמְאַנּוּ הַשׁוֹעֲרִים לְפָתוּחַ בְּמִצּוֹת בְּלָעָם, וַיַּעֲרְכוּ אֲנָשֵׁי קוֹקְנוֹס מְלַחֲמָה נוֹכַח הַשְּׁעָר וְלֹא יָכְלוּ. בַּיּוֹם הַשְּׁנִי נִלְחְמוּ מֵעֵבֶר הַנְּהַר וְטָבְעוּ בְּתוֹךְ הַבּוֹרוֹת. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאוּ מִצַּד הַנְּחָשִׁים וְלֹא יָכְלוּ לָגֶשֶׁת לְשָׁם, כִּי הִנְחָשִׁים הָרְגוּ בָהֶם. וַיַּחֲדְלוּ לְהִלָּחֵם עַל הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי צְבָאוֹתָיו וַיַּעֲשׂוּ מְצוֹר מִחוּץ לָעִיר.

⁸⁷ מדרש רבה א' ל"א ע"פ פ' מהרז"ו.

⁸⁸ שוחר טוב פרק ד'.

⁸⁹ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

מֹשֶׁה מוֹלֵךְ בְּפוֹשׁ

מֹשֶׁה בֶּן שִׁמּוֹנָה עֶשְׂרִי שָׁנָה⁹⁰ בְּבָרְחוֹ מֵאֶת פְּרֻעָה וַיָּבֵא אֶל מַחְנֵה קוֹקְנִים מֶלֶךְ
 פּוֹשׁ בְּעֵת הַמַּצּוֹר מֵחוּץ לָעִיר, וַיְהִי מֹשֶׁה הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהֶם, וַיֵּאָהֵב הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וְכָל
 חֵיל הַמְּלָחָמָה אֶת מֹשֶׁה, כִּי הָיָה גָדוֹל וּמְכֻבָּד, קוֹמָתוֹ כְּאַרְזוֹ, פָּנָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ, וְכַח
 גְּבוּרָתוֹ כְּאַרְיֵה, וַיְהִי יוֹעֵץ לְמֶלֶךְ. הַמַּצּוֹר עַל הָעִיר נִמְשַׁךְ תִּשְׁעֵ שָׁנִים עַד אֲשֶׁר יָמַת
 קוֹקְנִים. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר יָמַת קוֹקְנִים וַיְמַלִּיכוּ אֶת מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת וַיֹּאמְרוּ:
 יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ, וּמֹשֶׁה בֶּן עֶשְׂרִים וְשִׁבְעֵ שָׁנִים בְּמַלְכוּ. וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁנִי לְמַלְכוּ
 וַיָּבִיאוּ פוֹלֶם לְפָנָי הַמֶּלֶךְ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ: אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב הָבָה לָנוּ עֵצָה מִה נַעֲשֶׂה כִּי זֶה
 תִּשְׁעֵ שָׁנִים לֹא רָאִינוּ אֶת נְשִׁיעוֹ וּבְגִיעוֹ וְנִשְׁבַּב בְּמַצּוֹר, וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת הָעָם וַיֹּאמֶר: אִם
 תִּשְׁמַעוּ בְּקוֹלִי דַעוּ כִּי תִנְתְּנוּ הָעִיר בְּיַדֵּנוּ, לָכוּ הִיעֲרָה וְהִבִּיאוּ מִבְּנֵי הַחֲסִידָה אִישׁ
 אֶפְרוּחוֹ בְּיָדוֹ, וְהָיוּ לָכֶם לְמַשְׁמֶרֶת עַד שֶׁתִּגְדְּלוּם, וַיִּמְהָרוּ הָעָם וַיִּלְכּוּ הִיעֲרָה וַיָּבִיאוּ אִישׁ
 אֶפְרוּחוֹ בְּיָדוֹ וַיַּעֲשׂוּ כְּדִבְרֵ הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר גָּדְלוּ בְּנֵי הַחֲסִידָה, וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ לְהַרְעִיבָם
 שְׁנֵי יָמִים וַיַּעֲשׂוּ הָעָם כֵּן. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אָמַר הַמֶּלֶךְ: לְבָשׂוּ אִישׁ כְּלֵי מַלְחָמָתוֹ בְּיָדוֹ,
 וּרְכְבוּ אִישׁ עַל סוּסוֹ, וּקְחוּ אִישׁ אֶפְרוּחוֹ בְּיָדוֹ, וְנִקְוִימָה וְנִלְחַמָּה בְּעִיר מִהַמְּקוֹם אֲשֶׁר
 הִנְחַשְׁתִּים שָׁם, וַיַּעֲשׂוּ כְּדִבְרֵ הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי בְּהִגִּיעֵם אֶל מְקוֹם הַנְּחָשִׁים, וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ
 לְהַפְרִיחַ אֶת בְּנֵי הַחֲסִידָה, וַיֵּאָכְלוּ בְּנֵי הַחֲסִידָה אֶת הַנְּחָשִׁים וַיִּשְׁבִּיתוּם מִהַמְּקוֹם הַהוּא.
 וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ וְהָעָם כִּי הוֹשִׁבְתוּ הַנְּחָשִׁים, וַיִּרְיַעו הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה, וַיִּלְחֲמוּ בְּעִיר
 וַיָּבִיאוּ הָעִירָה. וְכִרְאוֹת בְּלָעָם כִּי נִלְכְּדָה הָעִיר וַיִּבְרַח עִם שְׁנֵי בָנָיו לְמִצְרַיִם, וְהֵם הָיוּ
 הַחֲרָטוּמִים הַמְּכַשְׁפִּים שֶׁל פְּרֻעָה. וַיִּמְלֹךְ מֹשֶׁה בְּכוֹשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וַיְהִי אַחֲרָי
 אַרְבָּעִים שָׁנָה. וַתֵּאמֶר הַמְּלָכָה שֶׁל קוֹקְנִים לָעָם: מָדוּעַ יִמְלֹךְ מֹשֶׁה עֲלֵיכֶם וְהוּא לֹא
 מִבְּנֵי עַמֵּינוּ, לֹא מִתַּחַתוֹ אֲתָנוּ וְלֹא עוֹבֵד אֶת אֱלֹהֵינוּ. הַמְּלִיכוּ אֶת בְּנֵי תַחְתָּיו, וַיִּשְׁמַעוּ
 אֵלֶיהָ הָעָם וַיְמַלִּיכוּ אֶת בְּנֵהוּ, וַיִּירָאוּ בְּנֵי פוֹשׁ לְשִׁלּוּחַ יָד בְּמֹשֶׁה, וַיִּתְּנוּ לוֹ מַתָּנוֹת גְּדוֹלוֹת
 וַיִּשְׁלַחוּהוּ בְּכָבוֹד גָּדוֹל, וַיֵּצֵא מִשָּׁם, וַיַּחְדוֹל מִמְּלֹךְ עַל פּוֹשׁ.

⁹⁰ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

מִשָּׁה בְּמִדְיָן

מִשָּׁה בֶן שִׁישִׁים וְשִׁבְעַת שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִפּוֹשׁ, וַיָּבֵא אֶל אֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּעָר.
 בְּמִדְיָן הָיָה פּוֹמֵר וְשִׁמוֹ יִתְרוֹ, ⁹¹וַיִּתְרוּ עָבַד אֶת כָּל עֲבוֹדוֹת פּוֹכְבִים בְּעוֹלָם וּרְאָה שְׂאֵן
 בָּהֶם מִפֶּשַׁע וַיִּמָּאֵס בָּהֶם, וַהֲרִיחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וַיִּקְרָא לְבָנָיו עִירוֹ וַיֹּאמֶר לָהֶם: עַד
 עַכְשָׁיו הָיִיתִי פּוֹמֵר שִׁלְכֶם, עַכְשָׁיו זָקַנְתִּי וְקָנִיתִי בָחָרוּ לָכֶם פּוֹמֵר אַחֵר, עָמַד יִתְרוֹ וְהוֹצִיֵא
 מִבֵּיתוֹ אֶת כָּל הָעֲבוֹדוֹת פּוֹכְבִים וְתַשְׁמִיטֵם וְנָתַן לָהֶם הַפֶּל. עָמְדוּ בְּנֵי הָעִיר וַנִּידוּ אֹתוֹ,
 כִּי הִבִּינוּ שֶׁלֹּא בְּגִלְלֵי זִיקְנָה עֹבֵב אֶת תַּפְקִידוֹ. וַיִּגְדּוּ עָלָיו שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ לוֹ מְלֶאכֶה וְלֹא
 יִרְעוּ אֶת צֵאָנוּ. יִתְרוֹ בִּיקַשׁ מִהָרוּעִים לָרְעוֹת לוֹ אֶת צֵאָנוּ וְלֹא קִבְּלוּ, לְכַךְ הוֹצִיֵא אֶת
 בְּנוֹתָיו לָרְעוֹת, וּמִפְּחָד הָרוּעִים הָיוּ מְקוֹדִימוֹת לַבְּעָר לְדָלוֹת, וַיָּבֹאוּ הָרוּעִים וַיִּשְׁלִיכוּ
 אֹתָם לַמַּיִם, וּמִשָּׁה הִגִּיעַ לַבְּעָר וּרְאָה אֶת הַנְּעֻשָׁה וַיּוֹצִיֵא אֹתָהּ, וְדָלָה לָהֶם מַיִם
 וְהִשְׁקָה אֶת צֵאָנָם. וַיִּמְהָרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל יִתְרוֹ אֲבִיהֶן, וַיֹּאמֶר לָהֶן יִתְרוֹ: מַדּוּעַ מִיִּהְרַתֶּן
 לָבוֹא הַיּוֹם, וַיֹּאמְרוּ: אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרוּעִים וְגַם דָּלָה לָנוּ וְהִשְׁקָה אֶת הַצֵּאָן,
 אָמַר יִתְרוֹ לְבָנוֹתָיו: ⁹²לָמָּה זֶה עֹבְרַתֶּן אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר גִּמְלָכֶן טוֹבוֹת, תִּקְרְאוּ לוֹ ⁹³אֵוִילִי
 יִשָּׂא אַחַת מִכֶּן. וַיִּלְכוּ וַיִּקְרְאוּ לְמִשָּׁה, וַיְהִי כְּאֲשֶׁר בָּא מִשָּׁה אֶל יִתְרוֹ, וַיְסַפֵּר מִשָּׁה
 לְיִתְרוֹ אֶת אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי פְרַעֲהַ וְאֵחָ"כ מֶלֶךְ עַל פּוֹשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה וְאֵחָ"כ שְׁלָחוּהוּ.

מִשָּׁה בְּבֵית יִתְרוֹ

וַיְהִי כְּשִׁמוּעַ יִתְרוֹ אֶת דְּבַרֵי מִשָּׁה, לֹא הֶאֱמִין לְדְבָרָיו אֲלֵא חָשַׁב שֶׁמִּשָּׁה ⁹⁴בּוֹרַח
 מִבְּנֵי פּוֹשׁ אִם מִפְּרַעֲהַ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה אֵיזָה פְּשָׁע, ⁹⁵לָכֵן נָתַנוּ אֶל בֵּית הַסְּהָר וְלֹא נָתַן לוֹ
 לְאָכֹל וְלִשְׁתּוֹת, וַיְהִי בְהִיּוֹת מִשָּׁה בְּבֵית הַסְּהָר וַתַּחֲמוֹל עָלָיו צְפוּרָה בַּת יִתְרוֹ וַתִּכְלָלְהוּ:
 לָחֶם וּמַיִם כָּל הַיָּמִים, וַיְהִי מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשִׁבְתַּת מִשָּׁה בְּבֵית הַסְּהָר, וַתֹּאמֶר צְפוּרָה
 אֶל אֲבִיהָ: הִנֵּה הָאִישׁ הָעֵבְרִי אֲשֶׁר אָסַרְתָּ לִּפְנֵי עֶשֶׂר שָׁנִים אֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מִבְקָשׁ
 עָלָיו, וְעַתָּה אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲבִי נְשַׁלְּחָה וְנִרְאָה אִם הוּא עֹדִיין חִי. יִתְרוֹ לֹא יָדַע שֶׁהִיא
 זָנְיָה אֹתוֹ, וַיַּעַן יִתְרוֹ וַיֹּאמֶר: הִיִּתְכֶן שֶׁבֶן אָדָם לֹא יֵאָכֵל עֶשֶׂר שָׁנִים וַיְחִיָּה, וַתַּעַן צְפוּרָה

⁹¹ מדרש רבה א' ל"ב.

⁹² אור החיים פ"ב כ'.

⁹³ רש"י פרק ב' כ'.

⁹⁴ ילקוט שמעוני רמז קס"ח.

⁹⁵ תרגום יונתן פ"ב כ"א.

הלא שמענו כי אלוקי העברים גדול ועוצה הוא, ומפליא לעשות להם בכל עת, הוא הציל את אברהם מאור כשדים ואת יצחק מחרב ישמעאל, ואת יעקב מפלאך ה' שנאבק עמו, וגם עם האיש הזה הפליא לעשות והצילו מיד פרעה ומיד בני פוש, וגם מן הרעב יכול להצילו ולהחיותו. ויטיב הדבר בעיני יתרו וישלח אל הבור לראות מה נעשה במשה, וירא והנה האיש משה חי בבור הכלא, עומד על רגליו משיב ומתחנן אל ה' אלוקי אבותיו, ויוציא יתרו את משה מן הבור ויגלהו, וייתן לו בגדים אחרים ויאכל להם.

מטה האלוקים

ה' אלוקינו ברא את כל העולם בשישה ימים, ובערב שבת בין השמשות ברא את המטה והניחו בגן עדן, ⁹⁶המטה הזה משקלו ארבעים סאה, ⁹⁷ויבדוד גס היה המטה נושא את עצמו ונראה כנישא בידו של משה וחקוק עליו שם המפורש, ודצ"ך עד"ש באח"ב, ⁹⁸וישלש את אבות, וארבע אמהות ובלהה זלפה, ושנים עשר שבטים, ⁹⁹ויכשהיה אדם הראשון בגן עדן נמסר לו המטה. אדם מסרו לחנוך, וחנוך מסרו לנח, ונח לשם, ושם מסרו לאברהם, אברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב הוריד אותו למצרים ומסרו ליוסף בנו. כשמת יוסף ושלו המצרים את ביתו, נתנו את המטה בפלטרין של פרעה, יתרו היה אחד מחרטומי מצרים וראה את המטה ואת האותות אשר עליו וחמד אותו בלבו וכאשר ברח ממצרים לקחו ונטעו בתוך הגן של ביתו ולא היה אדם יכול להוציאו, עמד יתרו והבטיח שכל מי שיוציא את המטה ייתן לו את בתו לאשה, וכשיצא משה מבית האסורים, נכנס לגנתו של יתרו וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו, שלח ידו והוציאו, ראה יתרו את המטה ביד משה ונתן לו את צפורה בתו לאשה.

⁹⁶ תנחומא פ' וארא אות ט'

⁹⁷ מדרש שכל טוב פ"ד כ'

⁹⁸ תרגום יונתן פ"ד כ"א.

⁹⁹ פרקי דרבי אליעזר פ"מ.

מִשֶׁה רוֹעֵה צֹאן

מִשֶׁה הָיָה רוֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חוֹתֵנוּ, ¹⁰⁰כִּמְנַהֵג הַצִּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים, הַגֵּל הַצִּדִּיק הָיָה רוֹעֵה, הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, וְגַם הַשְּׂבָטִים, וְהַטַּעַם הָיָה כְּדִי לְהִתְרַחֵק מִיִּשׁוּב בְּנֵי אֲדָם שֶׁגִּרְמִים לְחִטָּא, וְגַם הָיוּ יְכוּלִים לְהִתְבּוֹדֵד עִם ה', ¹⁰¹וְכָל זְמַן שֶׁמִּשֶׁה הָיָה רוֹעֵה אֹתָם לֹא שִׁכְּלָה אֹתָם חַיַּת הַשָּׂדֶה וְהָיוּ פְּרִים וְרִבִּים הַרְבֵּה מְאֹד. יוֹם אֶחָד כְּשֶׁרָעָה מִשֶׁה רִבְעוּ צֹאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ ¹⁰²בָּרַח מִמֶּנּוּ גְדִי וְרֵץ אַחֲרָיו עַד שֶׁהִגִּיעַ לְמָקוֹם שֶׁגָּדַל בּוֹ יָרֵק, כִּינּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְשֵׁם רָאָה בְּרִיכָה שֶׁל מַיִם וְעָמַד הַגְּדִי לְשִׁתּוֹת, כִּינּוֹן שֶׁהִגִּיעַ מִשֶׁה אֶצְלוֹ וְרָאָהוּ שׁוֹתֶה מֵהַמַּיִם, אָמַר: לֹא יָדַעְתִּי כְּשֶׁרָצַתְּ שֶׁאֲתָה צִמָּא, עֲכָשְׁיוּ הָרִי אֲתָה עִיָּה, הִרְכִּיבוּ עָלַי כְּתִיפֹי וְהָיָה מִהֲלִיךְ עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצֹאנוֹ, אָמַר הַקַּב"ה: יֵשׁ לְךָ רַחֲמִים לְהִנְהִיג צֹאנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וְדָם, נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאֲתָה תִרְעֶה צֹאנִי יִשְׂרָאֵל.

מְרִאָה חֲסָנָה

כְּשֶׁנָּה לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִגָּאֵל, הָיָה מִשֶׁה רוֹעֵה צֹאן יִתְרוֹ, ¹⁰³וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן בְּמִשְׁךְ אַרְבָּעִים יוֹם לְלֹא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, עַד אֲשֶׁר הִגִּיעַ ¹⁰⁴בְּטָ"ו בְּגִיטוֹן שֶׁחָל בְּיוֹם הַשִּׁבְתַּת אֵל הַר סִינַי. ¹⁰⁵מִשֶׁה רָאָה עוֹפוֹת פּוֹרְחִים וּפּוֹרְשִׁים בְּכַנְפֵיהֶם וְאֵינָם נִכְנָסִים לְשִׁטַּח הָהָר, הִבִּין מִשֶׁה שֶׁהָהָר קְדוֹשׁ, מִשֶׁה הִתְקַרַּב לְהָר, וְשֵׁם נִגְלָה עָלָיו הַקַּב"ה מִתּוֹךְ הַסֵּנָה. ¹⁰⁶מִשֶׁה רָאָה אֶת הַסֵּנָה בּוֹעֵר בְּאֵשׁ וְהָאֵשׁ אֵינָה אוֹכֵלֶת אֶת הַסֵּנָה וְהַסֵּנָה אֵינָה מְכַבֶּה שִׁלְהַבּוֹתָיו שֶׁל אֵשׁ, וְהַסֵּנָה הוּא עֵץ קוֹצְנֵי שֶׁאֵינָה עוֹמֶה בְּאֶרֶץ אֵלֶּה אִם כִּן יֵשׁ מַיִם תַּחְתָּיו, מִשֶׁה תָּמָה בְּלִבּוֹ מְאֹד, ¹⁰⁷וְשִׂאֵל אֶת הָרוֹעִים שֶׁהָיוּ עִמּוֹ וְהֵם לֹא רָאוּ כֵּלָם. אָמַר מִשֶׁה: אֲתִקְרַב לְרֵאוֹת אֶת הַמְּרִאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנָה. הַעֲמִיד מִשֶׁה אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמְּדַבֵּר, וְנִכְנַס לְבִדּוֹ אֵל הָהָר, וַיִּפְסַע מִשֶׁה שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת

100 רבינו בחיי פ"ג א'.

101 פרקי רבי אליעזר פ"מ.

102 מדרש רבה ב' ב'.

103 מדרש תנחומא פ' שמות אות י"ד.

104 סדר הדורות תמ"ז בהערות שם.

105 זוהר ח"ב כ"א ע"א.

106 פרקי דרבי אליעזר פ"מ.

107 ילקוט שמעוני רמז קס"ט.

לְעֵבֶר הַסְּנֵה, וְכִיּוֹן¹⁰⁸ שְׁמֹשֶׁה רִבִּיעוּ עֲדִיין לֹא הָיָה רָגִיל בְּגִבּוֹאָתָהּ נִגְלָה עָלָיו הִי בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו עִמְרָם כְּדִי שְׁלֹא יִבְהַל. מֹשֶׁה שָׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו קוֹרֵא לוֹ מֹשֶׁה מֹשֶׁה,¹⁰⁹ בְּאֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַח מֹשֶׁה בְּלִיבּוֹ, עוֹד אָבִי עִמְרָם הִי, עָנָה מֹשֶׁה וַאֲמַר: הֲנִנִי, מִה אֶבְרָא מִבְּקִשׁ. אָמַר לוֹ הַקִּבְיָה אֲנִי אָבִיךָ, אֵלֶּיךָ אֲנֹכִי אֶלּוֹקֵי אָבִיךָ אֶלּוֹקֵי אֲבֹתֶיךָ יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֵלֶּיךָ שָׁדַבְרָתִי אֵלֶיךָ בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיךָ כְּדִי שְׁלֹא תִתְיַירָא, מִיַּד הַסְּתִיר מֹשֶׁה פָּנָיו, אָמַר הַקִּבְיָה לְמֹשֶׁה: שֶׁל נִעְלַךְ מֵעַל רַגְלֶךָ, כִּי הַמָּקוֹם שֶׁאַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קוֹדֶשׁ הוּא, כִּי עֲתִיד אֲתָה¹¹⁰ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה עַל הָהָר הַזֶּה, וּלְלַמְּדָהּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

שְׁבַעַת יָמִים בְּסֻנָּה

הַקִּבְיָה אָמַר לְמֹשֶׁה: לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲוֹה, עָנָה מֹשֶׁה וַאֲמַר: הֲרִי יֵשׁ לִי שׁוֹנְאִים בְּמִצְרַיִם שְׂרוּצִים לְהַרְגֵנִי, וּמֹשֶׁה הִתְפַּוּוֹן בְּזֹה עַל דִּתּוֹ וְאַבְרָם, אָמַר לוֹ הַקִּבְיָה: הֵם יִרְדּוּ מִנְּכַסֵּיהֶם וְאִינָם חֲשׂוּבִים כְּבָר, וְלֹא יִכְוָלִים לְהִרְעֵ לָךְ. אָמַר מֹשֶׁה: רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם תּוֹ לִי אֹת שֶׁאַרְאֶה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדִי שִׁיאֲמִינוּ לִי, וְהַיִּשִׁים נָתַן לְמֹשֶׁה שְׁלוֹשׁ אֹתוֹת נֶגֶד אֲבֹתֶיךָ יִצְחָק וְיַעֲקֹב. דָּבָר רֵאשׁוֹן אָמַר לוֹ: הַשִּׁלְךָ מִסַּךְ אֶרְצָה, וְהַשִּׁלְךָ מִטְּהוֹ וְנִעַשְׂתָּה נְחֹשׁ, וַיֹּאמֶר ה': שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבֵּנּוּ, וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בּוֹ וְנִעַשְׂתָּה מִטָּה בְּכַפּוֹ,¹¹¹ וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שֶׁפְּרַעֲוֹה הַדּוֹמָה לְנְחֹשׁ כִּי הוּא הוֹרֵג אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲשֶׂה כְּמִטָּה שֶׁאִינוּ נוֹשְׁךְ. דָּבָר שֵׁנִי אָמַר לוֹ ה': הֲבֵאתָ נָא יָדְךָ בְּחִיקָךְ, וַיָּבֵאתָ יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיִּזְצִיאָהּ וְהִנֵּה מְצוֹרֶעַת כְּשִׁלְגָה, וַיֹּאמֶר ה': הֲשִׁיב יָדְךָ אֶל חִיקְךָ, וַיִּשְׁבֵּב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיִּזְצִיאָהּ וְשָׁבָה כְּבִשְׂרוֹ¹¹² וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שֶׁכְּמוֹ שֶׁמְצוֹרֶעַ חוֹזֵר וְנִטְהָר, כֵּן עִם יִשְׂרָאֵל אֲנֵנוּ שֶׁפְּרַעֲוֹה מְטַמֵּא אֹתָם יַחֲזְרוּ וַיִּטְהָרוּ מִטּוֹמְאוֹת מִצְרַיִם. דָּבָר שְׁלִישִׁי אָמַר לוֹ ה': כְּשֶׁתִּבּוֹא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּיקַח מִמֵּימֵי הַיַּאֲזֵר וְשִׁפְכָתָהּ לִיְבִשָּׁה וַיְהִי לָדָם, וְרָמְזוּ לוֹ בְּזֹה שֶׁהַמַּכָּה הַרְאשׁוֹנָה תִּהְיֶה בְּגִילּוֹס שֶׁהוּא הָאֵלֹוֹה שֶׁל הַמִּצְרַיִם וְהִיוּ עוֹבְדִים לוֹ, וְהַיַּאֲזֵר יִהְיֶה לָדָם.

108 מדרש רבה ג' א'.
 109 מדרש תנחומא פ' שמות אות י"ט.
 110 תרגום יונתן ג' ה'.
 111 מדרש רבה ג' י"ב.
 112 פרקי דר"א פ"מ.
 113 רש"י פ"ד ט'.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': אֵיךְ אֶלְכָּךְ לְדַבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ ¹¹⁴הַיְהוּדִים אֲנִי לֹא בָקִי בְּלִשׁוֹן מִצְרַיִם, וַיֹּאמֶר לוֹ ה': מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם הֲלֹא אֲנִי ה', לָכֵן תֵּלַךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶלְמַדְךָ מִה לְדַבֵּר. שׁוּב אָמַר מֹשֶׁה: רִיבֹנוּ שָׁל עוֹלָם שְׁלַח נָא בְיַד אֶהְרֹן אַחִי, וְכֵן הִיָּה הַקְּבִי"ה מִפְתָּה אֶת מֹשֶׁה רִיבֵנוּ בְּמִשְׁךְ שִׁבְעַ יָמִים שִׁילַךְ וַיִּגְעַל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּרַעֲהַ וּמֹשֶׁה מִמָּאֵן, כִּי מֹשֶׁה רִיבֵנוּ הִיָּה עֵנְיוּ וּבִזְרוּחַ מִן הַכְּבוֹד, ¹¹⁵וְלָכֵן לֹא רָצָה לְקַחֵת גְּדוּלָה יִתְרָה עַל אֶהְרֹן אַחִיו שֶׁהִיָּה גְדוֹל מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁה' אָמַר לוֹ שֶׁאֶהְרֹן אַחִיו לֹא יִקְפִיד עַל גְּדוּלָתוֹ אֲלֵא יִשְׁמַח עִמּוֹ.

מֹשֶׁה הוֹלֵךְ לְמִצְרַיִם

לִפְנֵי שֶׁמֹּשֶׁה הֵלֵךְ לְמִצְרַיִם, הֵלֵךְ לִיטוֹל רְשׁוֹת מִיְתְרוֹ חוֹתֵנוּ, וְלָקַח אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַיִּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמוֹר לְכַוּוֹן מִצְרַיִם. לְמֹשֶׁה נוֹלַד בְּיָמֵים הָהֵם בֶּן וְעֵדִיִן לֹא מָלְאוּ אוֹתוֹ, ¹¹⁶חָשֵׁב מֹשֶׁה אִם אֲמוּל אֶת בְּנֵי וְאִצְצָא לְדֶרֶךְ הַיָּם זֶה סַפְנָה, אִם אֲמוּל וְאִצְמִתֵּן עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַיָּם ה' אָמַר לִי לִלְכֹת לְמִצְרַיִם, לָכֵן יִצְאָ לְדֶרֶךְ וְלֹא מָלְאוּ אֶת בְּנֵי, בְּדֶרֶךְ פָּגַשׁ אֶת אֶהְרֹן אַחִיו שֶׁיִּצְאָ לְקַרְאֵתוֹ בְּצִוּוֵי ה', וַיִּישַׁק אֶהְרֹן לְמֹשֶׁה וְשִׁמַּח בְּלִבּוֹ עַל שֶׁמֹּשֶׁה הוֹלֵךְ לְגַאֲוֹל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל. ¹¹⁷אֶהְרֹן אָמַר לְמֹשֶׁה: לָמָּה אֲתָה מְבִיא אֶת אִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ לְמִצְרַיִם, שְׁלַח אוֹתָם חֲזָרָה, וּמֹשֶׁה הִסְפִּים לָכֵן, וְעַתָּה עֲשֵׂה בִּיעֲתִים בְּמַלְאוֹן כְּדֵי לָנוּחַ מִהֲדַרְךָ, ¹¹⁸כִּי הִיָּה זֶה יוֹם הַשְּׂמִינִי לְלִידָתוֹ שֶׁעֵדִיִן לֹא עָבַר הַזְּמַן, וְרָצָה אַחֵר כֵּן לְמוּל אֶת בְּנֵי, אֲבָל כִּיִּן שֶׁהַקְּבִי"ה מְדַקְדֵק עִם צְדִיקִים כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה, הַקְּפִיד עָלָיו ה' כִּיִּן שֶׁהִיָּה לוֹ לְמוּל אֶת בְּנֵי וְאִחִיכָּ לְהִתְעַסֵק בְּמַלְאוֹן, כִּי עַכְשָׁיו כָּבֵר לֹא הִיָּה הַסַּפְנָה שֶׁל יִצְיָאָה לְדֶרֶךְ כִּיִּן שֶׁבִדְעַתָם הִיָּה שֶׁהִיא תַחֲזוֹר לְבֵית אָבִיהָ, וְלָכֵן הִגִיעַ מְלֶאכֶךְ בְּדַמּוֹת נַחֲשׁ וְהִתְחִיל לְבָלוֹעַ אֶת מֹשֶׁה רִיבֵנוּ וְרָצָה לְהַרְגוֹ, מִיַּד לְקַחָה צְפוּרָה אִשְׁתּוֹ אֲזַמְלָ חַרִיף וּמָלָה אֶת בְּנֵי וְעַל יְדֵי זֶה נִיצַל מֹשֶׁה.

¹¹⁴ רשב"ם פ"ד י'.

¹¹⁵ רש"י פ"ד י'.

¹¹⁶ נדרים ל"א ע"ב.

¹¹⁷ רש"י פ"ח ב'.

¹¹⁸ פרש"י נדרים ל"ב ע"א.

מֹשֶׁה רָגַעַן מִבְּשׂוּר אֶת יִשְׂרָאֵל

וַיִּלְכּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיִּדְבְּרוּ אֶל הָעָם וַיַּעֲשׂוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁהָיָה אָמַר לַעֲשׂוֹת, וְגַם¹¹⁹ הִמָּטָה שָׁל מֹשֶׁה הָיָה מְדַבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: הַיִּיתִי בְּמִדְיָן וְנָהַפְכְּתִי לְנַחֲשׁ וְאַחֲ"כ נַעֲשִׂיתִי מַטָּה, וְגַם יָדוּ שָׁל מֹשֶׁה הָרִימָה קוֹלָהּ וְאָמְרָה לָהֶם: טְהוֹרָה הָיִיתִי וְנִטְמַאתִי עַל יְדֵי צַרְעֶת וְחֹזְרֶתִי וְנִטְהַרְתִּי.¹²⁰ וַיִּלְכּוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל זִקְנֹתֶם סָרַח בֵּת אֲשֶׁר שָׁנִישְׁתִּירָה מִהַדּוֹר שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, וְאָמְרוּ לָהּ: בָּא אִישׁ וַעֲשֵׂה אוֹתוֹת לְעֵינֵינוּ כַּךְ וְכַךְ, וְאָמַר שֶׁהוּא הַגּוֹאֵל, אָמְרָה לָהֶם סָרַח: אֵינִי בְּאוֹתוֹת הָאֵלֹהִים מִפְּשֵׁי וְאֵינִי לְהֶאֱמִינוּ עַל כֵּךְ. אָמְרוּ לָהּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: הוּא אָמַר לָנוּ בְּשֵׁם ה' פֶּקֶד פְּקֹדֹתֶי אֶתְכֶם, אָמְרָה לָהֶם סָרַח: אִם כֵּךְ דַּעַו שֶׁהוּא הָאִישׁ שֶׁעֲתִיד לְגַאֲוֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, כִּי כַּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאֲבִי שְׁקִיבֵל מִיּוֹסֵף שֶׁהָאִישׁ אֲשֶׁר יָבֵא וְיֹאמַר לָשׂוֹן זֶה בְּשֵׁם ה' הוּא יִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל, וַיֶּאֱמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֹשֶׁה וַיִּשְׁמְחוּ מְאֹד.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאִים לְפָרְעָה

פָּרְעָה הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל. כִּידוּעַ יֵשׁ לְכֹל אֹמְרָה שֶׁר בְּשָׂמִים, וְהַשִּׁיר¹²¹ שָׁל מִצְרַיִם שָׁלַט עַל שִׁבְעִים שָׂרִים, וְלָכֵן גַּם פָּרְעָה¹²² מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם. אֶרְמוֹנוֹ הָיָה גָּדוֹל וְעֲנָק, וְכָל צַד הָיוּ מֵאָה פִּתְחִים, סָךְ הַכֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת פִּתְחִים, וְעַל כָּל פִּתְחֵי שְׁמָרוֹ שִׁישִׁים¹²³ אֶלְפֵי גִבּוֹרִים, וְגַם הָיָה בְּכֹל פִּתְחֵי אֶרְצוֹת וְדוֹבִים וְחֵיּוֹת רַעוֹת,¹²⁴ וְלֹא הָיָה אָדָם יָכוֹל לְהִיכָנֵס עַד שֶׁהָיָה מֵאֲכִיל אוֹתָם בְּשׂוּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְזִיקִים אוֹתוֹ.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאוּ עַד בֵּית פָּרְעָה, וְנִכְנְסוּ בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, מִיָּד נִתְקַבְּצוּ הַחֵיּוֹת סְבִיבָם וְהִתְחִילוּ לְלוֹוֹתָם עַד שֶׁבָּאוּ לְפָנָי פָּרְעָה, וּבְאוֹתוֹ יוֹם הָיָה אֲצֵל פָּרְעָה מְסִיבָה גְדוֹלָה וְהִבִּיאוּ לוֹ כָּל מַלְכֵי הָעוֹלָם מִתְּנָה, כֶּתֶר לְרֹאשׁוֹ לְהַרְאוֹת שֶׁהֵם מְמַלְכִים אוֹתוֹ. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בָּאוּ וְעָמְדוּ לְפָנָיו וְהַחֵיּוֹת סְבִיבָם, וַיִּבְהַל פָּרְעָה מְאֹד מִפְּנֵיהֶם,¹²⁵ וְהָיָה

¹¹⁹ ילקוט שמעוני רמז קע"א.

¹²⁰ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח.

¹²¹ טח לאברהם מעיין ב' נהר נ"ו.

¹²² מדרש רבה פט"ו י'.

¹²³ ילקוט שמעוני רמז קע"ה.

¹²⁴ ילקוט שמעוני רמז קפ"א.

¹²⁵ מדרש רבה ה' י"ד.

מִסְתַּכֵּל בָּהֶם אֲוִלֵי גַם יֵם הִבִּיאוּ לוֹ מִתְּנֶה, אִו מִכְתֵּב יָפָה, אַגְל אִיזוֹ אֲכֻזָּבָה לֹא מִתְּנֶה וְלֹא מִכְתֵּב. מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן אֲפִילוֹ שָׁלוֹם לֹא אֹמְרִים לוֹ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: מִי אַתֶּם? אָמְרוּ לוֹ: שְׁלוּחֵיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָנּוּ! מַה אַתֶּם מְבַקְשִׁים? וַיֹּאמְרוּ לוֹ: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיְחֻזְגוּ לִי בַמִּדְבָּר לְזִבוּחַ זְבָחִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּעַס פְּרַעֲה וַאֲמַר: מִי ה' אֲשֶׁר אֲשִׁמַּע בְּקוֹלוֹ לְשִׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ לְשִׁלּוֹחַ לִי עֲטָרָה לְכַבֹּדִי, אִינִי מִכִּיר אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשִׁלַּח! אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: הִמְתֵּנוּ וְאַחַפְשׁ בְּסֵפֶר שְׁלִי אִם אֲמַצָּא אֶת שְׁמוֹ, וְהִיָּה קוֹרֵא בְּקוֹל בְּסֵפֶר שֶׁל הָעֲבֹדוֹת זְרוֹת אֱלֹהֵי מוֹאָב אֱלֹהֵי עַמּוֹן אֱלֹהֵי צִידוֹן, וְכַשְׂגֹּמֵר אָמַר לָהֶם: חִיפְשִׁיתִי שְׁמוֹ שֶׁל ה' וְלֹא מָצָאתִי. אָמְרוּ לוֹ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן: שׁוּטָה, שָׁם לֹא תִמָּצָא אֶת אֱלֹהֵינוּ, מַה לָּכֶהוּן בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת, אֱלֹהֵינוּ חֵי הוּא וּמֶלֶךְ הָעוֹלָם וְאַתָּה מַחַפְשֵׁי אוֹתוֹ בֵּין הַמִּתֵּים? אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: שֶׁקֶר אַתֶּם אֹמְרִים, אֲנִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם וְאֲנִי בְּרֵאתִי אֶת עַצְמִי וְאֶת הַגֵּילּוֹס, אֲפִילוֹ אִם הִיָּה הַיּוֹם יַעֲקֹב אֲבִיכֶם קַיִם לֹא הִיָּה נִפְטָר מִהָעֲבֹדָה, אֲלֵא הִיָּה מִשְׁתַּעֲבֵד בְּעֲבֹדַת פְּרַךְ כְּמוֹ בְּנָיו, וְהִיִּיתִי נוֹתֵן סֵל וּמַגְרִיפָה עַל כַּתְּפוֹי.

פְּרַעֲה מִקְשָׁה אֶת לִיבּוֹ

חֲשַׁבְנוּ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לְעַצְמָם, ¹²⁶אֲוִלֵי שִׁינְנוּ אֶת הַלְשׁוֹן שֶׁאָמַר לָנוּ ה' וּבְשִׁבִיל כֶּךָ הוּא מִתְקַשֵּׁה נַגְדָנוּ, חֲזָרוּ וְאָמְרוּ לְפְרַעֲה עוֹד פֶּעַם וּדְיִיקוּ יוֹתֵר בְּלִשׁוֹנָם, וְכֵן אָמְרוּ: אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים הִתְגַּלָּה לָנוּ וְאָמַר, שֶׁגִּלַּךְ דֶּרֶךְ שְׁלוֹשֵׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִשְׁחַט לוֹ קִרְבָּנוֹת אָמַר לָהֶם פְּרַעֲה: אַתֶּם אֲנִשֵׁי תוֹהוֹ וְהֶבֶל שְׂאִינְכֶם עוֹבְדִים עֲבֹדַת הַמֶּלֶךְ, מַה אַתֶּם מְפָרְיֵים אֶת הָעַם מִהָעֲבֹדָה, אִם הִיִּיתֶם מְבַקְשִׁים אֶלֶף אֲנָשִׁים אִו אֲלָפִים הִיִּיתִי נוֹתֵן, אַגְל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ אַתֶּם מְבַקְשִׁים, לָכוֹ לְמַלְאכְתֶּכֶם.

בְּאוֹתוֹ יוֹם צִוָּה פְּרַעֲה הָרְשָׁע לְהַכְבִּיד אֶת הָעֲבֹדָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִיָּה חָפֵץ לְהַסִּירָם מֵהָ, וְרָאָה שְׂאִינוֹ מְצַלִּיחַ, וְהִבִּין שֶׁהוּא מַחֲמַת שִׁהִיו רְגִלִים לְהַתְאַסֵּף בְּשִׁבְתוֹת לְשִׁמוּעַ תּוֹכַחָה וְלִקְרָא בְּמַגִּילוֹת וְהִיוּ מִשְׁתַּעֲשָׁעִים בָּהֶם בְּכָל שִׁבְתָּה וְהִיָּה כְּתוּב שָׁם שְׁעֵתִיד הַקְּבִ"ה לְגֵאוֹל אוֹתָם, וְעַל יְדֵי זֶה הִיוּ דְבָקִים בָּהּ, וְלָכוֹ בְּטַל מֵהֶם אֶת

הַמְנוּחָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט, וְאַסֵּר לָהֶם לְהִתְאַסֵּף בְּשִׁבְתוֹת, ¹²⁷ כִּדִּי שְׁלֵא יוֹסִיפוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּעַת וּתְבִינָה.

עוד גזר פרעה שלא יוסיפו הנוגשים לתת לעם תבן, שהיו גובלים תבן עם הטיט לעשות מהם לִבְנֵי לִבְנֵי, ואף על פי כן לא תגרעו את סכום הִלְבְּנִים שִׁהְיָה כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה. יִצְאוּ הַנוֹגְשִׁים וְהַשׁוֹטְרִים וַיֹּאמְרוּ לָעָם: כִּךְ אָמַר פַּרְעֹה, אֵינֶנִּי נוֹתֵן לָכֶם יוֹתֵר תְּבָן, אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבָן אִיפֹה שִׁתְּמַצְאוּ כִּי לֹא יִגְרַע סְכּוּם הַלְבְּנִים שִׁהְיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הַיּוֹם שׁוּם דָּבָר, וַיִּתְפָּרוּ הָעָם בְּכָל שְׂדוֹת מִצְרַיִם לְאַסּוֹף קֶשׁ לַתְּבָן, וַיְהִי בְרֵאוֹת הַמִּצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶם הָיוּ מְכִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹבְרִים לָהֶם אֶת עֲצָמוֹתֵיהֶם, שְׁלֵא יִקְחוּ תְּבָן מִשְׂדוֹתֵיהֶם, וְהַנוֹגְשִׁים הָיוּ דוֹחֲקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַמּוֹר אֶת הָעֲבוּדָה, וְאַחֲרֵי יוֹמִים שֶׁנִּגְזְרָה הַגְּזִירָה הָיוּ הַנוֹגְשִׁים מְכִים אֶת שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים: מַדּוּעַ לֹא גִמַּרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת סְכּוּם הַלְבְּנִים כְּמוֹ שֶׁלְשׁוֹם גַּם אֶתְמוֹל וְגַם הַיּוֹם, ¹²⁸ וַאֲמָרוּ לָהֶם: אִם לֹא תִגְמְרוּ אֶת סְכּוּם הַלְבְּנִים נִקַּח אֶת יְלִדְכֶם הַקְּטָנִים וְנָשִׂים אוֹתָם בְּבִגְנָן, וְכֵן עָשׂוּ וּלְקָחוּ בְּחֻזְקָה אֶת הַיְלָדִים מִבֵּין בְּרַכֵּי אִמּוֹתָם וַיִּשְׁיִמּוּ תַּחַת הַלְבְּנִים בְּבִגְנָן, ¹²⁹ וְהַיְלָדִים הָיוּ צוֹעֲקִים בְּכוֹחוֹת הָאֲחֵרוֹנִים עַל מִשְׁאֵת הַלְבְּנִים וְהַטִּיט שֶׁעָלִיָּהֶם, אֲבָא אֲבָא הַצִּילוּ נָא הַצִּילוּ כִּי אֵי אֲפֹשֶׁר לִי לְסַבּוֹל יוֹתֵר, וְאַבִּיָּהֶם וְאִמָּם הָיוּ בּוֹכִים בְּשִׂמְעָם קוֹל יְלִדֵיהֶם וְרָאוּ שֶׁהֵם נַחְנָקִים בְּקִיר הַבִּגְנָן מִבְּלִי יְכוּלָת לְהוֹשִׁיעַ, אֲבָל ה' שָׁמַע אֶת נַאֲקָתָם וְהַחִישׁ אֶת גְּאוּלָּתָם.

דָּתוֹ וְאַבְיָרָם

שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁהְיוּ יְהוּדִים, ¹³⁰ בָּאוּ וְצוּחוּ לַפַּרְעֹה, לָמָּה תַעֲשֶׂה לָנוּ כִּכָּה, תְּבָן לֹא נוֹתְנִים לָנוּ, וְלִבְנֵים אוֹמְרִים לָנוּ עָשׂוּ בְּאוֹתָהּ מִתְכַּוֶּנֶת, וְעוֹד מְכִים אוֹתֵנוּ. פַּרְעֹה הִרְשָׁע הִתְאַכְזַר וְאָמַר: אַתֶּם מִתְרַפִּים מִהָעֲבוּדָה לָכֵן אַתֶּם אוֹמְרִים נִלְךְ לְזִבּוּחַ לַה', לָכוּ עֲבַדוּ וְתְבָן לֹא יֵעָו לָכֶם וְלִבְנֵים תַעֲשׂוּ בְּאוֹתָהּ מִתְכַּוֶּנֶת, הַשׁוֹטְרִים יִצְאוּ בְּפָחֵי נֶפֶשׁ, וּבִצְאָתָם פָּגְעוּ הַשׁוֹטְרִים בְּמִשְׁהָ וְאַחֲרוֹן, וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵי שׁוֹטְרִים שִׁשְׁמָם דָּתוֹ וְאַבְיָרָם בְּמִרְיוֹת לִיבָם לְמִשְׁהָ וְאַחֲרוֹן: ה' יִשְׁפּוֹט אֶתְכֶם שִׁהְבַּאֲשִׁתֶּם אֶת רִיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וְעַבְדָּיו. מִשְׁהָ שָׁב אֵל ה' וְאָמַר: לָמָּה הִרְעַתָּה לָעָם הַזֶּה, לָמָּה שִׁלַּחְתָּנִי, מַאֲזוּ בְּאֵתִי

¹²⁷ פרדס יוסף פ"ה פסוק ז' בשם ה"ק ר"ד מלעלוב ז"ל

¹²⁸ סדר הדורות ב"א תמ"ד.

¹²⁹ הכשרת האברכים פ"ז.

לְפָרְעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הָרַע לָעַם הַזֶּה, אָמַר ה' לְמֹשֶׁה: עֲכָשְׂיוּ תִרְאֶה אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
לְפָרְעָה כִּי בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחֵם וּבִיד חֲזָקָה יִגְרָשִׂם מֵאֶרֶץ.

מִטָּה אֶהְרֹן

וַיְהִי אַחֲרַי לָכֵת ¹³¹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיִּקְרָא פְרַעְהָ אֶל בְּלָעַם וּבְנָיו הַמְכַשְׁפִּים, וְכָל
חֲרָטוּמֵי מִצְרַיִם, וַיִּסְפֹּר לָהֶם דְּבַרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיִּשְׁאַלֻּם אֶת הַמֶּלֶךְ אֵיךְ נִכְנְסוּ אֵלַיִךְ
הַיְיִשׁ שׁוֹמְרִים וְחַיּוֹת רָעוֹת עַל הַפְּתָחִים? אָמַר לָהֶם פְּרַעְהָ: הֵם הִגִּיפוּ אֶת הַמִּטָּה
עֲלֵיהֶם וְכִילָם נִכְנְעוּ לְפָנֵיהֶם, וְגַם הָאֲרִיזוֹת הִתְלוּוּ אֹתָם לָבֵא לְפָנָי. וַיֹּאמֶר בְּלָעַם: אֵין
אֵלֶּה כִּי אִם מְכַשְׁפִּים כְּמוֹנֵי, וְעַתָּה שְׁלַח וַיִּקְרָא לָהֶם וַיָּבִיאוּ אוֹתָם, וַיַּעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ
כְּדִבְרֵי וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיָּבִיאוּ אֵלָיו, וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרַעְהָ: תִּנְנוּ לָנוּ מוֹפֵת
שֶׁאַתֶּם שְׁלוּחִים מֵהָ, וַיִּשְׁלַךְ אֶהְרֹן אֶת מִטָּהוֹ וַיְהִי לְתַנּוּן, ¹³² וַיִּקְרָא פְרַעְהָ לְחֲכָמִים
וְלִמְכַשְׁפִּים, וְגַם הֵם הִבִּיאוּ מִטּוֹת, וְהָיוּ שָׁם כָּל כֵּךְ הַרְבֵּה מִטּוֹת שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת
מֵהֶם עֶשֶׂר חֲבִילוֹת, (וְכָל ¹³³ חֲבִילוֹת עֶשְׂרִים וְחַמְשֵׁה מִטּוֹת) וְגַם הֵם עָשׂוּ כֵן בְּכִישׁוּף,
שֶׁהַמִּטָּה שְׁלָחֵם נִהְפָּךְ לְתַנּוּן. אַחֲרַי כֵּךְ לָקַח אֶהְרֹן אֶת הַתַּנּוּן וְחָזַר לְהַיּוֹת מִטָּה, וְגַם הֵם
הִפְכוּ אֶת הַתַּנּוּנִים לְמִטּוֹת. אַחֲרַי כֵּךְ הִלַּךְ הַמִּטָּה שֶׁל אֶהְרֹן וּבִלְע אֶת כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁל
הַמְכַשְׁפִּים, וְהָיָה נֶס גְּדוֹל שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה הַמִּטָּה יוֹתֵר עַב מִמָּה שֶׁהָיָה. פְּרַעְהָ רָעַד מִפְּחַד
וְחָשַׁב, ¹³⁴ מָה יְהִיָּה אִם יִצְוֶה לְמַטָּה שֶׁלּוֹ שֶׁיִּבְלַע אֶת כֶּסֶף וְאוֹתֵי בִיחַד, אַחֲרַי כֵּךְ הִכְנִיס
אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ בְּחִיקוֹ וְהוֹצִיאָהּ, וְהִנֵּה הִיא מְצוּרֶת, וַיַּעֲשׂוּ כֵן גַּם הַחֲרָטוּמֵי מִצְרַיִם הַכְּנִיסוּ
יָדָם אֶל חִיקָם וְהוֹצִיאוּם מְצוּרֶת, שׁוּב הִכְנִיס אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיּוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה
שָׁבָה כְּבָשׂוֹר, וַיִּכְנִיסוּ גַם הַחֲרָטוּמִים בְּגַאֲנוּהָ אֶת יָדָם כְּדִי שֶׁיִּסּוֹר מֵהֶם הַצְרָעֶת
וַיּוֹצִיאֻם, אֲבָל כְּעַת הַחֲכָמָה לֹא הִצְלִיחָהּ, הַיְיִדִים לֹא נִתְרַפְּאוּ ¹³⁵ וְלֹא סָר מֵהֶם צְרָעֶתָם
עַד יוֹם מוֹתָם.

¹³⁰ סוף פרשת שמות.

¹³¹ ילקוט שמעוני רמז קע"ו.

¹³² תנחומא וארא אות ג'.

¹³³ ר"ע מברטנורא ערלה ג' ו'.

¹³⁴ מדרש רבה ט' ז'.

¹³⁵ פרקי דרבי אליעזר פמ"ח וכן הוא הגירסא בילקו"ש פ"ט רמז קפ"ד

עֵשֶׂר מִכּוֹת

מַכַּת דָּם

דָּם וְאֵשׁ וְתַמְרוֹת עֶשֶׂן (יואל ג')

פְּרַעֲהָ ¹³⁶ הָיְתָה עוֹשֶׂה עֲצָמוֹ לְאַלֹּהֶיךָ, וְהָיְתָה אֹמֵר שְׂאֵנִי צָרִיךְ לְנִקְבִיּוֹ וּמְשִׁימִים כָּל יוֹם וַיּוֹצֵא לְנִילוֹס, וְהָיְתָה עוֹשֶׂה שָׁם צָרְכִי. וְאַיִךְ הָיְתָה יּוֹצֵא לְבִדּוֹ, הָרִי אֵינִי מִלֶּךְ הוֹלֵךְ לְלֹא עֲבָדִים, ¹³⁷ אֲלֵא הָיְתָה אֹמֵר לָהֶם שְׂיִישׁ לוֹ דְּבָרִים מְיֻחָדִים לְדַבֵּר עִם הָאֱלֹהִים בְּמָקוֹם מְיֻחָד, וְלֵאמֹר אֶחָד אֲסוּר לְהִיּוֹת שָׁם. הִ' אָמַר לְמֹשֶׁה: הֲשִׁכֶם בְּבוֹקֵר וְהִתְעַצֵּב לְקִרְאֵת פְּרַעֲהָ כְּשִׂיּוֹצֵא לְנִילוֹס, וְכָךְ עָשׂוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, קָמוּ בְּבוֹקֵר וְכִשְׂפֵרַעֲהָ הִגִּיעַ לְנִילוֹס וְעָמַד עַל מְקוֹמוֹ לַעֲשׂוֹת צָרְכִי וְהִנֵּה הוּא רוֹאֶה לְקִרְאֵתוֹ אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, ¹³⁸ וַיֵּאָחֲזוּ מֹשֶׁה אֶת פְּרַעֲהָ לְדַבֵּר אִתּוֹ, אָמַר לוֹ פְּרַעֲהָ: הֵנֵחַ לִי וְאַעֲשֶׂה צָרְכִי וְאַחֲרַי כָּךְ אֲנִי אֲדַבֵּר אִתְּךָ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: וְכִי יֵשׁ אֱלֹהִים שְׂעוֹשֶׂה צָרְכִי, ¹³⁹ וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָּאוּ לְהִתְרוֹת בְּפְרַעֲהָ כִּיּוֹן שְׂפֵרַעֲהָ עֲדִיין לֹא קִיבַל שׁוֹם מִכָּה וְלֹא הָיְתָה מֵאֲמִין שְׂיִישׁ בְּפוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רִבְעוּ לְקַיִים אֶת שְׂהוּא אֹמֵר, לָכֵן בָּאוּ רַק לְהוֹדִיעַ לוֹ מַה מְצַפֶּה לוֹ. וַיֵּאמְרוּ לוֹ: הִ' שְׂלַחְנוּ לְאֹמֵר לָךְ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא שְׂמַעְתָּ, לָכֵן דַּע שְׂהִי יָכֹה אֶת הַנִּילוֹס וַיִּהְיֶה לְדָם, וַיִּלְכּוּ לָהֶם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

יוֹם אֶחָד הָלַךְ פְּרַעֲהָ עִם עֲבָדָיו לִיד הַיַּאֲזֵר וְהִנֵּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְקִרְאֵתָם, וְאַהֲרֹן מִנִּיף אֶת הַמַּטֶּה לְעֵינֵי פְּרַעֲהָ וְעֲבָדָיו, ¹⁴⁰ וְנִגְטָה יָדוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּנֶגֶד כָּל הָרוּחֹת וְאַחֲרַי כָּךְ הִכָּה בְּמִים שְׂבִיֵּאֲזֵר, וְכָל הַמַּיִם שְׂבִיֵּאֲזֵר נֶהְפְּכוּ לְדָם לְעֵינֵינוּ, וְהָיְתָה מִמַּשׁ דָּם שְׂהִיָּה חָם, וְהוּא פַח הָאֵשׁ, ¹⁴¹ וְהָיְתָה נֶס בְּתוֹךְ נֶס שְׂהִיָּה מַעֲלָה תַמְרוֹת עֶשֶׂן, שְׂאֵנִי בְּטַבַּע דָּם, ¹⁴² עַד שְׂנַתְמַלֵּא כָּל מִצְרַיִם עֶשֶׂן, וְהַמִּכָּה הַזֹּאת הִיְתָה מְאֹד קָשָׁה לְמִצְרַיִם שְׂהִיּוּ עוֹבְדִים לְנִילוֹס וְזֶה הָיְתָה הָאֱלֹהִים שְׂלָהֶם, וְהִנֵּה שׁוֹד וְשִׁבְרָה, הָאֱלֹהִים שְׂלָהֶם לְקָה.

¹³⁶ רש"י פ"ז ט"ו.

¹³⁷ מהר"ל בגור אריה ד"ה ואינו צריך לנקביו.

¹³⁸ ילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

¹³⁹ מלבי"ם פ"ז י"ד.

¹⁴⁰ רמב"ן.

¹⁴¹ של"ה פסחים כ' ע"א מצה שמורה ד"ה ובמופתים.

¹⁴² ריטב"א הגדה של פסח ד"ה ובמופתים זה הדם.

פְּרַעַה וְעַבְדָּיו הָיוּ יְכוּלִים לַחֲשׂוֹב שְׂזָה כִּישׁוּף אֲבָל גַּם הַדָּגִים שְׂבִיאֵי־אֹר מִתְּנוּ וְהִיאֹר הַסְּרִיחַ, מְזָה רָאוּ שְׂזָה לֹא כִישׁוּף כִּי כִישׁוּף אֵינִי אֲלֵא לְמַרְאֵית עֵינַי וְלֹא בְעַצְמִי, וְאִם זֶה הָיָה כִישׁוּף לֹא הָיוּ הַדָּגִים מֵתִים. וְלֹא רַק הַמַּיִם שְׂבִיאֵי־אֹר אֲלֵא בְּכָל מְקוֹם בְּמִצְרַיִם שְׂהִיָּה בּוֹ מַיִם נֶחֱפְכּוּ הַמַּיִם לְדָם, ¹⁴³ וְאַפִּילוּ הָרוֹק שְׂהִיָּו יוֹרְקִים נַעֲשֶׂה דָם. וְכֵן הָיָה בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה יָמִים. אֲמַנִּם ¹⁴⁴ הִיאֹר עֲצָמוֹ נֶחֱפֵךְ חֲזָרָה לְמַיִם אַחֲרֵי שְׂעָה מוֹעֵסֶת, אֲבָל כִּיּוֹן שְׂכָל הַדָּגִים שְׂבִיאֵי־אֹר מִתְּנוּ הַתְּחִיל הִיאֹר לְהַבְּאִישׁ וְלְהַסְּרִיחַ ¹⁴⁵ וְגִדְלוּ שֵׁם תּוֹלְעִים, וְהַמִּצְרַיִם לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְשַׁתּוֹת מִמֵּי הִיאֹר בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה יָמִים. וְכִיּוֹן שְׂלֵא הָיָה לָהֶם מַיִם הִלְכּוּ אֲצֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַחַת מֵהֶם שְׂתִיָּה, וְהָיָה בְּבֵית הַיְּהוּדִי חֲבִית מַיִם, ¹⁴⁶ הִיאֹרִי פוֹתַח אֶת הַבְּרִז וּמוֹצִיא מַיִם, הַמִּצְרַיִם פוֹתַח אֶת הַבְּרִז וּמוֹצִיא דָם, אֲמַר הַמִּצְרַיִם לְיְהוּדִי: תוֹצִיא אֶתָּה מֵהַחֲבִית וְתֵן לִי מַיִם מֵהַיָּד שְׂלֶךְ, וְכִיּוֹן שְׂהַגִיעַ לְיַדִּי הַמִּצְרַיִם נַעֲשֶׂה דָם, ¹⁴⁷ אֲמַר הַמִּצְרַיִם לְיְהוּדִי: בָּא וְנִשְׁתַּחֲוֶה יַחַד מִכֻּלֵּי אַחַד, וְגַם זֶה לֹא עֶזֶר לָהֶם, הַמַּיִם שְׂבִכְלֵי נֶחֱלְקוּ חֲצֵי מַיִם וְחֲצֵי דָם, הִיאֹרִי הָיָה שׂוֹתָה מַיִם וְהַמִּצְרַיִם דָּם.

וְהַדָּם לֹא ¹⁴⁸ רַק שְׂהַגְעִיל אֹתָם, רַק אִם הָיָה הַמִּצְרַיִם שׂוֹתָה דָם הָיָה הַדָּם נֶכְס לְמַעֲיִים וּמִתְבַּקֵּעַ, וְלֹא הָיָה לָהֶם עֵצָה אֲלֵא אִם הָיוּ קוֹנִים בְּכֶסֶף רַב מִיְהוּדִי. הַמְכַשְׁפִּים שֶׁל פְּרַעַה רָצוּ לְהִרְאוֹת אֶת חֲכָמָתָם הַגְּדוֹלָה וְלְהַכְחִישׁ אֶת מִשְׁהָ וְאַתְרוֹן שְׂאֲמָרוּ שְׂזָה גַם מֵהַ, הִלְכּוּ וְקִנּוּ מַיִם מִיְהוּדִי וְהִרְאוּ לְפְרַעַה שְׂהִים הוֹפְכִים אֶת זֶה לְדָם, וּפְרַעַה שְׂרָאָה שְׂגַם הַמְכַשְׁפִּים יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת מִמֵּי דָם, ¹⁴⁹ וְגַם לֹא נִגְהַל כָּל כֵּן מֵהַמְכָּה כִּיּוֹן שְׂלֵא הָיָה בְּמַכָּה סַכְנַת חַיִּים, כִּי הָרִי הָיוּ קוֹנִים מַיִם מֵהַיְּהוּדִים, לָכֵן הַכְּבִיד אֶת לִבּוֹ וְלֹא שִׁילַח אֶת יִשְׂרָאֵל.

¹⁴³ תנחומא וארא אות י"ג.

¹⁴⁴ חזקוני פ"ז כ' והראיה לזה מהפסוק בפ"ז כ"ד כי לא יכלו לשתות ממימי היאור, ולא כתוב מהדם שביאור, משמע שהיה מים רק לא היו ראויים לשתיה, וכ"כ הריב"א בשם ר' יוסף בכור שור.

¹⁴⁵ פ' הטור על התורה פ"ז כ"א.

¹⁴⁶ תנחומא וארא אות י"ג.

¹⁴⁷ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁴⁸ זוהר ח"ב כ"ח ע"ב.

¹⁴⁹ אור החיים פ"ח ד'.

מכת צפרדע

וצפרדע ותשחיתם (תהילים ע"ח)

לאחר שנגמרה מכת דם, ופרעה ראה שמשה רבנו יש בנחו לקיים את שהוא אומר, כבר יש סיבה להתרות, ובכל זאת פרעה הקשה את לבו. ה' שלח את משה ואהרן שייתרו את פרעה לא ליד הנחך כשהוא עומד לבד אלא בביתו.¹⁵⁰ משה ואהרן הגיעו יום אחד אל בית פרעה בשעות שאחר הצהרים בשעה שהוא יושב בבית עם כל שריו, והנה משה ואהרן לפניו, ואמרו לו: כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני, ואם אינך משלח, ה' יכה את כל מצרים בצפרדעים והמכה תתחיל אצל פרעה ואחר כך בכל מצרים. וכך הגיעו משה ואהרן כל יום אצל פרעה והתרו בו במשך שלושה שבועות, ופרעה עדיין מקשה את לבו ולא שולח את ישראל.

אחרי שלושה שבועות שהיו מתרים בפרעה אמר ה' למשה שיאמר לאהרן להרים את המטה על היאור ומימי מצרים, ואהרן הרים את מטהו כמו שה' ציוה, והנה מן היאור עולה צפרדע אחת גדולה, המצרים לא חשבו פעמיים והגיעו אל הצפרדע כדי להרוג אותה, ואז, במקום שהצפרדע תמות מהמכות¹⁵¹ התחילה הצפרדע להתזנז נחילים של צפרדעים.¹⁵² אם היה להם שכל ישר היו צריכים להפסיק להפותה, שהרי מכל מכה יוצאים עוד יותר, אבל מרוב כעסם לא יכלו להתגבר על עצמם עד שנתמלאה מצרים בצפרדעים, והמצרים שהיו עובדים לנילוס לא האמינו למה שהם רואים, בפעם הראשונה האלוה שלהם לקח, ועכשיו האלוה שלהם שומע בקול ה' ומביא עליהם מכה. הצפרדעים התחילו להשתלט על מצרים, דבר ראשון באו לפרעה, מכיון שפרעה הוא מלך, ולכבוד מלכותו¹⁵³ הגיעו אל ביתו הצפרדעים המעילות הגדולות, ולא רק אל ביתו אלא גם בתוך בטנו, ואחר כך בכל מצרים, וכיון שהיה מצרי שותה מים, ורק טיפה אחת הגיעה אל ליבו, מיד הייתה הטיפה נבקעת ונעשה ממנה צפרדע, וכך הגיעו הצפרדעים בהמוניהם וכיסו את מצרים, כל מקום

¹⁵⁰ מלבי"ם פ"ז כ"ו.

¹⁵¹ רש"י פ"ח ב'.

¹⁵² טעמא דקרא בשם אביו הקהלות יעקב, ומוכיח מכאן גנות מידת הכעס כשבני אדם מתקוטטים וכל אחד רוצה לענות ולהוכיח את חברו אע"פ שעי"ז לבסוף מריע לעצמו ואם היה שותק היה מרויח יותר, אבל מידת הכעס אינו מניח לו.

¹⁵³ מדרש רבה פ"י ב' ג'.

שְׁהִיָּה בּוֹ מִים נַעֲשֶׂה צַפְרָדַעִים, וְכַשֵּׁהמִצְרַיִם הָיוּ מְזִיעִים, מְכַל טִיפַת זֵיעָה נַעֲשֶׂה צַפְרָדַע.

הַצַּפְרָדַעִים בְּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם לְקַיִם אֶת רִצּוֹן ה', הָיוּ נִכְנְסִים גַּם לְתוֹךְ הַתְּנוּרִים שֶׁל הַמִּצְרַיִם. ¹⁵⁵וְהָ עֲשֶׂה נִס לַצַּפְרָדַעִים שֶׁנִּכְנְסוּ לְתְנוּר שֶׁגַם לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מִפֶּת צַפְרָדַע וְכָל הַצַּפְרָדַעִים מִתּוֹ, אֲלוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ לְתְנוּר בְּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם נִשְׁאַרוּ חַיִּים. הָיוּ צַפְרָדַעִים שֶׁנִּכְנְסוּ בְּתְנוּר אֲפִיָּה בְּתוֹךְ הַלֶּחֶם וּמִתּוֹ, אֲבָל הָיוּ נִבְקָעִים וּמֵהֶם יֵצְאוּ עוֹד צַפְרָדַעִים בְּתוֹךְ הַלֶּחֶם, וְכַשֵּׁהמִצְרַיִם אֲכָלוּ אֶת הַלֶּחֶם הַזֶּה הַצַּפְרָדַעִים בְּתוֹךְ בֶּטֶן לְתַחִיָּה וְהָיוּ רוֹקְדִים וְהִרִימוּ אֶת הַקּוֹל שֶׁלָּהֶם עַד שֶׁהַמִּצְרַיִם מִתּוֹ. הַעֲשִׂירִים שֶׁבַּמִּצְרַיִם הִסְתַּגְּרוּ בְּבִתְיָהֶם שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים שִׂישׁ, וְנִזְהָרוּ שֶׁיְהִיָּה הַכֹּל אֲטוּם כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְנְסוּ צַפְרָדַעִים, וְהַצַּפְרָדַעִים הִגִּיעוּ לְבִתִּים אֲלוֹ ¹⁵⁶וְהָיוּ אֹמְרִים לְשִׂישׁ: עֲשֶׂה לִי מְקוֹם לְהִיכָנֵס כְּדִי שֶׁאֲכַל לְקַיִם אֶת רִצּוֹן ה', וְהַשִּׂישׁ הִיָּה נִבְקָע וְהַצַּפְרָדַעִים נִכְנְסוּ בְּהַמוֹנֵיהֶם אֶל תּוֹךְ הָאֲכָל וְהַמִּיטוֹת, וְאֵל תּוֹךְ בֶּטֶן שֶׁל הַמִּצְרַיִם, ¹⁵⁷וְהֵיכָן שֶׁצַּפְרָדַע רָאָתָה יְהוּדֵי בְּרַחַח מְמַעַן, וְהֵיכָן שֶׁרָאָתָה מִצְרֵי הַיָּתֵה קוֹפְצֵת עָלָיו, וְהָיוּ הַצַּפְרָדַעִים מְקַרְקְרוֹת וְצוֹעֵקוֹת בְּתוֹךְ בֶּטֶן שֶׁל הַמִּצְרַיִם ¹⁵⁸וְהָיוּ שׂוֹמְעִים מִתּוֹךְ בֶּטֶן אֵיךְ שֶׁהוּ צוֹעֵקוֹת קוֹקוֹ.

כָּל מִצְרַיִם ¹⁵⁹רָעֲשָׂה מִהַקּוֹלוֹת שֶׁל הַצַּפְרָדַעִים, וְהַקִּירְקוֹרִים הָיוּ קָשִׁים לָהֶם יוֹתֵר מִהַהֲשִׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ בָּהֶם, עַד שֶׁהַמִּצְרַיִם הָיוּ נוֹפְלִים בְּבֵיתָם כְּמוֹ מֵתִים. ¹⁶⁰כַּשֵּׁהָיוּ יוֹצְאִים לְבֵית הַכֶּסֶף הָיוּ בָּאִים צַפְרָדַעִים וְנוֹשְׁכִים אוֹתָם בְּנִקְבֵיהֶם. הַצַּפְרָדַע הוּא צִפּוֹר שִׂישׁ בּוֹ דֵּעָה, ¹⁶¹וְהָיוּ מְדַבְּרִים וּמִיִּסְרִים אֶת הַמִּצְרַיִם עַל מַה שֶׁרָצוּ לְמַעַט אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְשִׁחִיתִים וּמַחְבְּלִים אֶת גּוֹפָם שֶׁל הַמִּצְרַיִם, וְהַרְבֵּה מִיְנֵי צַפְרָדַעִים הָיוּ שָׁם.

¹⁵⁴ סדר הדורות ב"א תמ"ז.

¹⁵⁵ זוהר ח"ב כ"ט ע"ב.

¹⁵⁶ מדרש רבה י' ג'.

¹⁵⁷ מדרש רבה במדבר פ"ט י"ד.

¹⁵⁸ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁵⁹ זוהר ח"ב כ"ט ע"א, ותנחומא פ' בא אות ד'.

¹⁶⁰ תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

¹⁶¹ מדרש רבה ט"ו כ"ז.

הַחֲרֻטָּמִים הָרָאוּ לְפָרְעָה שְׂגָם הֵם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהֵעֵלוּ עוֹד צְפָרְדָּעִים עַל מִצְרַיִם, אֲבָל לְפָרְעָה זֶה לֹא עֶזֶר, זֶה רַק הָיָה מְלַח עַל הַפְּצָעִים, וְרָאָה שְׂאֵין בַּחֲרֻטָּמִים מִמֶּשׁ כִּי אֵינָם יְכוּלִים לַעֲזֹר לוֹ.¹⁶² פָּרְעָה לֹא הָיָה יְכוּל לְסַבּוֹל אֶת הַקִּרְקוּרִים בְּתוֹךְ בְּטֵנוֹ, שְׂזָה מִכָּה מְבַהֵלָה מְאֹד, וַיֵּשׁ בָּהּ גַּם סִכְנַת חַיִּים, לָכֵן הָיָה מְלֵא פֶחַד,¹⁶³ וְכִאֲשֶׁר עָבְרוּ רַק שִׁשָּׁה יָמִים מֵהַמִּכָּה קָרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וַיְבַקֵּשׁ מֵהֶם שִׁיתְּפִלְלוּ לָהּ לְהַסִּיר אֶת הַמִּכָּה מִתּוֹךְ בְּטֵנוֹ וְשִׁי־צְפָרְדָּעִים יִסּוּרוּ מִמִּצְרַיִם.¹⁶⁴ כָּל מִכָּה הִיְתָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת שְׂבָעָה יָמִים, וּלְכֹן כִּשְׁמֹשֶׁה שָׁאֵל אֶת פָּרְעָה לְמַתִּי אֶתְּפַלֵּל שִׁי־סּוּרוּ הַצְּפָרְדָּעִים עִתָּן הִ' בְּלֵב פָּרְעָה מֵחֲשָׁבָה שִׁמֹּשֶׁה עָשָׂה אֶת הַכֹּל בְּכִישׁוּף,¹⁶⁵ וּמֹשֶׁה יוֹדֵעַ שֶׁעַכְשָׁיו הֵגִיעַ הַזְּמַן שֶׁהַמִּכָּה תִסּוּר מֵעֲצָמָהּ, וַיְכַדֵּי לְנַסּוֹת אֶת מֹשֶׁה אָמַר לוֹ פָּרְעָה שִׁי־בִקֵּשׁ שִׁי־סּוּרוּ מִחֵר, וְכֵן נִשְׁלַמוּ שְׂבָעָה יָמִים לַמִּכָּה. מֹשֶׁה רִבְּעוּ רָצָה לְהַתְּפַלֵּל,¹⁶⁶ וְהַתְּפַלֵּל צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ לְאוֹזְנָיו, וְלֹא הָיָה יְכוּל לְשִׁמּוֹעַ אֶת מַה שֶׁהוּא מוֹצִיא מִפִּיו מֵחֲמַת הָרַעַשׁ שֶׁהַשְׁמִיעוּ הַצְּפָרְדָּעִים, לָכֵן מֹשֶׁה צָעַק אֶל ה' עַל דְּבַר הַצְּפָרְדָּעִים, וְהִ' שָׁמַע בְּקוֹלוֹ וְכָל הַצְּפָרְדָּעִים בְּכָל מִצְרַיִם שָׁחִיו שָׁם מִלִּיּוֹנִים מִלִּיּוֹנִים כּוֹלֵם בְּבַת אַחַת מִתּוֹ, רַק בִּיאֹר נִשְׁאָר¹⁶⁷ יִזְכָּר לְנַפְלְאוֹת הִ' וְעַד הַיּוֹם עַד־יִינ מְצִיִּים שָׁם צְפָרְדָּעִים. כִּשְׁמַתוֹ הַצְּפָרְדָּעִים אָסְפוּ אוֹתָם הַמִּצְרַיִם וְעָשׂוּ מֵהֶם עֵרְמוֹת,¹⁶⁸ כָּל מִצְרֵי אֲסָף לְאַשְׁפָּה יוֹתֵר מֵאַרְבַּעַת אֲנָפִים לִיטֵר צְפָרְדָּעִים, וְאַרְצָן מִצְרַיִם הִסְרִיחָה מֵעֵרְמוֹת צְפָרְדָּעִים.¹⁶⁹ פָּרְעָה לֹא הָיָה מְרוֹצֵה כִּי הוּא חָשַׁב שֶׁכָּל הַצְּפָרְדָּעִים יִלְכוּ מִמִּצְרַיִם, אֲךָ הַצְּפָרְדָּעִים יָתּוּ בְּמִצְרַיִם, וּלְכֹן הִקְשָׁה פָּרְעָה אֶת לִיבּוֹ וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת כִּינִים

אַחֲרֵי שֶׁפָּרְעָה כָּבַד קִיבֵל שִׁתֵּי מַכּוֹת עִם הוֹדָעָה מוֹקֵדָמַת וְלֹא עֶזֶר כְּלוּם, לֹא הֵגִיעַ מֹשֶׁה לְהַתְּרוֹת בְּפָרְעָה שִׁי־שִׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲנָלָה הִ' אָמַר לְמֹשֶׁה שִׁי־אָמַר לְאַהֲרֹן וַיִּכָּה עֶפְרַיִם הָאֲרָץ בְּמַטָּה, וְאַהֲרֹן הִכָּה בְּמַטָּה אֶת הָעֶפְרַיִם,¹⁷⁰ וַיִּמְיֵד הַתְּחִיל לְרַחוֹשׁ כִּינִים עַל

¹⁶² אור החיים פ"ח ד'.

¹⁶³ מדרש רבה פ"י ה'.

¹⁶⁴ חיד"א.

¹⁶⁵ אבן עזרא פ"ח ו' בשם רב שמואל בן חפני.

¹⁶⁶ מהר"ל צינץ ופרדס יוסף פ"ז פסוק ח' בשם הגר"א ברודא.

¹⁶⁷ רמב"ן פ"י י"ד.

¹⁶⁸ ע"פ מש"כ בעל הטורים פ"ח י' שהממעט אסף עשרה חמרים, וחמר הוא שלושים סאה, וכל סאה הוא 14.4 ליטר לשיעור

חזו"א. עיין חזקוני במדבר י"א ל"ב, ויוצרות לפ' שקלים.

¹⁶⁹ מלבי"ם פ"ח י' י"א.

¹⁷⁰ ראש דוד בשם ר"ח אבולעפיא ובתורת החיד"א אות ס"ג.

הָאָדָם וְהַבְּהֵמוֹת, אֲבָל הָעֶפְרָע עֲדִיין לֹא נַעֲשֶׂה כִּינִים כְּדֵי שֶׁיִּחַרְטוּמִּים יוּכְלוּ לְנַסּוֹת לַעֲשׂוֹת כִּינִים מֵעֶפְרָע. אַחַר שֶׁיִּחַרְטוּמִּים נִסּוּ וְלֹא הִצְלִיחוּ וְהוּדוּ בְּכַשְׁלוֹנָם נַעֲשֶׂה גַם כָּל עֶפְרָע הָאֶרֶץ כִּינִים, עַד כְּדֵי כֵן ¹⁷¹ שֶׁאֶפִּילוֹ אִם הָיוּ חוֹפְרִים בְּאֶרֶץ בְּעוֹמֵק אִמָּה לֹא הָיוּ מוֹצְאִים עֶפְרָע רַק כִּינִים.

אַרְבַּע עֶשְׂרֵה ¹⁷² סוּגֵי כִינִים הָיוּ שָׁם, הַקָּטָן שִׁבְהֵם הָיָה בְּגוֹדֵל בִּיצַת תְּרֵנְגוּלַת שְׁבֻזְמָנָם, זֹאת אוֹמֶרֶת כְּמוֹ שְׁנֵי בִּיצִים שְׁלֵנוּ, וְהַגָּדוֹל הָיָה כְּבִיצַת אֲנוּז, ¹⁷³ וְנַעֲשֶׂה קִבּוּן כִּינִים הָיָה לְכָל מִצְרַיִ, זֹאת אוֹמֶרֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע לִיטֵר כִּינִים בְּמִיּוּחַד "סִפִּישֵׁל" לְכָל מִצְרַיִ, חוּץ מִמָּה שֶׁכָּל הָעֶפְרָע נַעֲשֶׂה כִּינִים. ¹⁷⁴ הַכִּינִים הָיוּ נִכְנָסִים בְּתוֹךְ גּוֹפֵם שֶׁל הַמִּצְרַיִם וּבְבִהֲמוֹת כְּחִיצִים, וְהָיוּ הַכִּינִים מִכִּים אוֹתָם בְּפִנְיָהֶם וּבְגוֹפָם. ¹⁷⁵ הַמִּצְרַיִם חָשְׁבוּ שֶׁאִם יִלְכוּ לַיָּם וְיִכְנָסוּ לַמַּיִם הַכִּינִים יִבְרָחוּ כִּי אֵין דֶּרֶכָם לָבֵא בַמַּיִם אֲבָל גַּם זֶה לֹא עוֹזֵר כִּי הַכִּינִים נִכְנָסוּ גַם לַיָּם וְנִלְחָמוּ אִתָּם שָׁם. ¹⁷⁶ יַחַד עִם מַפֶּת כִּינִים הָיָה לָהֶם עוֹד שְׁתֵּי מַפּוֹת שְׁחִין וְחוֹשֶׁךְ. ¹⁷⁷ כִּיּוֹן שֶׁהַמִּצְרַיִם הָיוּ מְשַׁעֲבָדִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחוֹמֵר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עֲבוּדָה בְּשׂוּדָה, הִיָּתָה מַפֶּת הַכִּינִים גַּם בְּאֶרֶץ גִּשּׁוֹן אֲצֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא צִיעְרוּ אוֹתָם כָּלָל, וְכָל הָעֶפְרָע הִפְךָ לְכִינִים עַד שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹצְאִים מְקוֹם לְהַעֲבִיד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵן בְּטַל הַשְּׁעֵבִיד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם.

הַחַרְטוּמִּים לֹא ¹⁷⁸ הָיוּ יְכוּלִים לִיַּעַר כִּינִים כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בַמַּפּוֹת הַקּוֹדְמוֹת, כִּיּוֹן שֶׁאֵין יְכוּלֵת בְּפוּחַ הַכִּישׁוּף לִיַּעַר בְּעֵלֵי חַיִּים שֶׁבְּטַבְעָם יֵם יוֹתֵר קִטְנִים מְכַשְׁעוֹרָה, וְאֶפִּילוֹ שֶׁבַּמַּכָּה הַזֹּאת הִבִּיֵא הִי כִינִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה גָדוֹל מִבִּיצָה, אֲבָל כִּיּוֹן שֶׁבְּטַבְעַ הַבְּרִיאָה יֵם קִטְנִים לֹא הָיוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת כְּדוּגְמָתוֹ, וּבְגִלֵּית בְּרִירָה הָיוּ מוֹכְרֵי חַיִּים לְהוֹדוֹת שְׁמִכָּה זֶה לֹא נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי כְּשִׁפִּים רַק אֲצַבֵּעַ אֶלּוֹקִים הִיא, ¹⁷⁹ אֲצַבֵּעַ רִ"ת אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה עוֹד], ¹⁸⁰ אֲבָל פְּרַעָה טָעָה וְחָשַׁב שֶׁפִּשְׁיָה וְאַתְרוֹן יֵם מִתְמַחִים בְּפוּחַ

¹⁷¹ מדרש רבה י' ז'.

¹⁷² תנא דבי אליהו רבה פ"ז לגירסת הילקו"ש רמז קפ"ב.

¹⁷³ זרוע ימין בשם מהר"א מגרמייזא, ובתורת החיד"א אות ס"א.

¹⁷⁴ תנחומא פ' בא אות ד'.

¹⁷⁵ בעל הטורים פ"ח י"ד.

¹⁷⁶ ילקוט ראובני בשם ספר פליאה.

¹⁷⁷ ואפשר שמשום כך אמר אמר יעקב אבינו ליוסף שלא יקברוהו במצרים משום שסופה להיות עפרה כינים ומרחשין תחת גופי

כמש"כ רש"י (בראשית מ"ז כ"ט) ולא אמר כן על מכה אחרת.

¹⁷⁸ רש"י פ"ח י"ד וט"ו.

¹⁷⁹ חומת אנך בשם נצח ישראל, ובתורת החיד"א אות ס"ה.

¹⁸⁰ חומת אנך, ובתורת החיד"א אות ס"ו.

הכִּישׁוּף יוֹתֵר מִהַחֲרָטוּמִים, וְהֵם כֵּן הִצְלִיחוּ לְיִיצֵר כִּינִים בְּכִישׁוּף, וּרְאִיָּה הִיָּה לוֹ לְטָעוּתוֹ שֶׁהָרִי הַכִּינִים שֶׁהָיוּ בְּמִכָּה הָיוּ גְדוֹלִים, וְלָכֵן לֹא רָצָה לְשִׁמוֹעַ וּלְקַבֵּל מֵהֶם אֶלֶּא הַקִּטָּה אֶת לְבוֹ וְלֹא שִׁלַּח אֶת הָעָם.

מַכַּת עָרוֹב

כָּאן הִתְחִיל סִדְרָה חֲדָשָׁה שֶׁל מַכּוֹת, כְּבָר נִגְמַר דְּצִיָּן וּבֹו רָאוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁהִ' בִּעַל הַבַּיִת עַל הָעוֹלָם וְאֵין כְּמוֹהוּ, כְּעֵת מִתְחִיל עַד"שׁ, בֹּו הָרְאָה הִ' שֶׁהוּא לֹא רַק בִּעַל הַבַּיִת אֶלֶּא גַם מְשִׁיחַ בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, לָכֵן הִ' שִׁלַּח אֶת מֹשֶׁה שִׁיְתַּרְהַ בְּפָרְעָה.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַשְּׂכִימוּ בַּבּוֹקֵר לִפְנֵי פָרְעָה וּכְשֶׁפָּרְעָה הִגִּיעַ אֶל הַנִּילוּס לַעֲשׂוֹת אֶת צְרָכָיו הוּא רֹאֶה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּבָר נִמְצְאִים שָׁם, וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַתְרִים בֹּו וְאוֹמְרִים: כֹּה אָמַר הִ' שִׁלַּח עִמִּי וַיַּעֲבְדוּנִי, כִּי אִם אֵינְךָ מְשִׁלַּח, הִנְנִי מְשִׁלַּח בְּךָ וּבַעֲבֹדֶיךָ אֶת הָעָרֹב. וְכֵן הִ' עָשָׂה וַהֲבִיא כָּל סוּגֵי חַיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם אֶל מִצְרַיִם אֲרִיֹוֹת דּוֹגִים נְמִרִים וְאַגְבִּים נְחָשִׁים וְכוּ'. הַחַיּוֹת, כְּשֶׁאֵינָם נִמְצְאִים בְּמִקּוֹם שְׂרָגִלִים, אֵינָם מְזִיקִים כִּי לָכֵן יִבְיֵא הִ' גַּם אֶת הָאֲדָמָה שֶׁל כָּל חַיָּה מִהַמְּקוֹם שֶׁהִיְתָה רְגִלָּהּ לְהַיּוֹת וְכִיּוֹן שֶׁהִיא מְרִיחָה אֶת הָאֲדָמָה הִיא מְרַגֶּשֶׁת אֶת עֲצָמָהּ בַּבַּיִת וּמְשַׁתְּוֵלֶלֶת וּמְזִיקָה. יֵשׁ חַיָּה בְּעוֹלָם שֶׁנִּקְרָאת ¹⁸¹וַיִּדְעוּנִי וּמְכִינָה בְּשֵׁם אֲדֹנָי הַשָּׁדָה שֶׁהִיא גּוֹדֶלֶת בְּשָׂדוֹת, ¹⁸²וְהַחַיָּה הַזֹּאת קְשׁוּרָה בְּטַבּוּרָה הָאֲרוֹךְ כְּמוֹ חֶבֶל אֶל הָאֲדָמָה, וַיֵּשׁ לָהּ צוּרֵת אֲדָם בְּפָרְצוֹף וַיֵּשׁ לָהּ יָדַיִם וְרַגְלָיִם, וְכָל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ הִיא הוֹרֶגֶת וְשׁוֹרֶפֶת, אֲבָל אֵינָה יְכוּלָה לְהַעֲתִק מִהָאֲדָמָה, שְׂאֵם תִּתְעַתֵּק הִיא תָמוּת, וְהִ' יִבְיֵא אֶת הַחַיָּה עִם הָאֲדָמָה שֶׁהִיא עֹלֶיהָ אֶל מִצְרַיִם.

דָּבָר רֵאשׁוֹן הִגִּיעוּ הַחַיּוֹת לְבַיִת פָּרְעָה וְאַחַר כֵּן לְכָל מִצְרַיִם, ¹⁸³וַיִּתְחַבְּאוּ הַמִּצְרַיִם וַיִּנְעֲלוּ דַלְתוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי הָעָרוֹב, וַיַּצְווּהָ הִ' אֶת הַסִּילֹוֹנִית אֲשֶׁר בֵּינָם שֶׁיֵּשׁ לָהּ יָדַיִם אֲרוּכּוֹת בְּאֲרוֹךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וַתַּעַל הַחַיָּה עַל הַתְּקָרָה וַתְּשַׁלַּח יָדָהּ בֵּין הַנְּסָרִים וַתִּסָּר

¹⁸¹ פרדס יוסף פ"ח פ' ו"ט בשם הגר"א.

¹⁸² ר"ע מברטנורא כלאיים פ"ח מ"ה.

¹⁸³ דור הדורות ב"א תמ"ז.

הַמְנַעוּל וְהַגְרִיחַ, וּתְפַתַּח בְּתֵי מִצְרַיִם, וְאַחֲרַיִךְ בָּא הָעֲרוּב בֵּית מִצְרַיִם וַיִּשְׁחִיתֶם, וַיִּצַּר
לָהֶם.

הִיָּה לְמִצְרַיִם¹⁸⁴ עֲשֵׂרָה בְּנִים, אָמַר לְשִׁכְנוּ הַיְּהוּדִי: לֶךְ אֲתָה וּתְטַיִל עִם בְּנֵי בְּשׂוּק, וְהִיָּה הַיְּהוּדִי יוֹצֵא עִם כּוֹלָם לְשׂוּק וְחוּזָר בְּיָדִים רִיקוֹת, וְהַמִּצְרַיִ שׂוֹאֵל אוֹתוֹ הֵיכָן הַיְלָדִים שְׂלִי, אֹמֵר לוֹ הַיְּהוּדִי: שֵׁב, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְךָ חֲשִׁבוֹן, הָאֲרִיָּה לָקַח אֶחָד, הַזְּאֵב אֶחָד, הַדּוֹב אֶחָד, הַנָּמֵר אֶחָד, וְכו' וּלְךָ לֹא נִשְׂאָר כְּלוּם.

ה' הִרְאָה אֶת הַשְּׂגָחַתוֹ בְּמִכָּה הַזֹּאת יוֹתֵר מִבְּקוֹדְמוֹת,¹⁸⁵ לְפִי שֶׁהַחִיּוֹת רְעוֹת יְכוּלִים לְלַכֵּת בְּקִלּוֹת בְּכָל מְקוֹם וְאֶעֱפֹ"כ רָאוּ פְרָעָה וְעַבְדָּיו שֶׁמִּכָּל אֲלֵפֵי אֲלֵפִים שָׁל חִיּוֹת רְעוֹת שֶׁבָּאִים לְמִצְרַיִם בְּבֵת אֶחָת, לֹא נִכְנְסָה אֵף הִיָּה לְאַרְצָן גּוֹשׁוֹ, אֵף אֶחָד לֹא עָבַר אֶת הַתְּחוּם, וְגַם בְּמִצְרַיִם הֵיכָן שִׁהִיָּה יְהוּדִי לֹא הִזִּיקוּ לוֹ הַחִיּוֹת, וּבְמִכָּה הַזֹּאת שֶׁלֹּא הִגִּיעָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֲלֵא עַל יְדֵי ה' לְבַד, לֹא נִסּוּ הַחֲרָטוּמִים לַעֲשׂוֹת כֵּן. פְּרָעָה קָרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וּבִיקְשָׁם שִׁיתְּפַלְלוּ לָהֶם שִׁיִּפְסִיק הַמִּכָּה. פְּרָעָה וְהַמִּצְרַיִם רָצוּ שֶׁכָּל הָעֲרוּב יָמוּתוּ כְּמוֹ שִׁהִיָּה בְּצַפְרֵדָעִים כְּדֵי שִׁיִּוְכְּלוּ לִיהֵנוֹת מִהָעוֹרוֹת שָׁל כָּל הַחִיּוֹת, אֲגַבֵּל ה' שָׁמַע לְתַפִּילַת מֹשֶׁה וְכָל הַחִיּוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְמַכַּת עֲרוּב כּוֹלָם עֲזָבוּ אֶת אֲרָץ מִצְרַיִם כְּלֵעוֹמַת שֶׁבָּאוּ וְלֹא נִשְׂאָר אֶחָד, וּבְכָל זֹאת פְּרָעָה הַכְּבִיד לְבוֹ גַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת דָּבָר

וּבִיד חֲזָקָה זֶה הַדָּבָר¹⁸⁶

מִכָּה זֶה הִיא הַשְּׂנִיָּה מְסוּדֶרֶת עַד"ש, וְהִי צִיּוּה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שִׁיתְּרוּ אֶת פְּרָעָה בְּבֵיתוֹ, וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הִגִּיעוּ לְבֵית פְּרָעָה וְאָמְרוּ לוֹ בְּשֵׁם ה': שִׁילַח עִמִּי וַיַּעֲבֹדוּנִי, כִּי אִם אֵינְךָ מְשִׁלַּח, הִי יָכֵה אֶת מִקְנֶךָ וְכָל מִקְנֵה מִצְרַיִם, וּבְמִכָּה הַזֹּאת לֹא תוּכַל לָבֵא וּלְבַקֵּשׁ שֶׁהַמִּכָּה תִסּוּר, כִּי בְּמִכָּה הַזֹּאת בְּשְׂנִיָּה אֶחָת יִקְבְּלוּ כָּל הַמִּקְנֵה מַכַּת מוֹת, וְכֵן הִי עֲשֵׂה

¹⁸⁴ תנחומא פ' בא אות ד', וילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

¹⁸⁵ רשב"ם ורמב"ן פ"ח י"ח.

¹⁸⁶ הגדה של פסח.

לְמַחֲרַת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם קִבְּלוּ מִפֶּת מִוּוֹת, ¹⁸⁷ וַיִּתְּוֹךְ שִׁבְעָה יָמִים מִתּוֹ כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם. גַּם כָּאן הָרְאָה ה' אֶת הַשְּׂגָחָתוֹ הַפְּרָטִית עַל כָּל דָּבָר בְּעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִמָּוֶת מִמִּקְנֵה גִנִּי יִשְׂרָאֵל אֶפִּילוֹ אֶחָד, אֲבָל ה' נָתַן מָקוֹם לְפִרְעָה לְטָעוֹת, וַאֲיִרַע מִקְרָה, ¹⁸⁸ שִׁיְהוּדֵי אֶחָד קָנָה בְּהֵמָה מִמִּצְרַיִם וְעַדִּיין לֹא גָמַר לַעֲשׂוֹת בּוֹ אֶת הַקְּנִינִים עַל פִּי הַהֲלָכָה כְּמוֹ שִׁצְרִיךְ, וּפִרְעָה חָשַׁב שֶׁבְּהֵמָה זֹאת שִׁיִּיכֶת כֶּבֶד לְיִהוּדֵי, אֲבָל הָאֱמֶת הִיא שֶׁהַבְּהֵמָה הִיְתָה עַדִּיין שִׁיִּיכֶת לְגוֹי, וְלָכֵן הַבְּהֵמָה מִתָּה, וּפִרְעָה שִׁטָּעָה בְּזֶה הַכְּבִיד אֶת לִיבּוֹ וְלֹא שִׁילַח אֶת הָעַם.

חֲכִבְדַת לֵב פִּרְעָה

עַד כָּאן כֶּבֶד קִיבַל פִּרְעָה חֲמִשׁ מִכּוֹת ¹⁸⁹ וַיִּכְוִן שָׁהִי רָאָה שֶׁפִּרְעָה לֹא חוֹזֵר בּוֹ וְלֹא נִכְנַע לְשִׁילַח אֶת גִּנֵּי יִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקִּבְּ"ה: יַעֲכֹשְׁיוּ אֶפִּילוֹ אִם הוּא יִרְצֶה לְשׁוּב אֲנִי מַחֲזִיק אֶת לְבָבוֹ כְּדֵי שֶׁיִּקְבַּל אֶת עוֹנָשׁוֹ, ¹⁹⁰ וַיִּבְכַּל זֹאת אֵף שֶׁהַקִּבְּ"ה מִנְעַ מִמֶּנּוּ מִלְּחַזוֹר בְּתַשׁוּבָה אִם הָיָה מִתְאַמֵּץ בְּכָל פּוֹחוֹ לְחַזוֹר בְּתַשׁוּבָה, הָיָה ה' מְקַבְּלוֹ, ¹⁹¹ וְלָכֵן גַּם בְּמִכּוֹת הַבְּאֹת ה' שִׁילַח אֶת מֹשֶׁה לְהַתְּרוֹת בְּפִרְעָה שֶׁיִּחַזוֹר בּוֹ, ¹⁹² אֲבָל פִּרְעָה הִרְשִׁיעַ לֹא שָׁמַע לּוֹ וְהוֹסִיף לְחַטּוֹא וְלָכֵן קִיבַל אֶת הַמִּכּוֹת.

¹⁸⁷ שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תתי"ג.

¹⁸⁸ פרדס יוסף פ"ט פ' ו' בשם החת"ס.

¹⁸⁹ מדרש רבה פי"א ו'.

¹⁹⁰ נחל קדומים, ובתורת החיד"א בא אות א', ע"פ מ"ש בשו"ת מהרי"ט ח"ב או"ח סימן ח', וז"ל מה שאמרו באחר "שובו בנים שובבים חוץ מאחר" מונעים היו לו מן השמים דרכי תשובה וכו' כל המחטי' את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ואני שמעתי משמא דגמ' דבהא טעה אחר שלא היה לו להשיגח בבת קול ששמע שובו בנים שובבים חוץ מאחר דקי"ל כל מה שאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא כדאמר' בס"פ מי שהיה טמא והיה לו לשים פניו כחלמיש לשוב בתשובה שאם היה שב בתשובה שלמה היו מקבלים אותו וכו' עכ"ל, וכ"כ באר מים חיים פ' בא פסוק א' בד"ה ואמנם זאת תדע.

¹⁹¹ מסתבר, דאל"כ קשה עכ"פ בדרך הפשט למה שלחו להתרות

¹⁹² הרה"ג ר' יוסף שאול נטנזון ז"ל סיפר שבאו לדין תורה ראובן ושמעון, וטען ראובן ששמעון הכה אותו, ואמר לו ר' יוסף שאול (בבדיחותא) למה אינו מחזיר לו, וטען ראובן שאין זה מדה כנגד מדה, כי שמעון הכה אותו בחינם, ואם הוא יחזיר לו ה"ז בגלל שמגיע לו, ופי' בזה ר' יוסף שאול את המכות במצרים, שלכאורה קשה הרי ה' הקשה את ליבו בחמש אחרונות ולמה הכה אותו, אלא שחמש מכות קיבל בגלל שמגיע לו, וחמש אחרונות מדה כנגד מדה כיון שהוא שעבד את ישראל בחינם גם הוא ילקה בחינם, (שמעתי מדו"ר ר' שמעון ברנר ז"ל).

מכת שחין

מכת שחין שְׁהִיא הַמִּכָּה הַשְּׁלִישִׁית בְּסִדְרָהּ שֶׁל עַד־שׁ, לֹא הִתְרָה מִשָּׂה אֶת פְּרַעֲה וְאַף לֹא הוֹדִיעַ לוֹ, כִּי הָרִי כָּבֵד יֵשׁ חֲזָקָה שֶׁהוּא לֹא שׁוֹמֵעַ, לָכֵן הִי צִיּוּה לְמִשָּׂה וְאַתְרוֹן.¹⁹³ וַיִּיקָחוּ מִלֵּא חוֹפְנִיָהֶם אֶפְרַר כְּבָשׂוֹן, וְאַתְרוֹן הָעֶבְרִיר אֶת שָׁלוֹ לְמִשָּׂה, וּמִשָּׂה הָעֶבְרִיר אֶת חֶפֶל לֵיד אַחַת, וְזָרַק אֶת חֶפֶל כְּלָפִי מַעֲלָה הַשְּׁמִימָה לְעֵינֵי פְּרַעֲה וְהָאֶבְקַת הַתַּפּוּר עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּרֶד עַל הָאָדָם וְהַבְּהֵמוֹת.¹⁹⁴ וַיִּשְׁלַח הִי דִלְקַת אֵשׁ בְּבָשָׂר מִצְרַיִם וַיִּבְקַע בְּשָׂרָם וַיְהִי לְשִׁחִין פּוֹרַח אֲבַעְבוּעוֹת, וַהֲיָה זָב דָּם וְהַבְּאִישׁ בְּשָׂרָם.

עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה¹⁹⁵ מִיְנֵי שִׁחִין הִבִּיא עֲלֵיהֶם הַקְּבִיָּה, וְלִכְל מִין הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת סוּג רְפוּאָה מְיוֹחֶדֶת שֶׁהָיָה מְזִיק לְסוּגֵי שִׁחִין הָאֲחֵרִים,¹⁹⁶ וְהַשִּׁחִין הָיָה לַח מִבְּחוּץ וַיִּבְשׁ מִבְּפָנִים¹⁹⁷ שְׁלֵא הָיוּ יְכוּלִים לְרַחוּץ וְלַגַּעַת בְּמִים בֵּין מִים חַמִּים וּבֵין מִים צוּנְנִים, וְהַחֲרָטוּמִים רָצוּ לְהִרְאֹת אֶת פּוֹחַם שֶׁגַם הֵם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת שִׁחִין אֲגָל לֹא הָיָה לָהֶם עַל מַה לְנַסּוֹת כִּי פוֹלֵם הָיוּ מְלֵאִים בְּשִׁחִין,¹⁹⁸ וְעַלָּה בְּדַעְתָּם לַעֲשׂוֹת שִׁיָּהָא הַשִּׁחִין גַּם עַל מִשָּׂה רִגְעוֹ וְלֹא יִכְלוּ לוֹ, וְאַפִּילוֹ שֶׁעָמַד בְּמִצְרַיִם סָמוּךְ לְבֵית פְּרַעֲה לֹא הִצְלִיחוּ לְהִרְעֵ לוֹ וְנִכְלְמוּ מְאֹד,¹⁹⁹ וְלֹא זֶה בְּלִבְד אֲגָל כְּשֶׁעָמְדוּ הַחֲרָטוּמִים סָמוּךְ לְמִשָּׂה רִגְעוֹ הָיָה הַשִּׁחִין מִתְחַזֵּק וְשׁוֹרֵף בָּהֶם וְהָיוּ נְכוּיִם, עַד שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוּלִים לַעֲמֹד לְפָנָיו.²⁰⁰ יַחַד עִם הַמִּכָּה הַזֹּאת הָיָה גַם מִכַּת כִּינִים וְחוּשָׁד, וּמִכַּת שִׁחִין הִיָּתָה גַם כֵּן שֶׁבַעַת יָמִים כְּמוֹ כָּל הַמִּכּוֹת אֲגָל לֹא עָבַר מֵהֶם הַמִּכָּה לְגַמְרֵי עַד יוֹם מוֹתָם.

193 רש"י פ"ט ח'.

194 סדר הדורות ב"א תמ"ז.

195 בתי מדרשות ח"ב מדרש שלושה וארבעה אות ס"ד.

196 ב"ק דף פ' ע"ב.

197 תנא דבי אליהו רבה פ"ז.

198 משך חכמה פ"ט י"א.

199 אלשיך פ"ט ח'.

200 ילקוט ראובני בשם ספר פליאה.

מַכַּת בְּרַד

וַיִּסַּגֵּר לַבְּרַד בְּעֵירָם, וּמְקַנְיָהֶם לְרִשְׁפִּים (תְּהִילִים ע"ה)

מַכַּה זוֹ הִיא הַרְאִשׁוֹנָה מֵהַסְדְּרָה הָאַחֲרוֹנָה וְנִקְרָאת בְּאַח"ב, וְכִיּוֹן שֶׁהִיא רְאִשׁוֹנָה בַּסְדְּרָה הַגִּיעַ מִשָּׁה רִבְעוֹ וְהִתְרָה אֶת פְּרַעַה לִיד הַיָּאֹר וְאָמַר לוֹ: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדוּנִי, וּבַפֶּעַם הַזֹּאת תִּיּוֹכַח וְתִרְאָה שִׁגְם כָּל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמוֹת לֹא הָיוּ כִּישׁוּף וְכִדּוּמָה אֲלֵא תִדַּע כִּי אֲנִי כְמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ, לֹא רַק שִׁאֲנִי ה' מִה שֶׁנִּדְעַת בַּמַּכּוֹת דַּצ"ד, וְלֹא רַק שִׁאֲנִי מִשְׁגִּיחַ הַשְּׁגָחָה פְּרִטִית עַל עַמִּי, מִה שֶׁנִּדְעַת בַּמַּכּוֹת עַד"ש, אֲלֵא תִתְנַדַּע שִׁאֲנִי כְמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ, שׁוֹלֵט וּמִשְׁגִּיחַ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְכֵן הָיָה מִתְרָה בּוֹ בְּמִשְׁךְ שְׁלוֹשָׁה שָׁבֻעוֹת.

יוֹם לִפְנֵי²⁰¹ שֶׁהִתְחִיל הַמַּכָּה הַגִּיעַ מִשָּׁה רִבְעוֹ אֶל פְּרַעַה, וְשִׁרְט לוֹ שְׁרִיטָה בַּפּוֹתָל וְאָמַר לוֹ: מָחָר כְּשִׁיִּגְעַת הַחֲמָה לְשִׁרְיֹטָה הַזֹּאת יִתְחִיל הַבְּרַד. לְמַחֲרַת הַגְּבִיָּה ה' אֶת מִשָּׁה לְמַעַלָּה מִן הַשָּׁמַיִם, וּמִשָּׁה נָטָה אֶת מִטְהוֹ, וְה' הִמְטִיר בְּרַד עַל מִצְרַיִם.²⁰² הַחֲטוּמֵי מִצְרַיִם הָיוּ מְנַסִּים בְּכָל פּוֹחַם לְהַכְחִישׁ אֶת נְבוֹאֵת מִשָּׁה, וְעַמְדוֹ וְצִיפּוֹ לְרִאֲוֹת מִתִּי תַגִּיעַ הַשִּׁמְשׁ לְשִׁרְיֹטָה שֶׁשִּׁרְט מִשָּׁה, וְלִהְיוֹכִיחַ שֶׁעֲדִין לֹא הַגִּיעַ הַמַּכָּה אֵן שֶׁכָּבַר הַגִּיעַ לִפְנֵי כֵן, וְלִכְךָ כְּשֶׁהִתְחִיל הַבְּרַד וְהַסְדֵּר הַרְגִּיל הוּא שְׁרוֹאֲנִים בְּרַק וְאַחַר זְמַן מוֹעֵט מַגִּיעַ הַבְּרַד, וְאִם הָיָה כֵן הָיוּ הַחֲטוּמֵי אֲמֹרִים שֶׁלֹּא הִתְחִיל בְּזְמַן הַמְיוּעַד, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הַגִּיעַ עֲדִין לְאָרֶץ, וְלִכְךָ ה' לֹא עָשָׂה כְּסִדֵּר הַרְגִּיל, אֲלֵא גְבַת אַחַת כְּשֶׁהִתְחִילוּ קוֹלוֹת וּבְרָקִים בְּשָׁמַיִם מִיַּד לֵלֵא שְׁהוֹת הַגִּיעַ הַבְּרַד לְאָרֶץ.

וְהַרְבֵּה נִסִּים הָיוּ בְּמַכַּת הַבְּרַד, שֶׁהַמַּיִם הָיוּ יַחַד עִם אֵשׁ, וְלֹא כִיּוֹן הַמַּיִם אֶת הָאֵשׁ, וְלֹא הַמַּיִם הָאֵשׁ אֶת הַבְּרַד, וְעוֹד שֶׁשָּׁבַע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת לְמַעַלָּה, וְכֵאֵן הָיָה הָאֵשׁ לְמַטָּה וְהַבְּרַד לְמַעַלָּה,²⁰³ וְכִשֶׁהִתְחִיל הַבְּרַד לִירֹד, הָיָה הַמִּצְרֵי מְבַרִיחַ צֹאֵנוּ לַבַּיִת וְלֹא הָיָה יָכוֹל, כִּיּוֹן שֶׁהַבְּרַד נַעֲשֶׂה בְּפִנֵּי הַצֹּאֵן כְּמוֹ פּוֹתָל וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהִלָּךְ, וְהָיָה הַמִּצְרֵי אֲמֹר: אֲזִי לִי מִה אַעֲשֶׂה, וְהָיָה הַמִּצְרֵי שׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וְשֵׁם אֹתָהּ עַל הַכֶּתֶף

²⁰¹ רש"י פ"ט י"ח וכו'.

²⁰² מלבי"ם פ"ט כ"ג.

²⁰³ מדרש רבה י"ב ד', שוחר טוב תהילים ע"ח, וברש"י ש"ם.

לְהוֹלִיכֹוּ לְבֵית לַהֲאָכִיל אֶת בְּנֵי, וְהָיָה עוֹף יוֹרֵד עֲלֵיָו מִלְמַעְלָה וְחוּטָף אוֹתָהּ מֵעַל הַכְּתָף. וַיִּכָּה הַבְּרָד בְּמִצְרַיִם כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְגַם כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁיבַר, וְכִיּוֹן שֶׁטַבַּע הַבְּרָד לְשִׁבַר כָּל דָּבָר קָשָׁה וַאֲנֵינוּ מְשִׁיבֵי דָבָר לָהּ, לָכֵן שָׁלַח ה' חֲמִימוֹת הָאֵשׁ אֶרְצָה, כְּדֵי שִׁיִּתְיַבְּשׁוּ וַיִּתְקַשּׁוּ כָּל עֵץ לָהּ, וְאַחַר כֵּן בָּא הַבְּרָד וְהֶכֶם וְשִׁבְרָם, חוּץ מֵהַחִיטָה וְהַכּוֹסֶמֶת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם פְּלִאֵי פְּלִאוֹת שְׁלֵא יִשְׁבְּרוּ, וְהָיוּ קוֹלוֹת עוֹרָאִים וּמְבַהִילִים עַד שְׁלֵא הָיָה פְּרָעָה יָכוֹל לְסַבְּלוֹ, וּבִיחַד עִם הַבְּרָד הָיָה גַם מָטָר שֶׁהוּא דָבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בְּמִצְרַיִם, כִּי מִצְרַיִם שׁוֹתִים רַק מִי גִילּוֹס וְאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים שָׁם, וְכֵאֵן בְּמַכַּת בְּרָד הָיָה מָטָר. וְהִיָּתָה חֲמִכָּה קָשָׁה מְאֹד כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִפּוֹת, כְּנֶגֶד כָּל הַמִּפּוֹת שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו.

פְּרָעָה לֹא סָבַל אֶת חֲמִכָּה וְקָרָא לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְאָמַר: ה' הַצַּדִּיק ²⁰⁴וְגַם אֲנִי צַדִּיק, וְעַמִּי יֵם הָרְשָׁעִים, וּבִיקְשָׁם שִׁיִּתְפַּלְּלוּ לָהּ תִּיכַף וּמִיָּד וַיִּפְסִיקוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָד, אֲבָל מָטָר רָצָה שִׁיִּמְשִׁיךְ. מֹשֶׁה אָמַר לוֹ: יַעַן שֶׁאֵינְךָ נִכְנָע מִלִּפְנֵי ה' גַּם מָטָר לֹא יִהְיֶה עוֹד, אֲבָל לֹא אֶתְפַּלֵּל מִיָּד אֲלֵא כְּשֶׁאֲצַא מֵהָעִיר כִּי בָעִיר יֵשׁ הַרְבֵּה עֲבוּדָה זָרָה וְאִי אֶפְשֶׁר לְהִתְפַּלֵּל. כִּיּוֹן שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל עַל רִיבּוּי גְּשָׁמִים שֶׁיִּפְסֶק, שֶׁאֵין לְבַעוֹט גְּרוֹב טוֹבָה, לָכֵן לֹא הוֹצִיא מֹשֶׁה הָגָה מִפִּיו רַק פָּרַשׁ אֶת כַּפָּיו לָהּ וְהִתְפַּלֵּל בְּלֵב תְּפִילָה קְלָה בְּלִי דִּבּוּר, וּמִיָּד הִפְסִיק הַבְּרָד וְגַם הַמָּטָר, וּפְרָעָה רָאָה כִּי הִפְסִיק חֲמִכָּה וַיִּוָּסֵף לַחֲטוּא וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת אֶרְבֶּה

חִילֵי הַגְּדוֹל ²⁰⁵(יִוָּאֵל ב' כ"ה)

מַכָּה זוֹ הִיא הַשְּׁנִיָּה בְּסִדְרָה שֶׁל בִּאח"ב, וְבָהּ צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה שֶׁיָּבֹא אֶל בֵּית פְּרָעָה וּלְהַתְרוֹת בּוֹ. מַכָּה זוֹ שׁוֹנָה מִכָּל מָה שֶׁהָיָה לְפָנֶיהָ, כִּי ה' רָצָה לַעֲשׂוֹת צְחוּק מִפְּרָעָה, ²⁰⁶עַל כֵּן אָמַר ה' לְמֹשֶׁה: בְּחַר לָךְ אִיזוֹה מַכָּה שֶׁתִּרְצָה וְלָךְ תּוֹדִיעַ לְפְרָעָה שֶׁיָּבֹא עֲלָיו, וּמֹשֶׁה רָבְנוּ חֲשִׁשׁ אֲוִלֵי הוּא לֹא יִבְחַר מַכָּה טוֹבָה וְעַל יָדֵי זֶה פְּרָעָה לֹא

²⁰⁴ פרדס יוסף פ"ט פ' כ"ז תו"מ בשם מדרש.

²⁰⁵ ילקוט שמעוני רמז קפ"ב.

²⁰⁶ קול שמחה פ' בא, מר' שמחה בונים מפשיסחא ז"ל.

יִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ ה': אֵינִן לָךְ מִה לַחֲשׂוֹשׁ, כִּי הוּא בְּמִילָא לֹא יִשְׁלַח כִּיּוֹן שְׂאֵנֵי הַכְּבֹדֹתַי אֶת לִבּוֹ, וּמִשָּׁה וְאַתְהוֹן הַחֲלִיטוּ לְהַבִּיֵא עָלָיו אֶת מַכַּת הָאֲרֶבֶה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּיּוֹן שִׁפְרָעָה אָמַר פֶּן יִרְבֶּה, לָכֵן יִלְקַח בְּאֲרֶבֶה.²⁰⁷ ה' הִקְטִיף אֶת לֵב פְּרָעָה כְּמוֹ כֶּבֶד, שִׁכְשַׁמְבְּשָׁלִים כְּבֶד עִם הַדָּם שָׁבוּ כַּמָּה פְּעָמִים הַדָּם נִסְפַּג בְּתוֹכוֹ וּמִתְקַשָּׂה יוֹתֵר כִּךְ גָּרְמוּ הַמַּכּוֹת לְפְרָעָה שִׁיכְבֵּד לָבוֹ, וְלֹא שָׁמַע לְשִׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל.

מִשָּׁה רִבְעוּ בְּצִוּוֵי ה' הִטָּה אֶת מִטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְה' הִבִּיֵא רוּחַ שְׂנֵאָה אֶת הָאֲרֶבֶה אֶל מִצְרַיִם,²⁰⁸ וְהָיָה הָאֲרֶבֶה כְּבֶד מְאֹד שִׁלָּא נִרְאָה בְּעוֹלָם כְּמוֹהוּ, וְכָל כִּךְ הִרְבֶּה הִגִּיעוּ עַד שֶׁהָיוּ שִׁכְבוֹת שֶׁל כַּמָּה אַמּוֹת זוֹ עַל זוֹ עַד שֶׁהָאֲרֶבֶה עֲצָמוּ לֹא רָאָה אֶת הָאֶרֶץ,²⁰⁹ הֵם הָיוּ כְּמוֹ עֵיזוֹרִים, וְכְמוֹ שְׁעִיזוֹר אֹכְלֵ הִרְבֶּה, כִּיּוֹן שְׂאֵנֵי רוּחָה אֶת הָאֹכְלֵ, הוּא אֹכְלֵ וְאֵינֵי שָׁבַע, כִּךְ הָאֲרֶבֶה שִׁלָּא רָאוּ, אֶכְלוּ יוֹתֵר. הָאֲרֶבֶה כִּיסָה אֶת הָאֶרֶץ, וְעַל יְדֵי כִךְ לֹא רָאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת אֹרֵ הַשֶּׁמֶשׁ, וְהָיָה חוֹשֶׁךְ בְּכָל מִצְרַיִם,²¹⁰ וְהָאֲרֶבֶה הוּא דָבָר מְזִיק מְאֹד שֶׁהָרוֹק שֶׁלּוֹ לְבַד יָכוֹל לְהַמִּית וּלְהַבְאִישׁ, וְכִתּוּב עַל לָבוֹ הָאֵת ח', כִּי הוּא הִילֵ שֶׁל ה' וְלָמָּה נִקְרָא הָאֲרֶבֶה הִילֵ שֶׁל הַקְּבִ"ה, כִּי הוּא שׁוֹנֵה מְאֹד מִחִלּוֹתָיו שֶׁל בָּשָׂר וְדָם, הָאֲרֶבֶה שׁוֹכֵן בְּמִקּוֹם שְׂאֵנֵי אֲנָשִׁים מִצְוִיִּים שָׁם וְאֵינֵם צְרִיכִים לְאֶכּוֹל וּלְשִׁתּוֹת, וְחַיִּים רַק בְּגִזְרַת ה', וְכִשְׁה' גִּזְרָה עֲלֵיהֶם שְׁלִיחוֹת לְאֶכּוֹל אֶת יְבוֹל אֶרֶץ שֶׁל הַרְשָׁעִים, הֵם מִתְנַעְעִים מִמִּקּוֹמָם וּמִתְגַּבְּרִים לַעֲשׂוֹת רָצוֹן ה', וְעוֹלָם עַל גְּבֵי הַחוֹמוֹת וְנִכְנָסִים בְּחִלּוֹנוֹת, וְאֵינֵם מְקַבְּלִים שׁוֹחַד מָמוֹן, אֲבָל חִלּוֹתָיו שֶׁל בָּשָׂר וְדָם צְרִיכִים לְאֶכּוֹל וּלְשִׁתּוֹת וְאֵינֵם עוֹלָם עִ"ג הַחוֹמָה וְאֵינֵם נִכְנָסִים בְּחִלּוֹנוֹת, וְגַם מְקַבְּלִים שׁוֹחַד. בְּשִׁבְתֵּי הָיָה²¹² הָאֲרֶבֶה נָח וְלֹא הִזִּיק, וְהָאֲרֶבֶה אֶכְלֵ אֶת כָּל מַה שֶׁהִשְׁאִיר הַבְּרָד, עַד שִׁלָּא נִשְׁאָר בְּמִצְרַיִם שׁוֹם יָרֵק וְעֵשֶׂב בְּמִצְרַיִם. גַּם מַכָּה זוֹ הִיְתָה שְׁבָעָה יָמִים כְּכָל הַמַּכּוֹת.

פְּרָעָה קָרָא לְמִשָּׁה וְאַתְהוֹן שְׂיִסִּירוּ מִמֶּנִּי אֶת מַכַּת הַמּוֹת, מִשָּׁה רִבְעוּ הַתְּפִלָּל לָהּ, וְה' הִבִּיֵא רוּחַ שְׂנֵאָה אֶת כָּל הָאֲרֶבֶה מִמִּצְרַיִם עַד שִׁלָּא נִשְׁאָר בְּמִצְרַיִם אֲפִילוֹ אֲרֶבֶה אֶחָד, וְלֹא רַק הַחַיִּים אֶלָּא אִף אֵלּוֹ שֶׁהַמִּצְרַיִם מָלְחוּ וְרָצוּ לְאֹכְלָם, וְהָיוּ שְׂמֵחִים

²⁰⁷ מדרש רבה פי"ג ג'.

²⁰⁸ אלשיך פי"ה ה'.

²⁰⁹ חומת אנך ובתורת החיד"א אות ט"ז.

²¹⁰ בתי מדרשות ח"ב מדרש שלשה וארבעה אות ס"ב.

²¹¹ מדרש שכל טוב ריש פ' בא.

²¹² בעל הטורים פי"ו י"ד.

וְאֹמְרִים, נִקְבְּצוּ וְנִמְלֵא מֵהֶם חֲבִיּוֹת, גַּם הֵם לֹא נִשְׁאַרוּ, וְעַפּוּ עִם הָרוּחַ, ²¹³ וְהָ עָשָׂה זִכְרָה לְמִכְתַּת הָאֲרֶבֶה עַד יָמֵינוּ, שְׂמֵאָז שְׂמִשָּׁה רִבְעוֹ הִתְפַּלֵּל שְׁלֹא יִהְיֶה אֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם, אִין אֲרֶבֶה מִזִּיק בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם לְעוֹלָם, וְאַפִּילוּ אִם יִכְנַס אֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם לֹא יֵאָכֵל שָׁם כְּלוּם, ²¹⁴ וְהָ עָשָׂה כֵּךְ כְּדֵי שְׂעַל יְדֵי זֶה יִשְׂאָלוּ וַיִּבְרְרוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים מִדּוּעַ אֵינוּ מִזִּיק הָאֲרֶבֶה בְּמִצְרַיִם וַיִּסְפְּרוּ לָהֶם אֶת כָּל הַמַּפְּוֹת שֶׁהָ עָשָׂה. הִי חִיּוּק אֶת לֵב פְּרַעֲה וְלֹא שִׁילַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מַכַּת חֹשֶׁךְ

בְּמַכָּה זוֹ שֶׁהִיא הַשְּׁלִישִׁית מִסְדֵּרֵת בַּאֲחֵב, לֹא הִתְרָה מִשָּׁה אֶת פְּרַעֲה. מִשָּׁה בְּצִוּוֵי הִי נָטָה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם, וַיְהִי חוֹשֶׁךְ בְּכָל מִצְרַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים, לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים הִתְעַבָּה הַחֹשֶׁךְ עַד שֶׁהָיוּ יְכוּלִים לְמַשִּׁשׁ אֶת הַחֹשֶׁךְ בְּיָדֵים וְהָיָה עֵב כְּדִינָר. ²¹⁵ בְּשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים עוֹד הָיוּ יְכוּלִים לָזוּז מִמְּקוֹמָם רַק שֶׁהָיָה חֹשֶׁךְ, אֲבָל בְּשִׁלְשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לֹא הָיָה יְכוּל לְעַמּוֹד, וּמִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד לֹא הָיָה יְכוּל לְשַׁבֵּת. יַחַד עִם מַכָּה זֹאת הִיְתָה גַם מַכַּת כְּוִינִים וְשִׁחִין.

מַכַּת הַחֹשֶׁךְ הִיְתָה רַק לְמִצְרַיִם, אֲבָל הַיְהוּדִים הֵיכָן שֶׁהָיוּ מְהַלְכִים אַף שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים בְּבִתְיָהֶם שֶׁל הַמִּצְרַיִם הָאֹזֵר מְהַלְכֵךְ לְפָנֵיהֶם וְהָיוּ רוֹאִים כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּמִטְמוֹנִים, וּבְשִׁעָה שֶׁהָ אָמַר לָהֶם שִׁישְׂאָלוּ מִהַמִּצְרַיִם כְּלִי כֶסֶף וְזָהָב, וְהַמִּצְרַיִם הָיָה אֹמֵר אִין לִי, הָיָה הַיְהוּדִי אֹמֵר לוֹ, אֲנִי רָאִיתִי שִׁישׁ לָךְ בְּמִקוֹם הַהוּא אִין גְּתוֹךְ אֲרוֹן כְּלוּנִי, וְעַל יְדֵי זֶה הָיוּ עוֹתֵנִים לָהֶם. בְּמַכַּת חֹשֶׁךְ מִתּוֹ כָּל הַרְשָׁעִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא רָצוּ לְיִצְאֵת מִמִּצְרַיִם, כְּדֵי שְׁלֹא יֵרָאוּ הַמִּצְרַיִם וַיִּאֲמָרוּ שֶׁגַם יִשְׂרָאֵל לֹאֵקִים.

מַכָּה זוֹ ²¹⁶ שׁוֹנָה מְכָל הַמַּפְּוֹת הַקּוֹדְמוֹת שֶׁפְּרַעֲה לֹא הִסְכִּים לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל רַק בְּשִׁעַת הַמַּכָּה וְלֹא כְּשִׁסָּר מִמֶּנּוּ, אֲבָל כָּאִן אַחֲרֵי שִׁשִּׁת יָמֵי הַחֹשֶׁךְ קָרָא פְּרַעֲה לְמִשָּׁה וְאָמַר לוֹ: לָכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כִּיִּן שֶׁכְּבָר הוֹכַח בְּכָל הַמַּפְּוֹת שֶׁהָ הוּא הָאֱלֹאֵקִים וְשׁוֹלֵט וּמְשַׁגֵּיחַ עַל עַמּוֹ וְעַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל, וְלָכֵן הִסְכִּים פְּרַעֲה לְשַׁלַּח גַּם

²¹³ רמב"ן פ"י י"ד בשם רבינו חננאל.

²¹⁴ כלי יקר ריש פ' בא.

²¹⁵ רש"י פ"י כ"ב.

²¹⁶ עקידת יצחק שער ל"ו.

אחר שִׁסְרָה מִמֶּנּוּ הַמֶּכֶה, רק דָּבַר אֶחָד נָתַן לוֹ ה' מְכֻשׁוֹל, כְּדִי לְהִבִּיא עָלָיו אֶת מִפְתַּת בְּכוֹרוֹת – פְּרַעָה אָמַר: לָכֵן פּוֹלְכֶם גַּם הַטָּף, רק צִאֲנֶכֶם וּבְקִרְכֶם הַשְּׂאִירוּ בְּמִצְרַיִם כִּי לָמָּה יִהְיֶה לָכֶם לְמִשָּׂא אַחֲרַי שְׂאֵתֶם הוֹלְכִים רק לְשִׁלְשָׁה יָמִים. עֲנֵה מֹשֶׁה וְאָמַר לְפִרְעֹה: גַּם אַתָּה תִּתֵּן לָנוּ זְבָחִים וְעוֹלוֹת לְזִבּוֹחַ לַה', פּוֹלְעוּ גַלְךָ עִם כָּל מִקְנֵנוּ, לֹא יִשְׂאֵר בְּמִצְרַיִם כָּלוּם,²¹⁷ וְאֶפִּילוֹ בְּהִמָּה שֶׁהִיא כּוֹלֶה שֶׁל מִצְרַיִם רק רֶגֶל אַחַת מִמֶּנָּה שֶׁל יְהוּדֵי לֹא תִשָּׂאֵר כָּאֵן. כִּיּוֹן שֶׁפְּרַעָה שָׁמַע אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִתְכַּעַס מְאוֹד עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְאָמַר: לֵךְ מֵעָלַי, הַשְּׂמֵר לְךָ אֵל תּוֹסִיף לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי כִי בַיּוֹם שֶׁתָּבוֹא לְפָנַי תָּמוּת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: עַל מַה שֶׁאֲמַרְתָּ שֶׁלֹּא אוֹסִיף לָבוֹא לְרֵאוֹת פְּנֵיךָ כִּן דְּבַרְתָּ, יִפְּה דְּבַרְתָּ, וּבְזַמְנוֹ דְּבַרְתָּ כִּי אַחֲרַי שֶׁאֵלֶךְ מִכָּאֵן לֹא אוֹסִיף לָבוֹא עוֹד לְרֵאוֹת פְּנֵיךָ, אֲגַבֵּל מַה שֶׁאֲמַרְתָּ לְךָ מֵעָלַי, זֶה לֹא כִי עֲדִיין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַךָ עַל מִפְתַּת בְּכוֹרוֹת.

למכה מצרים בבכוריהם

וּבַעֲמַד מֹשֶׁה²¹⁸ בְּבֵית פְּרַעָה נִגְלָה אֵלָיו ה' וְצִוּוּהוּ עָלָיו לְהַתְרוֹת בְּפְרַעָה, וְכַךְ אָמַר מֹשֶׁה לְפִרְעֹה: כֹּה אָמַר ה', כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וּמִתְּ כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר שֶׁל פְּרַעָה, בְּנוֹ הָעֵתִיד לְשִׁבְתָּ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, וְכָל בְּכוֹר בְּהִמָּה, וְכָל אֵלֶּה הָעֶבְדִּים שֶׁלְךָ הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ יָבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִי, וַיֹּאמְרוּ צֵא אַתָּה וְכָל הָעָם, וְאַחֲרַי כִּן יֵצֵא. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא מֹשֶׁה מֵאֶת פְּרַעָה,²¹⁹ וַיִּשְׁמְעוּ בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם אֶת אֲשֶׁר נִיבֵא מֹשֶׁה וַיָּבוֹאוּ אֶל אֲבוֹתֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ: הֲלֹא כָּל מַה שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר הוּא הִבִּיא, אַתֶּם לֹא רוֹצִים שֶׁאֲנַחֲנוּ נַחֲיָה, שְׂלַחוּ אֶת הָעֶבְרִים וְנַחֲיָה, הַשִּׁיבוּ אֲבוֹתֵיהֶם וְאָמְרוּ: אֶפִּילוֹ אִם כָּל הַמִּצְרַיִם יָמוּתוּ הֵם לֹא יֵצֵאוּ מִכָּאֵן, חֲשִׁבוּ הַבְּכוֹרִים גַּלְךָ אֵל פְּרַעָה שֶׁהוּא בְּעֶצְמוֹ בְּכוֹר אֲוִלֵי הוּא יִסְכִּים, וַיָּבוֹאוּ וַיְדַבְּרוּ אֶל פְּרַעָה, וַיִּצְוּהוּ פְּרַעָה לְעַבְדוֹ לְחַתוֹךְ אֶת רַגְלֵיהֶם שֶׁל הַבְּכוֹרִים, כְּשֶׁשָּׁמְעוּ הַבְּכוֹרִים כֵּן, מִיָּד לָקְחוּ כָּל אֶחָד אֶת חֲרָבּוֹ וְהָרַג אֶת אָבִיו, וַיַּהַרְגוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּאֲבוֹתֵיהֶם שִׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ.

²¹⁷ מדרש רבה י"ח א'.

²¹⁸ רש"י פי"א ד'.

²¹⁹ פסוקתא פי"ז בפסוק וז' הכה כל בכור, ושוחר טוב קל"ו.

ראש חודש ניסן

בְּרֵאשׁ חוֹדֶשׁ נִסָּן²²⁰ בָּא מֹשֶׁה רִבְעוּ וְאָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: בְּחוֹדֶשׁ זֶה אַתֶּם
 נִגְאָלִים, אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבְעוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים הָרִי ה' אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁעֵהִיָּה
 בְּגִלוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעַד־יִין לֹא עָבְרוּ אֲלָא מֵאַתֶּיִם וְעַשְׂרָ? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבְעוּ:
 כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ לְגַאֲוֹל אֶתְכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בְּחִשְׁבוֹנוֹת שְׁלַכֶם אֲלָא מְדַלֵּג עֲלֵיהֶם וּבְחֹדֶשׁ
 הַזֶּה אַתֶּם נִגְאָלִים. אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבְעוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים הָרִי אֵין בְּיַדֵּינוּ מַעֲשִׂים
 טוֹבִים? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבְעוּ: כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ בְּגַאֲוֹלְתְּכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בְּמַעֲשֵׂיכֶם
 הָרַעִים. אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רִבְעוּ אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִגְאָלִים וְכָל מִצְרַיִם מְטוֹנֶפֶת מַעֲבֹדָה זָרָה
 שְׁלַנּוּ? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רִבְעוּ: כִּיִּן שְׁהוּא חֲפֵץ בְּגַאֲוֹלְתְּכֶם אֵינוֹ מִבֵּיט בַּעֲבֹדָה זָרָה
 שְׁלַכֶם, וּבְחֹדֶשׁ הַזֶּה אַתֶּם נִגְאָלִים.

וְאָמַר לָךְ בְּדַמִּיךְ חַיִּי²²¹

²²²כַּעֲת הַגִּיעָה זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' יִתְבָּרַךְ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁיִגְאָל אֶת בְּנָיו
 אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ עָרוּמִים מִמִּצְוֹת, שְׁלֹא הָיוּ בְּיָדָם זְכוּת שְׁלֹ מִצְוֹת מַעֲשִׂיוֹת כְּדִי
 שְׁיִגְאָלוּ, נָתַן לָהֶם ה' שְׁתֵּי מִצְוֹת דָּם פֶּסַח וְדָם מִיִּלָּה שְׁמָלוּ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה,²²³ וְעָרְבוּ אֶת
 שְׁנֵי הַדָּמִים יַחַד,²²⁴ וְנָתַנוּ עַל הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמְּשֻׁקּוֹף שְׁבִיבִית מִבְּפָנִים וְלֹא מִבְּחוּץ, כִּי
 הַקִּבִּיָּה לֹא צָרִיךְ סַמָּנִים לְדַעַת הֵיכַן גַּר יְהוּדִי, הַכֹּל גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו, אֲלָא שְׁהִי רָצָה
 לְרֵאוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲסוּקִים בְּמִצְוֹת.²²⁵ וְכִשְׁעָבַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִגְוָה אֶת
 מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת דַּם הַבְּרִית וְדָם הַפֶּסַח נִתְמַלֵּא רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל.

²²⁰ שיר השירים רבה פ"ב סדרא תניינא א' ד"ה קול דודי, ובפסיקתא דרב כהנא פ"ה, ובפסיקתא רבתי ט"ו.

²²¹ יחזקאל ט"ז ו'.

²²² רש"י פי"ב ו'.

²²³ תרגום יונתן פי"ב י"ג.

²²⁴ רש"י י"ב י"ג.

²²⁵ פרקי רבי אליעזר כ"ט.

קרבן פסח

בראש חודש ניסן ציוה ה' את משה אל בני ישראל, שבעשור לחדש הזה, יקחו שיה שיהוא יראת מצרים, כי המצרים היו עובדים למזל טלה,²²⁶ ויהיה השנה קשור ליד המטה במשך שלשה ימים, וביום הרביעי תוציאנו אותנו לעשות בו דין, ותתאספו לשחוט אותנו, ובשעה שהיו המצרים שומעים קולם של הטלאים שיהוא ע"ז שלהם שהם תפוסים בידי בני ישראל, ולא היו יכולים המצרים להציל את הטלאים, היו המצרים בוכים והיה הדבר הזה קשה להם ומצער אותם כאילו היו הורגים אותם בעצמם. ה' ציוה שיהיו הטלאים תפוסים ברשות בני ישראל יום אחרי יום במשך ארבעה ימים כדי שיראו המצרים שהיהודים עושים שפטים באלוהיהם, וזה היה קשה להם מכל המפות שהם קבלו.

אחרי השחיטה ציוה ה' לעלותו באש, כמו שצריך לשרוף ע"ז באש, ועוד ציוה ה' שלא יאכלו אותו כשעדיין רעבים, אלא על השובע ועוד ציוה ה' שלא יאכלו אותו כשעדיין לא נצלה כל צרפו כדי שהמצרים לא יאמרו שבני ישראל כל כך, משתוקקים ותאגים לע"ז שלהם רק שיהיה צלוי כל צרפו, עוד ציוה ה' שלא יבשלו את הפסח, כי אם יבשלו את הפסח יוכלו להחביאו, אגל צלוי ריחו עודה, כדי שכל המצרים יריחו שצולים את יראתם. ויצלו אותו שלם ראשו על פרעיו, כדי שלא יאמרו שהיא חיה או דבר אחר, אלא יפירו שזה הטלה שהם היו עובדים שזה דרך בזיון (שלא מתאגים לו כ"ט), עוד ציוה ה' שלא ישברו בו עצם, כדי שהמצרים יראו את עצמות יראתם בשוק ואינם יכולים להצילם. עוד ציוה ה' שיחזיקו בידם מקל ולא חרב וכדומה, כדי להראות שבני ישראל אינם יראים מהמצרים,²²⁷ והיו המצרים רואים ושיניהם קהות ולא היו יכולים לאמר להם דבר.

וכשהגיע זמן עשיית הפסח הביא הקב"ה עננים ונטלו את בני ישראל כמו על כנפי נשרים, והביאו אותם אל המקום של בית המקדש, וברנו שם מזבח והקריבו את הקרבן פסח, ובאותו לילה הביא אותם הקב"ה חזרה למצרים.²²⁹ היו יהודים במצרים

²²⁶ זוהר ח"ג רנ"א ע"א.

²²⁷ טור או"ח סי' ת"ל.

²²⁸ תרגום יונתן פי"ט ד'.

²²⁹ מדרש רבה י"ט ה'.

שִׁלַּא הַסְכִּימוּ לְמוֹל אֶת עַצְמָם, וְכִיּוֹן שֶׁכֵּךְ לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת קָרְבָן פֶּסַח, הִבִּיא הַקִּבְיָה רוֹחוֹת מִגֵּן עֵדוֹן וְנִדְבָקוּ בַפֶּסַח שֶׁעָשָׂה מִשֶּׁה רִבְעוֹ, וְהָיָה רִיחוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל מִצְרַיִם, בָּאוּ כִּיּוֹלִם אֵצֶל מִשֶּׁה וְהָיוּ כְּמֹהִים וּמִתְאַוִּים לְאַכּוֹל מִמֶּנּוּ, וְאָמְרוּ לְמִשֶּׁה: בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ הֲאֶכְלִינוּ מִפֶּסַחְךָ, אָמַר לָהֶם מִשֶּׁה: כֵּךְ אָמַר ה', אִם אֵין אַתֶּם נִימוּלִים אֵין אַתֶּם אוֹכְלִים, מִיֵּד הַסְכִּימוּ וַיְהוֹשִׁיעַ בֶּן עוֹן מֶלֶךְ אֹתָם, וְנִתְעַרְבַּ דָּם פֶּסַח וְדָם מִיֵּלָה, וְהָיָה הַקִּבְיָה עוֹבֵר וְנוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְנִשְׁקוּ וּמִבְּרָכוּ.

מַכַּת בְּכוֹרוֹת

פְּרַעַה הַפּוֹפֵר, אַחֲרֵי כָּל הַמַּכּוֹת, וּבִפְרֵט עֲכָשְׁיוֹ שֶׁמִּשֶּׁה הִזְהִיר אוֹתוֹ עַל הַמַּכָּה הָאַחֲרוֹנָה, לֹא שָׁם לִיבּוֹ לְכָלוֹם וְהִלֵּךְ לִישׁוֹן עַל מִיִּטָּתוֹ כְּמוֹ בְּכָל לַיְלָה. "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה", וְהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא עַל יְדֵי מֶלֶאךָ אוֹ שְׁלִיחַ אֶלֶּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ יֵצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וְהִכָּה כָּל בְּכוֹר, מִבְּכוֹר שֶׁל פְּרַעַה הַעֲתִיד לָשֶׁבֶת עַל כְּסֵאוֹ עַד בְּכוֹר הַשָּׁבִי, וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה, אֲגַל הַבְּכוֹרִים²³⁰ לֹא יָתוּ מִיֵּד רַק שֶׁקִּבְלוּ מַכַּת מוֹת וְהָיוּ מִפְּרִפְרִים וּמִתְנַסְרִים עַד הַבּוֹקֵר, וְכִיּוֹן שֶׁכָּל מַכָּה הָיָה ז' יָמִים וּמַכַּת בְּכוֹרוֹת רַק בְּלֵיל הַפֶּסַח, לָכֵן הִבִּיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם כְּאֵב בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה²³¹ כְּמוֹ ז' יָמִים שֶׁל מַכָּה אַחֲרֵת, וְהַטַּעַם שֶׁהָיוּ מִתְנַסְרִים עַד הַבּוֹקֵר, כִּי ה' רָצָה שֶׁהַיְהוּדִים יִרְאוּ מִקְרוֹב נִקְמָתָם בְּאוֹיְבֵיהֶם, וּבְלַיְלָה לֹא יֵצְאוּ מִבֵּיתָם,²³² אֲגַל גַּם מִהַבֵּית הָיוּ רוֹאִים הַפֶּל, שֶׁהָיָה הַלַּיְלָה מֵאִיר לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ יוֹם שֶׁבִּתְקוּפַת תַּמּוּז, וְלֹא רַק הַבְּכוֹרִים הַחַיִּים לָקוּ. הַמִּצְרַיִם נִהְגוּ שִׂאֵם מֵת לָהֶם בְּכוֹר הָיוּ עוֹשִׂים צוּרָה שֶׁל הַבְּכוֹר מִמַּתְכַּת אוֹ שִׂאֵר דְּגָרִים וְקוֹבְעִים אוֹתוֹ בְּבֵית²³³ וְכָל הַצּוּרוֹת נִשְׁחָקוּ וְהִתְקַלְקְלוּ, וְלֹא רַק הַצּוּרוֹת, אֶלֶּא כָּל מְקוֹם שֶׁהָיָה קְבוּר בְּכוֹר בָּאוּ הַכְּלָבִים וְהוֹצִיאוּ אוֹתָם מִקְבְּרֵיהֶם, וְזֶה הָיָה קִשָּׁה לָהֶם כְּאֵילוֹ קִבְרוּ אוֹתָם בְּאוֹתוֹ יוֹם, וְגַם בְּאֵלוֹהֵיהֶם עָשָׂה ה' שִׁפְטִים, כָּל אֵלִיל שֶׁהָיָה לָהֶם שֶׁל עֵץ – עֲרֻקֶת וְשֶׁל מַתְכַּת – נִמַּס וְנִתַּד לְאָרֶץ.

וַיִּקַּם פְּרַעַה מִמַּטָּתוֹ בְּאַמְצַע הַלַּיְלָה, הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם, וַתְּהִי צַעֲקָה גְדוֹלָה בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכְמוֹהוּ לֹא תוֹסִיף, כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שֵׁם

²³⁰ פסיקתא פי"ז בפסוק ויהי בחצי הלילה, וכן בריש מסכת שמחות.

²³¹ פרדס יוסף פרק ט' פסוק י"ד.

²³² זוהר ח"ב ל"ח.

²³³ תר הדורות ב"א תמ"ז.

מת, כי כל הגדולים מתו, בכור לאב, בכור לאם, גדול שבבית, ועוסף על כל זאת כשפרעה קם מהמטה וראה את המות בביתו בגניו ובעבדיו, הוא קם וזרז את עצמו והרג את השרים והמושלים וכל מי שיעץ לו למאן לשלח את בני ישראל, ופרעה היה מחפש ושואל בכל שוק ושוק היכן הוא משה ואיפה הוא גר, היכן אהרון נמצא, והיו בגיהם של ישראל שוחקים עליו, והיו עומדים בחלונות בתיהם, כי הרי היו אסורים לצאת עד בוקר, והיו אומרים לפרעה, להיכן אתה הולך? והיה אומר: אני מחפש את משה, והיו שוחקים ואומרים: כאן הוא גר, כאן הוא גר, עד שהוא מצא את ביתו.

משה רבנו באמצע עריכת סדר ליל פסח, ופרעה דפק על פתחו, וראה אותם אוכלים ושותים ושמיחים, ²³⁴ וקורין את ההלל, ²³⁵ אומר לו משה: מה פרעה מבקש, מי באת אצל מי אתה אצלי או אני אצלך? ופרעה נפל על רגליו של משה, ואמר לו: בבקשה ממך קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם, ²³⁶ אמרו לו משה ואהרון: שוטה, וכי בלילה אנחנו יוצאים, וכי גנבים אנחנו שניצא בלילה, המתן עד הבוקר, כי כך ציונו ה' שלא ניצא מפתח הבית עד בוקר. אומר להם פרעה: הרי עוד מעט פולנו מתים, אמרו לו משה ואהרון: אתה רוצה שהמכה תגמר, אמור הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקדוש ברוך הוא, התחיל פרעה צווח ואומר: לשעבר הייתם עבדי אגל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, והרי אתם עבדיו של הקדוש ברוך הוא, צריכים אתם להלל לו שאתם עבדיו, ²³⁷ והתפללו עלי שלא אמות כי אני בכור, וכשיצאו בני ישראל יצאו לעיני כולם והיו הרבה מתים בשוק, וכשהמצרים רצו לקבור את הבכורים לא מצאו מה ²³⁸ לקבור כי הכלבים אכלו אותם, וזה כאג להם מאוד, מצד אחד הם רואים שהיהודים יוצאים ומצד שני הם רואים את המתים שלהם, וכל זה עשה ה' כדי לפרסם את הנס, שלא היה כמוהו דבר מיום שנגראת העולם.

²³⁴ מדרש רבה י"ח י'.

²³⁵ מדרש רבה י"ח ד'.

²³⁶ שוחר טוב קי"ג.

²³⁷ רש"י פי"ב ל"ב.

²³⁸ זוהר ח"ב ל"ח ע"א וע"ש בהסולם שהקשה מהפסוק במדבר ל"ג ד' ומצרים מקברים, אמנם בכלי יקר שם כתב ד"א שקברו את מה שהבכורים הרגו באבותם כדעת המדרש ואולי י"ל שאכלו את הבשר ולא את העצמות.

ואתחרי כן יצאו ברכוש גדול

כשהגיע זמן יציאת מצרים היו כל בני ישראל עסוקים מאוד, וישאלו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ולא להנאת ממון עשו כן אלא לקים מצות הנביא משה שהזהירם בציווי ה' לעשות כן, ונצטוו במצוה זו שנים עשר חודש לפני שיצאו ממצרים ולא היה בהם אחד שהלשין על חברו וביזה תקנו את חטא הלשון, ולא היה²³⁹ במעשה זה גנבת דעת, שהרי העבודה שעשו היהודים למצרים בכל השנים הללו, אין לה ערך ואין לשכר המלאכה ולשוויה סוף ותכלית, וכל כך הרבה כסף וזהב היה להם עד שהפחות שבהם, הוציא תשעים חמורים טעונים כסף וזהב, אבל עיקר הרכוש הגדול שיצאו בו ממצרים לא היה כסף וזהב אלא²⁴⁰ מדות טובות, שהיא רכוש הנפש, ושהכירו אמיתת ה', אבל ה' ציוה שישאלו גם כסף וזהב כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם אבינו "ועבדום ועינו אותם" קיים גם בגוף הגשמי, וההבטחה שיצאו "ברכוש גדול" קיים רק ברוחניות ולא בהם בגשמי.

עצמות יוסף

באותה שעה שהיו בני ישראל עסוקים בכסף וזהב לשאל מהמצרים כמו שנצטוו, היה משה עסוק להוציא את עצמות יוסף, כי יוסף השביע את בני ישראל להוציא את עצמותיו ממצרים. משה לא ידע היכן יוסף קבור,²⁴¹ והיה יגע ומחפש שלשה ימים, עד שפגעה בו סרה בת אשר שגשתירה מאותו הדור, וראתה שמשה עוף מהיגיעה, אמרה לו: מה אתה מבקש? אמר לה: ארזנו של יוסף. אמרה לו סרה: באת עמי ואתה לך היכן הוא. הוליכה אותו לגילוס ואמרה לו: במקום הזה עמדו החרטומים ועשו לו ארון של מתכת משקל חמש מאות כפרים ושקעוהו בגילוס, ואמרו לפרעה שעל ידי זה לא יוכלו בני ישראל לצאת ממצרים לעולם, כיון שכל השביעם יוסף שיצאו את עצמותיו. לקח משה אבן וחקק בו "עלה שור" והכניסו למים, וצוה ואמר: יוסף הגיעה שעה שהקדוש ברוך הוא גואל את בניו, השכינה מתעכבת בשבילך עם ישראל וענני כבוד מתעכבים בשבילך, אם אתה מגלה את עצמך טוב, ואם לא הרי אנו נקיים משובעתך. מיד צף ועלה ארזנו של יוסף. משה

²³⁹ יש לדעת שאף אם יש בזה עבירה גמורה כגניבה וגזילה אין זה חסרון אלא מצוה גדולה, כי כך ציוה ה', וכמו שאם ה' יצוה ע"י נביא בהוראת שעה לחלל שבת, מי שלא יחלל חייב מיתה כך בזה המצוה שציוה ה' שישאלו ממצרים, וכי מי ציוה שלא לגזול הרי' וכשהוא מצוה בהוראת שעה לגזול הרי' זו מצוה גמורה, ועיין בענין זה בתמורה כ"ח ובהקדמת הרמב"ם למשניות זרעים.

²⁴⁰ פרדס יוסף פ"א פסוק ב' בשם ריח דודאים.

²⁴¹ תנחומא פ' בשלח אות ב' מדרש רבה דברים י"א ז, ובתוס' שאנץ סוטה י"ג ע"א בשם מדרש.

נָטַל אֹתוֹ וְשָׁם אֹתוֹ עַל פְּתָפוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו בְּכֶסֶף וְזָהָב. הִנִּיחוּ אֶת הָאָרוֹן בְּתוֹךְ עוֹר שֶׁל כֶּבֶשׂ, וְנִכְנְסָה בּוֹ בְּאֹתוֹ עוֹר רוּחַ חַיִּים, וְהָיָה מְהֵלֶךְ לַיָּד אָרוֹן ה' בְּמִשְׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהָיוּ אֲנֻמוֹת הָעוֹלָם שׁוֹאֲלִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכִי דִרְפוּ שָׁל מִתּ לְהֵלֶךְ לַיָּד אָרוֹן חַי הָעוֹלָמִים? וְהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשִׁיבִים: הַפֶּת הַמוֹנֵחַ בְּאָרוֹן קַיִם כָּל מָה שְׁכִתוּב בַּתּוֹרָה.

ענגי הכבוד

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּרַעְמִסס שֶׁהוּא הָיָה מְקוֹם שֶׁעֲבוּדָם וְכַשֵּׁהאֵייר יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבִּיאָם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשַׁעָה אַחַת לְסוּפוֹת²⁴² שֶׁהָיָה בְּמַרְחָק שֶׁל מֵאָה וּשְׁלוֹשִׁים מִיל, וְשָׁם כִּיסוּ אֹתָם שְׁבַעַה עֲנֵי כְבוֹד, אַרְבַּע מֵאַרְבַּעַה רוּחוֹת, אֶחָד מִלְמֻטָה, וְאֶחָד מִלְמַעְלָה שֶׁלֹּא יֵרֵד עֲלֵיהֶם גֶּשֶׁם וּגְרָד, וְלֹא יִכָּה אֹתָם חוּם הַשֶּׁמֶשׁ, וְאֶחָד הַלֵּךְ לְפָנֵיהֶם, כָּל הַנְּמוּךְ מִגְּבִיָּה, וְכָל הַגְּבוּהָ מִנְּמִיכּוֹ, וְשׁוֹרֵף נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים, כִּי הַמְדַבֵּר שֶׁהִלְכּוּ בּוֹ הָיָה גְדוֹל וְנוֹרָא,²⁴³ הָיוּ בּוֹ נְחָשִׁים כְּקוֹרוֹת בֵּית הַבַּד, וְעַקְרָבִים כְּקִשְׁתוֹת,²⁴⁴ וּפְעַם אַחַת עָבַר אָדָם בְּמִדְבַר הַזֶּה וְרָאָה נְחָשׁ יֹשֵׁן וְהִנְחִישׁ לֹא רָאָה אֹתוֹ אֲבָל מְרוֹב שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ חֲרָדָה וְנִגְהַל נִשְׂרוּ לֹא שִׁעְרוּתָיו, וְהָיוּ קוֹרְאִים לֹא מְרוֹטָה.

כָּל²⁴⁵ אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהִלְכּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַר עִם עֲנֵי הַכְּבוֹד לֹא הָיוּ צָרִיכִים נֵר לְהָאֵיר, שֶׁהָיָה עֲמוּד הָאֵשׁ מֵאֵיר לָהֶם, וְלֹא זוֹ בְּלִבְד אֶלֶּא אִם הָיוּ מְסַתְּכָלִים עַל הַחֲבִית מִבְּחוּץ הָיוּ יוֹדְעִים מָה מוֹנֵחַ בְּפָנֵים, וְכך בְּכָל דְבַר, וְהָיוּ הָעֲנֵנִים מְגַהֲצִים אֶת לְבוּשָׁם, וְכַשֵּׁהיוּ הַיְלָדִים גְּדָלִים הַלְבוּשִׁים גְּדָלִים עִמָּהֶם.

²⁴² תרגום יונתן פ"ב ל"ז, תנחומא פ' בשלח אות ג'.

²⁴³ רש"י דברים פ"א י"ט.

²⁴⁴ מדרש רבה כ"ד ד'.

²⁴⁵ שבת כ"ב ע"ב תוד"ה וְכִי לְאוֹרָה, וּבְתוֹרַת כְּהִנִּים אִמּוֹר פ' י"ג ט'.

וַיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם יֵשׁוּעַ מֵאֹת אֶלֶף אִישׁ פְּחוֹת אֶחָד, ²⁴⁶ וְהַקְבִּי'ה הַשְּׁלִים לַמָּנוֹן, כְּפִי שֶׁהִבְטִיחַ ה' לַיַּעֲקֹב אֲבִינוֹ אֲנֹכִי אֲעַלְךָ גַם עִלָּה, וַיִּסְעוּ בַיּוֹם הַשִּׁנִּי מִסּוּפּוֹת שְׁשָׁם הַתְּכַסּוֹ בְּעֵנְנֵי כְבוֹד כְּסוּכָה, וַיַּחֲנוּ בְּאַתֶּם שִׁבְקֵצָה הַמַּדְבָּר, וְהוּא הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם בַּיּוֹם בְּעַמּוּד עָנָן לְהַדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ, וּבְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם שִׁיּוֹכְלוּ לַלַּיְלָה בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה.

פי תחירות

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צָנָה ה' לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמֶר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיָּשׁוּבוּ לְכִיוּן מִצְרַיִם לִפְנֵי הָעֲבוּדָה זָרָה שֶׁנִּקְרָאת בְּעַל צְפוֹן, ²⁴⁷ שֶׁהִיא הַיְחִידָה שֶׁהַשְּׂאִיר ה' מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם לְחַטְעוֹתֶם, שֶׁיֹּאמְרוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁבְּעַל צְפוֹן מִטְעָה אֹתֶם בְּדֶרֶךְ, וּפְרַעַה שָׁלַח עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְרִים שִׁיַּחְזִירוּ אֹתֶם אַחֲרַי שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נִלְךְ בַּמַּדְבָּר, וְכֹאשֶׁר עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְעַמְדוֹ לִפְנֵי בְּעַל צְפוֹן וְלֹא חָזְרוּ, אָמְרוּ לָהֶם הַשׁוֹמְרִים: הֲרֵי הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁתַּחְזְרוּ. אָמְרוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל: וְכִי בְרִשׁוֹת פְּרַעַה יֵצְאוּ, אָמְרוּ לָהֶם הַשׁוֹמְרִים: רוֹצִים אַן לֹא רוֹצִים סוֹפְכֶם לְקִיָּם וּלְהַכְנִיעַ לְמַלְכוּת פְּרַעַה. עַמְדוֹ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל, הִפּוּ אֹתֶם וּפְצְעוּ אֹתֶם וְהָרְגוּ מִקְצֹתֶם, וְהַשְּׂאִיר בְּרַחוּ וְהִלְכּוּ וְסָפְרוּ לְפְרַעַה, וַיִּהְיֶה לְבַב פְּרַעַה וְעַבְדּוֹ לְהִרְעֵ לָעַם, וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹאת עָשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל.

וְאֵת זַעֲקוֹתֶם שִׁמְעֵת עַל יַם סוּף ²⁴⁸

וַיִּאֲסֹר פְּרַעַה בְּעַצְמוֹ אֶת רֶכְבוֹ, וְאֵת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ, וַיִּקַּח יֵשׁוּעַ מֵאֹת רֶכֶב בַּחֹדֶר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם, ²⁴⁹ וַיִּשְׁלַח מֵאֹת אִישׁ נֶגֶד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, זֹאת אֲנִי מֵאֵת וַיִּשְׁמוֹנִים מְלִיוֹן אִישׁ רִדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁיִגּוּ אֹתֶם עַל הַיָּם בְּעֶרְבַת שְׁבִיעֵי שָׁל פֶּסַח, וּפְרַעַה רָאָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים לִפְנֵי הָעֲבוּדָה זָרָה שֶׁל בְּעַל צְפוֹן, חָשַׁב פְּרַעַה שֶׁהָעֲבוּדָה זָרָה מִטְעָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֶּם, ²⁵⁰ הִלְךְ פְּרַעַה וְהִקְרִיב לוֹ קַרְבָּנוֹת.

²⁴⁶ פרקי דרבי אליעזר פל"ט.

²⁴⁷ רש"י פי"ד ב'. וה'.

²⁴⁸ נחמיה פ"ט ט'.

²⁴⁹ ילקוט שמעוני פ' בשלח רמז ר"ל.

²⁵⁰ דעת זקנים מבעלי התוס' פי"ד פסוק ב'.

וַיִּשְׂאוּ²⁵¹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה שָׂר שֵׁל מִצְרַיִם נוֹסֵעַ מִן הַשָּׁמַיִם לְעֹזֹר לְמִצְרַיִם, וַיֵּרְאוּ מְאוֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', וַיִּתְחַלְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּזִמְן הַהוּא לְאַרְבַּע כְּתוּבֹת, כַּת אַחַת אוֹמֶרֶת נְפִיל אֶת עַצְמֵנוּ לַיָּם, כִּי יֵרְאוּ מְאוֹד מִפְּנֵי כָּל מִצְרַיִם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת נָשׁוּב לְמִצְרַיִם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת נִלְחַם בָּהֶם, וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת נִצְעַק וַיִּגְבְּלֵל אֶת מִצְרַיִם, וּמִשָּׁה אָמַר לָהֶם: הֲתִיַּצְבוּ וַיֵּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה', ה' יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרִישׁוּ.

וַיִּסַּע עַמּוּד הָעָנָן הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם וְהָיָה מִקְבֵּל חֲצִים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטֵרָאוֹת מִהַמִּצְרַיִם שְׁלֵא יִגְעַע עַל כָּלל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד עַמּוּד עָנָן שֶׁהוֹלֵךְ לִפְנֵי הַמַּחֲנֵה הָלַךְ מֵאַחֲרֵיהֶם לְהַחֲשִׁיד לְמִצְרַיִם, וְכֵן פָּרַע לָהֶם מַכַּת חוֹשֶׁךְ שְׁלֵא הָיָה רַק שְׁשָׁה יָמִים וְכָל הַמַּכּוֹת הָיוּ שִׁבְעָה יָמִים. וְהָיָה הַשִּׁטָּן מְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר: מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלֶיךָ מֵאֵלֶיךָ, הֲרֵי גַם יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ עֲבוּדָה זָרָה בְּמִצְרַיִם, אָמַר לוֹ ה': שׁוּטָה שִׁבְעוֹלָם, וְכִי מִרְצוֹנָם עֲבָדוּ, הֲרֵי הָיוּ אֲנוּסִים, וּמִשָּׁה רִבְּנוּ הָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לָהֶם, אָמַר לוֹ הַקַּב"ה: אֵינִי עֹתָה זְמַן לְהַאֲרִיךְ בְּתַפִּילָּה כְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל נְתוּנִים בְּצַרָּה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ, אֵינִי לָהֶם אֶלָּא לִיסַע, שְׂאֵינִי הֵימ עוֹמֵד בְּפְנֵיהֶם, כְּדַאי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם וְהֵם, וְהַאֲמוּנָה שֶׁהַאֲמִינוּ בִּי וַיִּצְאוּ, לְקַרוֹעַ לָהֶם אֶת הַיָּם.

251 רש"י פי"ד י'

252 תרגום יונתן פי"ד י"ג.

253 רש"י פי"ד ט"ו.

קופצים לים

ויהי כאשר אמר משה לבני ישראל להפגס לים, והים עדיין לא נבקע, התחילו השבטים ללכת לכיוון הים²⁵⁴ והיו עושים מלחמה זה עם זה, זה אומר אני ארד ראשון לים וזה אומר אני ארד ראשון, ושבט בנימין רצה להיפגס תחילה, ונחשון בן עמינדב עם שבט יהודה היו מרגמים אותם באבנים כי הם רצו להקדים ולקדש את ה', ונחשון בן עמינדב קפץ לתוך גלי הים וקידש שמו של הקב"ה לעיני הכל, והיו המים מתחילים להטביעם, וצעקו הושיענו אלוקים כי באו מים עד נפש, עד שהקדוש ברוך הוא גער בים.

קריעת ים סוף

כיון שהיו אנשים שהשבו שמשה עושה את כל הנסים רק בכח המטה לכו אומר ה' למשה: השליך את מטך ונטה את ירך על הים ונקעהו,²⁵⁵ והים לא רצה להיבקע לפני משה, ואמר: לפניך אקרע? אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה בשלישי! מה עשה הקב"ה? נתן ימינו על ימינו של משה והים ברח, אומר לו משה: מה אתה בורח, אומר לו הים: מלפני אלוקי יעקב. ולא נקרע²⁵⁶ להם הים בגת אחת שביל ארוך מתחילתו ועד סופו אלא היה נקרע מעט מעט, כי הים היה בורח ונס מפניהם וכשהיו מתקדמים היו רואים את הים לעיניהם, וכל זה עשה ה' כדי להרגיל את בני ישראל במידת הביטחון, שיהיו עיניהם תלויות לאגיהם שבשמים.

הים נבקע²⁵⁷ לשנים עשר גזרים, עביר כל שבט ושבט שביל מיוחד, ולא רק ים סוף נבקע אלא כל מימות שבעולם במענות ובורות כולם נבקעו. ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימנם ומשמאלם,²⁵⁸ והמים קרשו כחומה שלש מאות מיל מימנם ומשמאלם,²⁵⁹ וירד המלאך גבריאל והיה מכריז למים שמימין:

²⁵⁴ שוחר טוב ע"ו וקי"ד.

²⁵⁵ מדרש רבה כ"א ו'.

²⁵⁶ רבינו בחיי הקדמה לפ' בשלח.

²⁵⁷ זוהר חדש פ' בשלח דף ל' טור ב'.

²⁵⁸ תרגום יונתן י"ד כ"ב.

²⁵⁹ ילקוט שמעוני רמז רל"ד.

הזָהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִיָּמֵינוּ שֶׁל הַקִּבְיָה, וְלָמַיִם שְׁמִשְׁמָאל הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְהַנִּיחַ תְּפִילִין בְּשִׁמְאֵל, וְלָמַיִם שְׁמִלְפְּנֵיהֶם הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְקַיֵּם מִצְוֹת בְּרִית מִלָּה, וְלָמַיִם שְׁמֵאֲחֹרֵיהֶם הָיָה אֹמֵר: הַזָּהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִים לְהַתְּעַטֵּף בְּצִיצִית מֵאֲחֹרֵיהֶם. וְהַחֹמוֹת לֹא הָיוּ חֲתִיכָה אַחַת אֶלָּא כְּמִין לְבָנִים מְסוּדָרִים זֶה עַל גְּבִי זֶה, וּמַעַל רֵאשִׁים גַּם הָיָה כְּמִין כִּיפָה וְאֶהָל, וְכָל מָה שֶׁרָצוּ הָיָה לָהֶם. בַּת יִשְׂרָאֵל עוֹבְרַת בַּיָּם וּבְנָה בְּיָדָהּ וּבֹכָה, פּוֹשֶׁטֶת יָדָהּ וְנוֹטֶלֶת תְּפוּיָה אִו רִימוֹן וְנוֹתֶנֶת, וְכָל מָה שֶׁעָלָה לָהֶם בְּמַחֲשָׁבָה מִיַּד קִבְלוּ.

וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוֹס פְּרָעָה רִכְבוּ וּפְרָשָׁיו אֵל תוֹךְ הַיָּם, לִפְנוֹת בְּקֹר אָמַר ה' לְמִשְׁהָ: נִטָּה אֶת יַדְךָ עַל הַיָּם וַיִּשׁוּבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רִכְבוֹ וּפְרָשָׁיו, וַיִּיט מִשְׁהָ אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם²⁶⁰ וַיִּשָּׁב הַיָּם לְתַקְפוֹ וְחִזְקוֹ הִרְאִישׁוֹן, וּמִצְרַיִם הָיוּ מְהוּמָמִים וּמְטוֹרְפִים וְרָצִים לְקִרְאֵת הַמַּיִם, ²⁶¹וְהַמְרַכְבוֹת שֶׁל פְּרָעָה הָיוּ לָהֶם גִּלְגַּל אֶחָד מִכָּל צַד וְהַסּוֹסִים מוֹשְׁכִים בָּהֶם, וְהַיָּסִיר גִּלְגַּל אֶחָד מֵהַמְרַכְבוֹת וְהַשְּׂאִיר אֶת הַשְּׂנִיָּה, וְעַל יָדֵי כֵךְ הָיָה לָהֶם קֶשֶׁה לְנִסּוֹעַ וְגַם לֹא נִגְרְרוּ עַל הַרְצָפָה כִּי הָרִי גִלְגַּל אֶחָד נִשְׂאָר וְהָיוּ מִתְהַפְּכִים הַנוֹסְעִים בְּעַגְלָה אֶחָד עַל הַשְּׂנִי וְנִחְבְּלִים בְּגוּפָם, וְכִשְׁהִגִּיעוּ לְתוֹךְ הַיָּם נִיעַר ה' אֶת הַמִּצְרַיִם כְּמוֹ שְׂאֵדָם מְנַעַר אֶת הַקִּדְרָה וְהוֹפֵךְ עֲלִיוֹן לְמַטָּה וְתַחֲתוֹן לְמַעְלָה כֵךְ הָיוּ עוֹלִים וַיִּוֹרְדִים וּמִשְׁתַּבְּרִים בַּיָּם, וְהַקִּבְיָה נָתַן לָהֶם חַיּוֹת שִׁיִּסְבְּלוּ אֶת הַיִּסּוּרִים.

וְכִמוֹ שֶׁנֶּעֱנְשׂוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ עַל הַיָּם, כֵךְ נֶעֱנְשׂוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁנִּשְׂאָרוּ בְּמִצְרַיִם, ה' יִתְבַּרַךְ ²⁶³הִבִּיֵא בָהֶם מְהוּמָה גְדוֹלָה, וְנִלְחַמוּ הַמִּצְרַיִם בַּחֶרֶב, אִישׁ בְּאֶחָיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, עַד שֶׁמִּכָּל מִצְרַיִם נִשְׂאָרוּ מְעַט מְאֹד אֲנָשִׁים, וְגַם הֵם הָיוּ חִיגְרִים עֵיזוּרִים וּפְסָחִים. ²⁶⁴הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ בַיָּם הָיוּ רוֹאִים אֶת הַמְּלַחְמָה שֶׁבֵּין הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, וְגַם הֵם רָאוּ אֵיךְ שֶׁפְּרָעָה וְכָל חֵילוֹ טוֹבְעִים בַּיָּם סוּף.

²⁶⁰ רש"י שמות פי"ד כ"ד וכו'.

²⁶¹ פי' הטור על התורה פי"ד כ"ה.

²⁶² רש"י פי"ד כ"ה.

²⁶³ סדר היום, סדר סיפור יציאת מצרים.

²⁶⁴ מכילתא מסכתא ב' סוף פ"ה.

הקב"ה²⁶⁵ הביא את יעקב אבינו והעמיד את רגליו על הים ואמר לו: ראה נסים שאני עושה עם בניך, וגם את אברהם ויצחק הביא כדי שיראו את הנסים שה' עושה לבניהם,²⁶⁶ אחרי כן אמר ה' לים: פלוט את המצרים ליבשה, כדי שלא יפחדו ישראל שהמצרים עולים ממקום אחר,²⁶⁷ והיה הים זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים, כי היבשה זכרה את שנתקללה כשבלעה את דמי הגבל, עד שהקב"ה נשבע לה שלא תעגש ע"ז, אז בלעה אותם האדמה, וכל המצרים שהיו בים מתו²⁶⁸ חוץ מפרעה שנשאר חי, כמו שה' אמר בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את פוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ, אבל לא חזר למלוד במצרים, כיון שכבר לא היה על מי למלוד, כי נשאר ממש מעט אנשים, לכן הלך לנינה, ומלך שם.

על שפת הים

נהר²⁶⁹ פישון הוציא מתוך הגן עדן אנגים טובות ומרגליות והוליד אותם לתוך נהר גיחון, ונהר גיחון הוליד אותם לים סוף, וים סוף השליך אותם על שפתו, והיו בני ישראל מלקטים אותם, ויגוסף לכן היה להם הרבה אוצרות מהמצרים כי פרעה פתח להם את האוצרות שיוסף אסף במצרים, והוליד אותם עמו למלחמה, וים סוף השליך אותם לבני ישראל.

יחד פולם חודו והמליכו

כשעברו בני ישראל בים רצו המלאכים לשיר שירה לה', אמר להם ה': הצבא שלי עדיין בצרה ואתם תאמרו שירה? וכיון שבני ישראל יצאו מהים רצו המלאכים להקדים ולומר שירה, אמר להם הקב"ה: בני יאמרו תחילה ואח"כ אתם, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה לה', אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה

²⁶⁵ בראשית רבה צ"ב ב' ע"פ הפסוק בתהילים קי"ד בצאת ישראל ממצרים, ישראל סבא, והפסוק בתהילים ע"ח נגד אבותם עשה פלא.

²⁶⁶ פסחים קי"ח ע"ב.

²⁶⁷ מ"ר איכה פ"א ל"ז.

²⁶⁸ פרקי דר' אליעזר פמ"ג, ושמעתי מהאדמו"ר מסטרופקוב שליט"א שפירש על דרך מליצה את הפסוק בתהילים ק"ו י"א ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, אלא הכי פירוש ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, והלא פרעה נותר, אלא הכי פירוש ויכסו מים צריהם, אחד מהם לא, (אלא) נותר.

²⁶⁹ תרגום יונתן י"ד ט'.

²⁷⁰ מדרש רבה פכ"ג ט'.

בָּיָם, ²⁷¹ וַיִּמְרְאוּ הַנְּבִיאִים וַהֲצַדִּיקִיּוֹת שֶׁבְּדוֹר הָיוּ מוֹבְטָחוֹת שֶׁהִי יַעֲשֶׂה לָהֶם נִסִּים וְהוֹצִיאֵנִי תוֹפִים מִמִּצְרַיִם, וְכַעַת לִקְחָה מְרִים אֶת הַתּוֹף בְּיָדָהּ וְכָל הַנְּשִׂימִים אַחֲרֶיהָ בְּתוֹפִים וּמַחֲלוֹת, וְתַעַן לָהֶם מְרִים שִׁירוּ לָהּ כִּי גָאָה גָאָה סוּס וְרוֹכְבּוֹ רָמָה בָּיָם.

כִּימִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת ²⁷²

גְּלוֹת ²⁷³ מִצְרַיִם הוּא סִימָן לְגְלוֹת זֶה הָאֲחֵרוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בּוֹ כַּעַת בְּשִׁעְבוֹד וַיִּיסוּרִים, וְאֲנַחְנוּ מְצַפִּים לִישׁוּעַת ה', מִמְתַּנִּיִּים וּמַחֲכִים לְאֹר הַבּוֹקֵר, וְיִמָּה שֶׁהִגְאֻלָּה מִתְאַחֲרֶת לָבֵא, הַפֶּל הוּא כְּדִי לְהוֹסִיף לָנוּ שְׂכָר טוֹב וּלְהִיטִיב לָנוּ בְּאַחֲרֵיתֵנוּ, וְכְדִי לְהוֹסִיף פּוֹדֵעוֹת וְעוֹנֵשׁ לְמִשְׁתַּעֲבָדִים בָּנוּ, וְכִמוֹ שֶׁבְּמִצְרַיִם מַעַת שֶׁהוֹפִיעַ מִשָּׂה לְפָנֵי פְרָעָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה, כְּבִדְהָ עֲלֵיהֶם הָעֲבוֹדָה, וְנִתְעוֹרְרָה עֲלֵיהֶם הַשְּׁנֵאָה הַרְבֵּה יוֹתֵר עַל מַה שֶׁהִיְתָה, כִּךְ בְּגִאֻלָּתֵנוּ הָעֵתִידָה כְּשִׁיגְלָה הַגְּאֻלָּה הָאֲחֵרוֹן תִּתְעוֹרֵר הַשְּׁנֵאָה בֵּין אֲנוֹמוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל, וַיִּוֹסִיפוּ שִׁעְבוֹד עַל שִׁעְבוֹדָם, וְהִטְעִים שֶׁהִגְאֻלָּה הָאֲחֵרוֹן יִחְזוֹר וַיִּתְכַּסֶּה אַחַר שִׁתְּגַלֶּה, כְּדִי לְהַתְעוֹת אֶת אֲנוֹמוֹת הָעוֹלָם וּלְהַקְשׁוֹת אֶת לִבָּם, וְהִגְאֻלָּה הַזֹּאת עֵתִידָה לְהִיֹּת כְּדַמְיוֹן גְּאֻלַּת מִצְרַיִם בְּהַרְבֵּה עֲנִינִים, וְכִאֲשֶׁר יִתְקַרֵּב הַקֶּץ תִּתְחַיֶּנֶה צָרוֹת רַבּוֹת וּמִתְחַזְּקוֹת, וְהוּא סִימָן הִישׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, וְכִךְ אָמְרוּ חוֹזִ"ל: ²⁷⁴ אִם רָאִיתָ דוֹר שֶׁצָרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כְּנֹהַר חֶכְהָ לּוֹ, ²⁷⁵ וְכָל הַמְּפֹת שֶׁהִבִּיאַת הַקַּב"ה עַל הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם הוּא עֵתִיד לְהִבִּיאַת עַל מַלְכוּת אֲדוֹם.

וַיִּבְיֵאוּר הַפְּסוּק כִּימִי צִאתְךָ וְגו', ²⁷⁶ יִתְבַּאֵר עִי מִשָּׁל, הִיָּה עָנִי שֶׁהֲרוּיָה עֲשׂוֹרֶת אֲלָפִים רוּבָל בַּפֶּעַם אֶחָד וְהִיָּה לּוֹ תַעֲנוּג גָּדוֹל. אַחֲרַי הֲרוּיָה עוֹד עֲשׂוֹרֶת אֲלָפִים, יֵשׁ לּוֹ גַּם כִּן תַעֲנוּג אֲבָל נֶגֶד תַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן אֵין תַעֲנוּג זֶה נֶחֱשֵׁב לְכָלִּים, וְאִם הִיָּינוּ רוֹצִים לְהַעֲרִיךְ נֶגֶד הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן שִׁיְהִי לּוֹ גִ"כ עֲכָשִׁיו תַעֲנוּג כְּמוֹ הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן, צָרִיךְ לְהֲרוּיָה רִיבּוֹא רַבּוֹת אֲלָפִים. וְהַנְּמָשָׁל הוּא כִךְ, הַקַּב"ה פָּדָה אֹתֵנוּ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים וַעֲשֶׂה עִמָּנוּ נִסִּים וְנִפְלְאוֹת וְהִיָּה זֶה הַתַעֲנוּג הָרִאשׁוֹן, וּבְמַהֲרָה אִי"ה יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ

²⁷¹ רש"י פט"ו כ'.

²⁷² מיכה ז' ט"ו.

²⁷³ רבינו בחיי סוף פ' שמות.

²⁷⁴ סנהדרין צ"ח.

²⁷⁵ תנחומא וארא י"ג, בא אות ב'.

²⁷⁶ קדושת לוי דרוש לפסח.

נְסִים וּנְפִלֹאוֹת, וּלְכַאֲוָרָה נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן לֹא יִהְיֶה זֶה תַּעֲנוּג אֶת הַקְּבִי"ה יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ כָּל כֶּד נְסִים וּנְפִלֹאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר, וְאֶפִּילוֹ אִם נֶעְרֹד נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן אִף עַל פִּי כֵן יִהְיֶה גִ"כ תַּעֲנוּג כְּמוֹ הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן, וְזֶהוּ כִּימֵי יְצִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶפִּילוֹ נֶגְדַת הַתַּעֲנוּג הַרְאִשׁוֹן יִהְיֶה גִ"כ תַּעֲנוּג ²⁷⁷ וְבֵאת לְצִיּוֹן גּוֹאֵל בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

לְשׁוֹנָה חֲבָאָה בִּירוּשָׁלַיִם חֲבָנוּיָה.